PROVINCIE UTRECHT

Overdrachtsdocument 2019

PROVINCIE-UTRECHT.NL

Inhoud

Voorwoord 3

1

Staat van de wereld 4

1.1 Van expansieve groei naar intensieve groei 4
1.2 Transities en de overheid 9

2

Staat van de provincie 12

2.1 Ontwikkelingen en trends 12
2.2 Staat van de organisatie 20

3

Opgaven 23

3.1 Inleiding 23
3.2 Ruimte voor duurzame groei 25
3.3 Bereikbare steden en regio's 28
3.4 Sterke regionale economie 31
3.5 Gezonde en veilige samenleving 34
3.6 Sterke en vitale steden en dorpen 38
3.7 Energieneutraal, klimaatbestendig en waterrobuust 41
3.8 Vitaal landelijk gebied 44
3.9 Kwaliteit leefomgeving 48
3.10 Informatiesamenleving 52

4

Van plan naar realisatie 54

4.1 Samenwerkingsprincipes 54
4.2 Participatie, samenwerking en public affairs 55
4.3 Organisatieontwikkeling en bedrijfsvoering 58

5

Financieel perspectief 62

5.1 Staat van financiën 62
5.2 Terugblik: budgetten en realisatie 2015-2018 64
5.3 Vooruitblik: baten 2019-2022 65
5.4 Vooruitblik: lasten 2019-2022 70
5.5 Totaal beïnvloedbare ruimte 73

Voorwoord

Dit jaar ontvangen de lijsttrekkers en Provinciale Staten enkele dagen voor de verkiezingen het Overdrachtsdocument 2019. Het doel van het Overdrachtsdocument is het goed informeren van de staten aan het begin van het proces dat gericht is op de vorming van een nieuw college. Het Overdrachtsdocument schetst per relevante maatschappelijke opgave de ontwikkelingen tot nu toe, aandachtspunten en keuzes. Het document is op de toekomst gericht en agenderend van opzet en geen verantwoording van de huidige coalitie aan de staten. Het Overdrachtsdocument beschrijft ook niet alle taken die de provincie uitvoert. Het gaat in het bijzonder in op de keuzes voor de komende collegeperiode.

Zoveel mogelijk is gekozen voor een neutrale formulering van de keuzes en aandachtspunten voor de provinciale politiek en het bestuur. De ambtelijke organisatie brengt de keuzes in beeld, maar geeft geen richting aan; dat is het speelveld van politiek en bestuur. Duidelijk is dat in de komende coalitieperiode belangrijke besluiten moeten worden genomen, die naar verwachting grote impact hebben op inwoners van de provincie en bedrijven en instellingen die hier zijn gevestigd. Denk bijvoorbeeld aan besluiten over de verstedelijkingsopgave, energietransitie en mobiliteit.
De ambtelijke organisatie is zich, met de politiek en het bestuur, steeds meer bewust van haar verantwoordelijkheid om de maatschappelijke opgaven centraal te stellen, gebiedsgericht te werken en als één overheid met stakeholders en inwoners te werken aan duurzame oplossingen. Mooie voorbeelden hiervan zijn de Regiodeals en de voordracht van de Unesco-nominaties, waarin nauw wordt samengewerkt met de partners in het veld.
De ambtelijke organisatie is zich, net als politiek en bestuur, ook scherp bewust van het belang van een betrouwbare en zorgvuldige uitvoering van het beleid door de provinciale organisatie. Er wordt hard gewerkt aan het ontwikkelen van de organisatie (‘Utrecht Opgavegericht’) waarbij het nemen van verantwoordelijkheid centraal staat. Deze ontwikkeling vraagt de komende jaren nog alle aandacht, van de organisatie, en ook van college en staten.

Het Overdrachtsdocument is als volgt opgezet. Voor hoofdstuk 1 zijn de toekomstdenkers van Studio Monnik en twee jonge provinciemedewerkers gevraagd hun visie te geven op een aantal wereldwijde transities en de mogelijke impact hiervan op de provincie. In De Staat van Utrecht (hoofdstuk 2) wordt aan de hand van kerncijfers gepresenteerd hoe de provincie Utrecht zich op een aantal gebieden ontwikkelt. Daarnaast bevat het hoofdstuk een korte schets van de staat van de provinciale organisatie. Hoofdstuk 3 schetst voor negen maatschappelijke opgaven de ontwikkelingen, aandachtspunten en keuzemogelijkheden. Hoofdstuk 4 beschrijft de manier van werken van het bestuur en de provinciale organisatie en keuzes en aandachtspunten voor het nieuwe college. Tot slot wordt in hoofdstuk 5 het financieel perspectief geschetst voor de komende coalitieperiode en de vrije bestedingsruimte voor een nieuw college.
Het Overdrachtsdocument staat niet op zichzelf. Het document bevat verwijzingen naar stukken die eerder door de staten of het college zijn vastgesteld, naar onderzoeken en afspraken met medeoverheden en wetgeving. De ambtelijke organisatie is uiteraard bereid om u op verzoek te voorzien van verdere relevante informatie en om nadere toelichting te geven die ondersteunend is aan het formatieproces.

Jan Herman de Baas
Provinciesecretaris

1 Staat van de wereld

MAAR HOE KOMEN WE DAAR?

Van expansieve groei naar intensieve groei

Door Christiaan Fruneaux & Edwin Gardner van futurologie studio Monnik.

De manier waarop we over groei nadenken verandert. De moderne samenleving is gebaseerd op expansieve groei. Alle statistieken van de laatste zeshonderd jaar laten dezelfde exponentiële groeicurve zien. Steeds meer mensen, met steeds meer spullen, in steeds grotere steden, met steeds meer theoretische en toegepaste kennis, waarmee ze zoeken naar persoonlijke groei.

De manier waarop we over groei nadenken verandert. De moderne samenleving is gebaseerd op expansieve groei. Alle statistieken van de laatste zeshonderd jaar laten dezelfde exponentiële groeicurve zien: steeds meer mensen, met steeds meer spullen, in steeds grotere steden, met steeds meer theoretische en toegepaste kennis, waarmee ze zoeken naar persoonlijke groei.

Deze groeisamenleving heeft ons veel gebracht. We leven langer, veiliger, gezonder en comfortabeler. Wel komt de lat steeds hoger te liggen. We zoeken steeds meer naar een betekenisvolle invulling van ons leven. Met de komst van de creatieve-kennisindustrie zijn we steeds beter in staat om persoonlijke talenten en fascinaties om te zetten in economische waarde. De belofte die we doen aan de nieuwe generatie is een rijke, vrije en betekenisvolle levensloop. Maar kunnen we deze belofte nog wel waarmaken?

De expansieve groei waar onze aspiraties, onze verhalen en onze instituties op zijn gebaseerd loopt tegen natuurlijke grenzen aan. Krimpende biodiversiteit, klimaatverandering, vervuiling en bodemverarming zijn existentiële bedreigingen voor onze huidige manier van leven. We moeten pas op de plaats maken. Maar hoe doen we dit zonder afscheid te nemen van de meest waardevolle aspecten van onze manier van leven?

Dit doen we door de transitie te maken van expansieve groei naar intensieve groei. Van een samenleving gebaseerd op bezit van steeds meer producten, naar een samenleving gebaseerd toegang tot steeds meer diensten en ervaringen. Met andere woorden; een toename van economische waarde zonder een toename van spullen (en dus afval).

Deze transitie heeft vele aspecten, waarvan we er in de volgende pagina's drie verkennen:

1. In Alles wordt software verkennen we hoe de Digitale Revolutie onze manier van produceren en consumeren fundamenteel gaat veranderen.
2. In De biosfeer als gebruiker onderzoeken we onze veranderende relatie met onze natuurlijke omgeving.
3. In De opkomst van de Homo Romanticus laten we zien hoe we steeds meer waarde gaan toekennen aan betekenisgeving, waarheidsbevinding en zelfrealisatie.

Deze complexe overgang, van expansieve groei naar intensieve groei, is uiteraard een enorme maatschappelijke opgave, die vraagt om bijna episch leiderschap. Er staan veel belangen op het spel. Het thuisgevoel van mensen wordt aangetast. Heilige huisjes en ideologische kapstokjes, waarvan de meeste zijn ontstaan tijdens de Industriële Revolutie, moeten wijken voor nog te vormen inzichten en nieuwe inspirerende verhalen en praktijken. Deze zullen niet in alle rust ontstaan. Ze zullen gevormd worden door en leiden tot maatschappelijke en politieke onrust en een ecologische transformatie.

Maar voorbij de maatschappelijke ontwrichting van vandaag de dag ligt maatschappelijke emancipatie. Door de digitalisering en automatisering van de economie kunnen we steeds meer overvloed creëren met steeds minder arbeid. De voor de hand liggende vraag is dan vervolgens: als robots ons werk overnemen, zijn we dan werkloos of zijn we dan vrijgesteld? Als onze samenleving de overvloed die de nieuwe economie creëert weet te vertalen naar economische veiligheid voor iedereen – door bijvoorbeeld een basisinkomen of een negatieve inkomstenbelasting – ontstaat een nieuw maatschappelijk speelveld en een nieuw platform voor innovatief en creatief ondernemerschap.

Economische veiligheid kan dan gaan werken als een maatschappelijke micro-investering in individueel talent – ongeacht of dit nu academisch talent is of ambachtelijk talent. Het resultaat zal een hoogstaande innovatieve kenniseconomie zijn met ruimte voor zowel wetenschappelijk als ambachtelijk meesterschap. Een wereld van zowel zelfrijdende auto's als handgebreide truien. Met zowel een Masters of Science als een Masters of Craft. Waar het sociale onderscheid tussen hoog- en laagopgeleiden zal verdwijnen.

Niet een groeiende maar een volgroeide samenleving dus. Waarin mensen niet meer zoeken naar kwantiteit maar naar kwaliteit. Waarin onze economische veiligheid wordt gegarandeerd en de zoektocht naar emotionele en intellectuele betekenisgeving centraal komt te staan. Waarin gemeenschapszin voortkomt uit diepgewortelde zelfliefde. En waarin duurzame stedelijke landschappen een groeiende biodiversiteit ondersteunen en CO_2 afvangen in plaats van uitstoten.

Klinkt dit als utopische toekomstmuziek? Als de hersenspinsels van maffe futurologen?

Het is misschien interessant om te weten dat dit niet de eerste keer is dat onze samenleving een ingrijpende transitie doormaakt. Ook tijdens de eerste decennia van de Industriële Revolutie maakte onze samenleving een ongelofelijke productiviteitsgroeispurt door. Ook toen was het een tijd van technologische wonderen en vreemde wetenschappelijke inzichten. Tegelijkertijd profiteerden indertijd maar weinig mensen van deze economische groei. Er was ook toen een groeiende kloof tussen arm en rijk, geletterden en ongeletterden, stad en platteland. Pas toen men, na veel maatschappelijke onrust, besloot de groei eerlijker te gaan verdelen ging de samenleving als geheel een stapje vooruit. Denk bijvoorbeeld aan de invoering van de woningwet, de onderwijswet, de kieswet en de volksgezondheidswet in de tweede helft van de negentiende eeuw - allemaal emancipatoire maatregelen die volgden op een periode van sociaaleconomische ontwrichting.

Ook in de negentiende eeuw moest men in alle verwarring dus op zoek naar nieuwe denkkaders. Naar nieuwe ideologieën, verhalen en praktijken die betekenis gaven aan een nieuwe economische realiteit. Geen gemakkelijke opgave maar het is ze gelukt. Wat toen revolutionair was is nu de norm. En nu moeten we opnieuw op zoek naar nieuwe denkkaders. Als we iets kunnen leren van de negentiende eeuw is dat de toekomst is aan diegenen die erin blijven geloven.

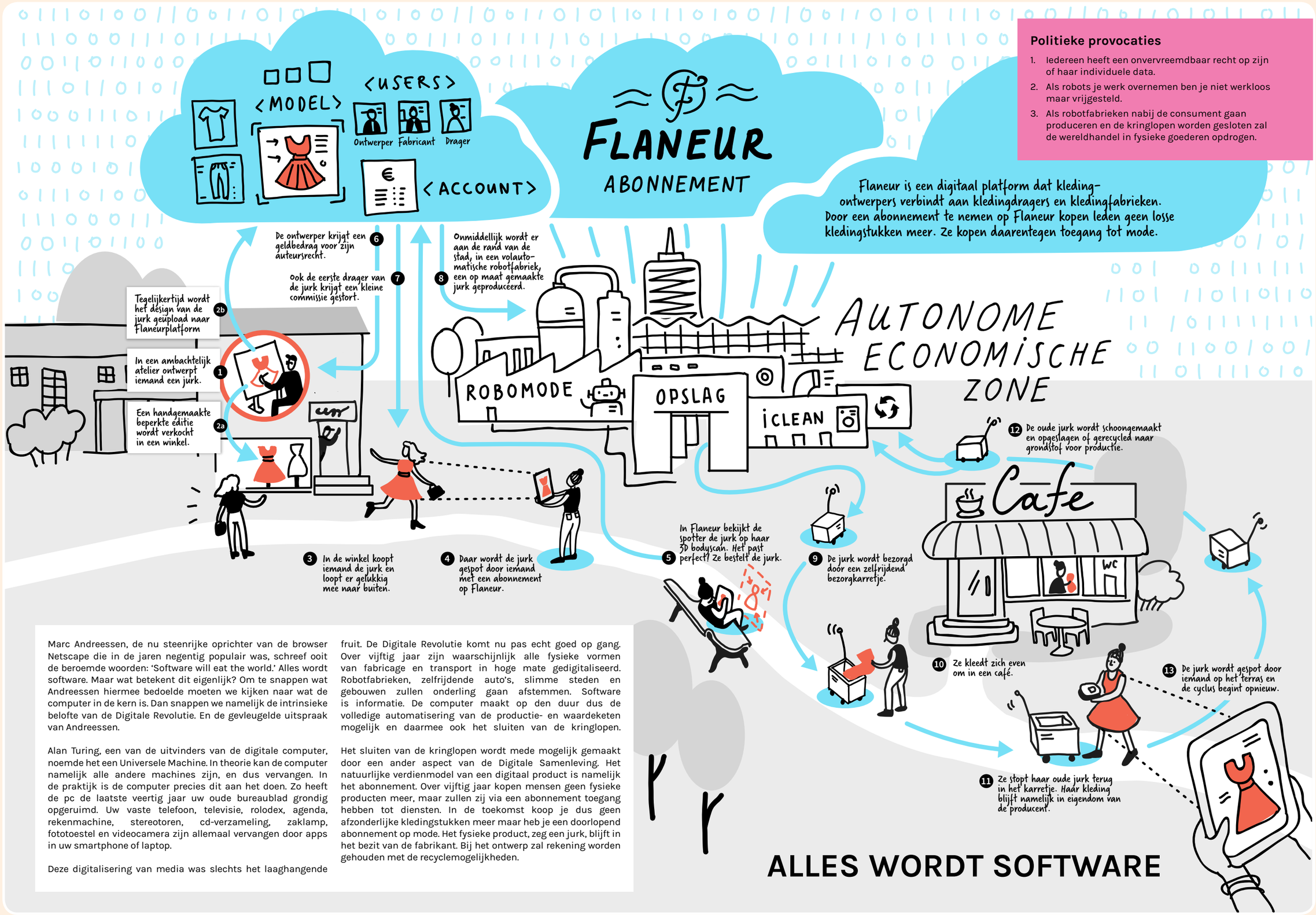

Marc Andreessen, de nu steenrijke oprichter van de browser Netscape die in de jaren negentig populair was, schreef ooit de beroemde woorden: 'Software will eat the world.' Alles wordt software. Maar wat betekent dit eigenlijk? Om te snappen wat Andreessen hiermee bedoelde moeten we kijken naar wat de computer in de kern is. Dan snappen we namelijk de intrinsieke belofte van de Digitale Revolutie. En de gevleugelde uitspraak van Andreessen.

Alan Turing, een van de uitvinders van de digitale computer, noemde het een Universele Machine. In theorie kan de computer namelijk alle andere machines zijn, en dus vervangen. In de praktijk is de computer precies dit aan het doen. Zo heeft de pc de laatste veertig jaar uw oude bureaublad grondig opgeruimd. Uw vaste telefoon, televisie, rolodex, agenda, rekenmachine, stereotoren, cd-verzameling, zaklamp, fototoestel en videocamera zijn allemaal vervangen door apps in uw smartphone of laptop.

Deze digitalisering van media was slechts het laaghangende fruit. De Digitale Revolutie komt nu pas echt goed op gang. Over vijftig jaar zijn waarschijnlijk alle fysieke vormen van fabricage en transport in hoge mate gedigitaliseerd. Robotfabrieken, zelfrijdende auto's, slimme steden en gebouwen zullen onderling gaan afstemmen. Software is informatie. De computer maakt op den duur dus de volledige automatisering van de productie- en waardeketen mogelijk en daarmee ook het sluiten van de kringlopen.

Het sluiten van de kringlopen wordt mede mogelijk gemaakt door een ander aspect van de Digitale Samenleving. Het natuurlijke verdienmodel van een digitaal product is namelijk het abonnement. Over vijftig jaar kopen mensen geen fysieke producten meer, maar zullen zij via een abonnement toegang hebben tot diensten. In de toekomst koop je dus geen afzonderlijke kledingstukken meer maar heb je een doorlopend abonnement op mode. Het fysieke product, zeg een jurk, blijft in het bezit van de fabrikant. Bij het ontwerp zal rekening worden gehouden met de recyclemogelijkheden.

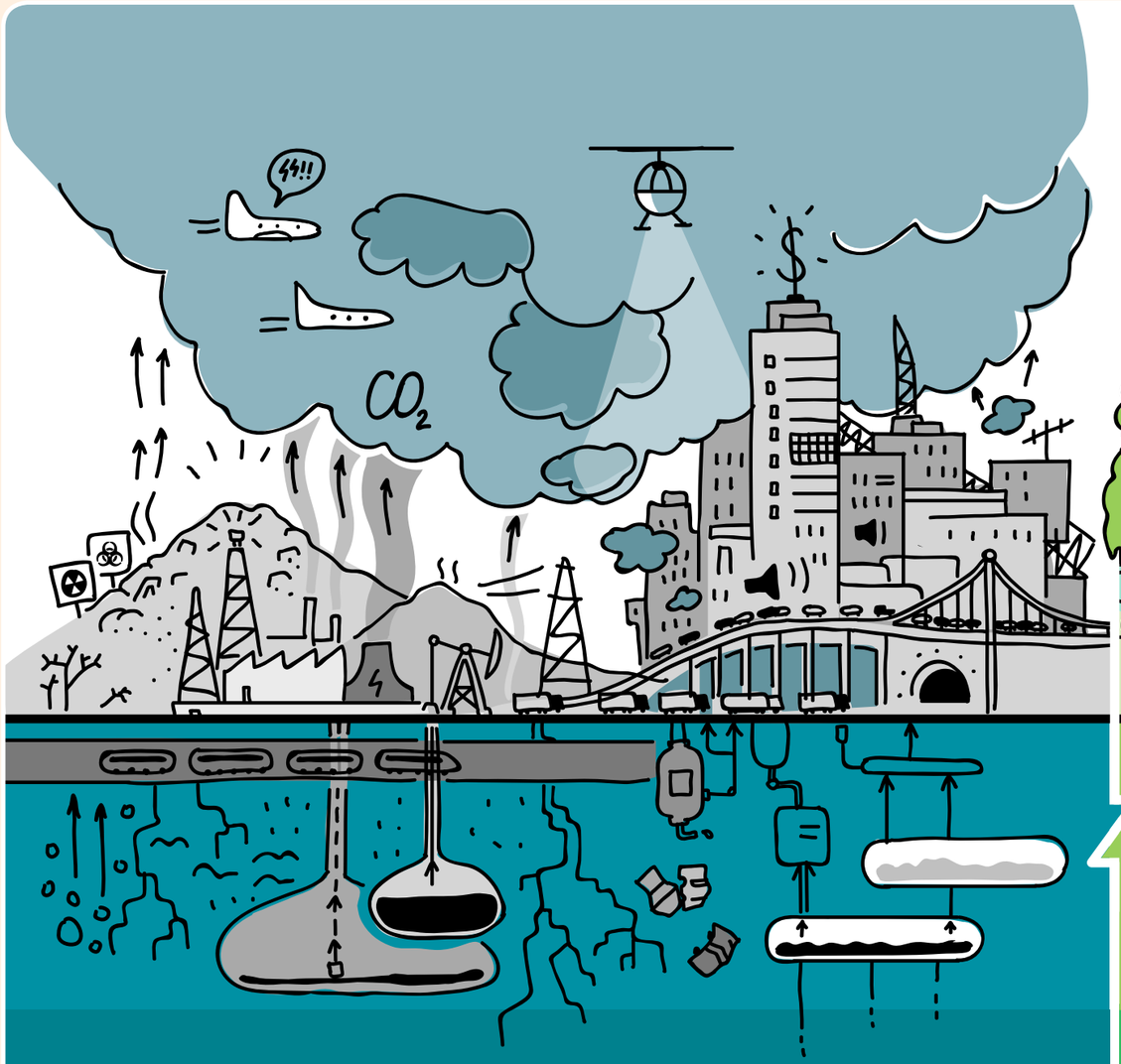

Politieke provocaties

1. De landbouw moet niet alleen voedsel produceren maar ook biodiversiteit.
2. CO_2-uitstoot verminderen is niet genoeg. Over 20 jaar moeten al onze economische handelingen CO_2 uit de atmosfeer halen.
3. Het sluiten van de kringlopen is niet genoeg. We moeten het plastic uit de oceaan halen, de grond ontgiften en de rest van de vervuiling opruimen.

We leven in een humanistische cultuur. De mens en zijn of haar behoeften staan bij ons centraal. Dit heeft ons ver gebracht. We leven langer, gezonder en comfortabeler. Maar deze focus op de mens heeft ook blinde vlekken opgeleverd. Onze welvaart is ten koste gegaan van onze natuurlijke omgeving en wij kunnen alleen blijven voortbestaan als die omgeving gezond blijft. Versnellende klimaatverandering, krimpende biodiversiteit, bodemverarming en grootschalige vervuiling vormen existentiële bedreigingen.

Noodgedwongen moeten we ons blikveld verbreden. Dit komt uiteraard niet uit de lucht vallen. Een groeiend aantal praktijken en verhalen wijst al richting een nieuw soort post-humanistische gevoeligheid. Een wereldbeeld waarin niet de mens centraal staat, maar het leven in het algemeen. Het is nu zoeken naar een besluitvormingsproces en ontwerpproces waarin rekening wordt gehouden met de gezondheid van de biosfeer en haar onderliggende ecosystemen.

Hoe zou dit in de praktijk kunnen werken? Een mogelijke vorm zou kunnen zijn dat in besluitvormingsprocessen ecosystemen als een van de belangrijkste stakeholders worden meegenomen. De biosfeer dus beschouwen als gebruiker, afnemer of stemgerechtigde.

In ontwerpprocessen regeert nu het Cartesiaanse idee van de ruimte als een leeg canvas dat naar believen kan worden ingevuld. Dit is een onhoudbaar idee. De ruimte is namelijk niet leeg, maar vol – vol leven. Hier moeten we rekening mee gaan houden. We moeten opnieuw leren ontwerpen – of dit nu een landschap, stedenbouwkundig plan, gebouw, productieketen of een product is – met als bijproduct groeiende biodiversiteit, carbon capture en restauratie.

Onze toekomstige welvaart vereist een uitdagende en complexe omwenteling. Dit vraagt om ouderwets episch leiderschap; gemotiveerd, inhoudelijk en verbindend.

DE BIOSFEER ALS GEBRUIKER

Politieke provocaties

1. We garanderen iedereen economische veiligheid door middel van een basisinkomen.
2. Door het recht om te erven af te schaffen begint iedereen het leven met dezelfde sociaaleconomische startpositie.
3. Een Master of Craft (virtuositeit) en een Master of Hearts (emotionaliteit) worden evenveel waard als de een Master of Arts (creativiteit) en een Master of Science (intellectualiteit).

Tegen de achtergrond van de Digitale Revolutie en het herstel van onze band met onze natuurlijke omgeving speelt een verschuiving in ons wereld- en mensbeeld. Hoe welvarender we als samenleving worden, hoe meer we namelijk zoeken naar betekenisgeving, zelfrealisatie en harmonisering. Het ontdekken en onderhouden van een eerlijke en authentieke band met onszelf, onze gemeenschap en onze natuurlijke omgeving staat in deze zoektocht centraal.

Het betreft hier een verklaarbare verschuiving in sociale status. Zoiets heeft zich namelijk al eerder voortgedaan. Zo werd tijdens de overgang van een agrarische samenleving naar een industriële samenleving materieel bezit belangrijker dan iemands vaardigheid in het gevecht. Burgerlijke waarden vervingen adellijke waarden. Op het moment dat fysieke veiligheid werd gegarandeerd door de staat werden economische middelen onderscheidend. Het was de overgang van de Homo Nobiles naar de Homo Economicus.

Op dit moment produceert onze samenleving voldoende goederen om iedereen een zekere mate van economische veiligheid te garanderen. Als we als samenleving ook daadwerkelijk iedereen economische veiligheid gaan garanderen – bijvoorbeeld door een basisinkomen – dan zal de dominante vorm van sociale status verschuiven van de Homo Economicus naar de Homo Romanticus. Je sociale status wordt dan niet langer bepaald door eigendom maar door eigenheid.

Dit is van belang voor de Provincie Utrecht omdat de Homo Romanticus andere eisen stelt aan zijn leefomgeving. Thema's die raken aan zijn zoektocht naar een harmonieuze band met zichzelf, zijn gemeenschap en natuurlijke omgeving zullen hem aanzetten tot actie. Hij zal zich verwant voelen met coöperatief organiseren, lokaliteit en bottom-up initiatieven en zich sterk maken voor verwildering, biodiversiteit en klimaatoplossingen.

1.2 Transities en de overheid

Utrecht, 2047

Gedeputeerde Bergsma wordt wakker op een warme zomerochtend. Gelukkig zit er een laag mos op haar dak, want anders was de nacht nog plakkeriger geweest. Terwijl haar kinderen in de bestelde auto naar hun school worden gereden, heeft zij nog even de tijd om met haar man de vakantieplannen voor het zomerreces definitief te maken. Dit jaar wordt het Zuid-Spanje en met de hyperloop is dat geen straf; zes uur lang schitterende uitzichten en ondertussen eindelijk de leesstapel bijwerken. Ze stuurt een berichtje richting haar auto, zodat deze alvast vanaf de parkeergarage buiten Vinkeveen naar haar toe kan rijden.

Terwijl ze haar woonplaats Vinkeveen achter zich laat kijkt ze naar buiten. Waar voorheen woningen waren gepland, liggen nu grote plassen met drijvende zonnepanelen; de Vinkeveense zonneplassen. Het was één van de eerste projecten waar ze als portefeuillehouder Bodemdaling verantwoordelijk voor was. Door de bodemdaling in het gebied werd al snel duidelijk dat woningbouw geen optie meer was. De zonneplassen vormden daarbij een alternatief en leverden direct ook een significante bijdrage aan de duurzame elektriciteitsvoorziening van de provincie. Desondanks gingen er jaren van protest aan de realisatie vooraf.

Tijdens de rit legt ze de laatste hand aan haar nieuwe, zelf ontworpen jurk. Een kleine hobby die ze met haar drukke baan weet te combineren. Het ontwerpen gaat volledig digitaal, wanneer de jurk klaar is wordt deze elders gefabriceerd en naar haar verzonden. Haar oude jurk wordt vanmiddag opgehaald en gaat terug naar de fabrikant die de stof opnieuw gebruikt. Haar voorruit verandert in een groot beeldscherm waarop ze het ontwerp in 3D kan bekijken en aanpassen. Dan verschijnt een bericht van haar bestuursadviseur in beeld. Vandaag moet ze naar Utrecht om te spreken over Smart Mobility Hubs; ook wel de toegangspoorten tot de grote steden genoemd. Deze Smart Mobility Hubs zijn grote knooppunten waar meerdere vormen van vervoer samenkomen, om vanaf daar via onder andere een lightrail de stad in te kunnen. De vraag die nu op de agenda staat is of deze hubs niet alleen om de stad Utrecht wenselijk zijn, maar dat wellicht het hele stedelijk gebied Utrecht omgeven moet worden met deze Smart Mobility Hubs.

Uit bovenstaande tekst over het jaar 2047, blijkt dat oude en bekende systemen zijn afgebroken en nieuwe systemen opgebouwd. Nieuwe vervoersmodaliteiten zijn beschikbaar (zelfrijdende auto's) evenals nieuwe vormen van energieopwekking (zonneplassen), een circulair systeem waarin we kleding gebruiken én hergebruiken en nieuwe mogelijkheden om huizen te koelen. De opkomst van een deel van de beschreven technieken is nu zichtbaar, andere zijn volkomen nieuw en misschien onmisbaar in de samenleving over 28 jaar. Het hele systeem, inclusief wetten, regels en gedrag van mensen, heeft zich na langdurige en op elkaar ingrijpende ontwikkelingen op economisch, technisch, sociaal-cultureel en ecologisch vlak ontwikkeld. Hoe dit verloopt is nu nog niet volledig te voorspellen. **Dat is de kern van transities**.

De schetsen op de voorgaande pagina's visualiseren transities op een hoog schaalniveau: een aantal grotere trends kan en zal onze *manier van samenleven* radicaal veranderen. Onderstaande figuur schetst het theoretisch verloop van transities in twee systemen en bewegingen ▽.

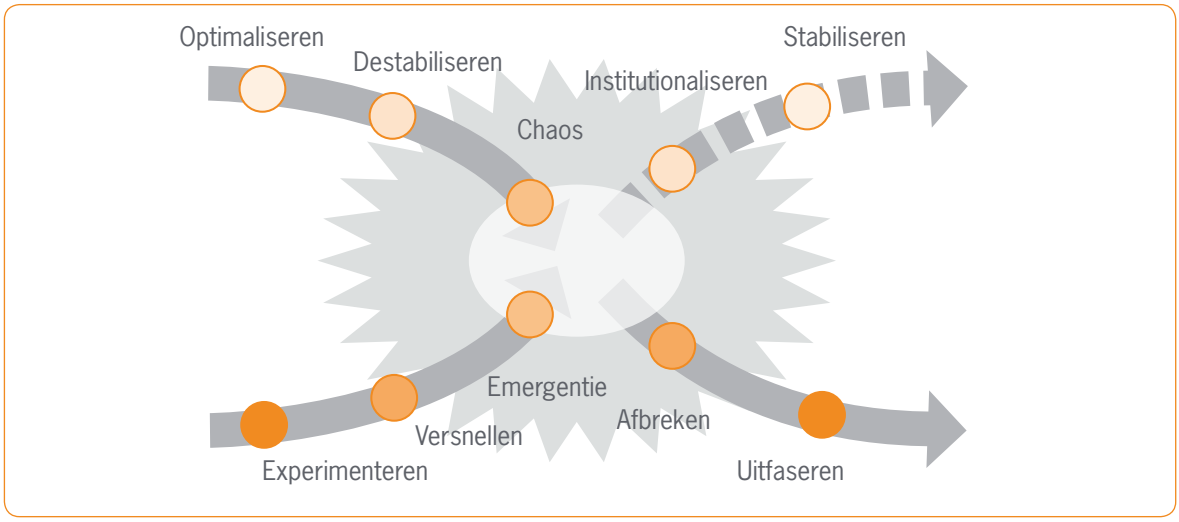

Linksboven in de figuur is het bestaande, dominante systeem zichtbaar, linksonder het opkomende systeem. Gaandeweg wordt duidelijk dat het bestaande systeem destabiliseert, wat ruimte biedt voor het opkomende systeem. Een periode van 'chaos' breekt aan. Wetten en regels van het bestaande systeem zijn niet ingespeeld op niches in het nieuwe systeem waarvoor andere regelgeving nodig is om tot volwassenheid te komen. Na enige tijd past de samenleving zich langzaam op alle niveaus aan aan het opgekomen, nu dominante systeem. Waarbij het wel nodig is om het oude systeem zorgvuldig af te breken en uit te faseren.

Sturen op transities: onmogelijk of niet?

Transities worden gevoed door een breed gedeeld besef van de gewenste verandering van een onvolhoudbaar ▽ systeem richting een duurzamer alternatief. De onvolhoudbaarheid wordt steeds meer evident; het duurzame alternatief en de weg er naartoe zijn onderdeel van de maatschappelijke discussie.
Transities ontstaan 'spontaan', zijn nauwelijks te sturen en niet controleerbaar. Voor politiek en overheid is dit een ongemakkelijk gegeven. Tegelijkertijd helpt kennis van actuele trends en het verloop van transities om een reëel beeld te ontwikkelen van de mogelijke invloed van politiek en overheid op transities.
Hieronder is, vanuit de transitietheorie, een aantal rollen beschreven waarmee de overheid invloed kan uitoefenen op transities ▽. Daarbij is een link gelegd met de provinciale praktijk.

Wel doen

1. Envisioning the future

Een duidelijke visie op de gewenste toekomst zorgt voor focus en schetst een beeld van de provincie Utrecht over bijvoorbeeld 50 jaar. Het nieuwe college kan ervoor kiezen om aan de hand van een gedragen visie doelgericht transities ondersteunen. Daarmee ontstaat ruimte voor de opkomende ontwikkelingen en duidelijkheid over de noodzaak om oude regimes (zoals bezit, fossiele brandstoffen en traditionele landbouw) af te bouwen. Dit zou bijvoorbeeld meegenomen kunnen worden in het kader van de Omgevingsvisie (zie paragraaf 3.1).

2. Het goede voorbeeld geven

Het opkomende systeem kan worden ondersteund doordat overheden ervoor kiezen om als voorbeeld te fungeren; door zelf producten te ontwikkelen, te innoveren en projecten op te zetten. Denk bijvoorbeeld aan het verduurzamen van de provinciale gebouwen en het eigen areaal. Met de recente renovatie is Paushuize nu het meest duurzame monument in Nederland. De meeste innovaties en ontwikkelingen komen echter uit de samenleving, waarbij de provincie ook een rol kan pakken (zie volgende rol).

3. Nieuwe niches omarmen en ondersteunen

Nieuwe ontwikkelingen beginnen vaak in de samenleving met initiatieven van burgers en bedrijven. De provincie kan deze initiatieven ondersteunen en opschalen door financiering, het versoepelen van regelgeving en ondersteunen met expertise. Een voorbeeld is het mede-financieren van energiecoöperaties of een mogelijke nieuwe (digitale) invulling van de regionale omroep die vanuit kijkers en luisteraars gevoed wordt. Een ander voorbeeld is circulair inkopen waarbij de overheid zorgt voor vraag naar nieuwe producten en daarmee innovatie stimuleert.

4. Respectvol het oude systeem afbouwen

Naast het stimuleren van het nieuwe systeem kan de overheid een rol spelen door actief uitfaseerpaden te ontwikkelen voor wat er straks niet meer is. Denk bijvoorbeeld aan het helpen van boeren bij het afbouwen van de landbouwfunctie van hun bedrijf met de overstap naar een educatieve functie (zie paragraaf 3.8 over transitie van de agrarische sector).

Tot slot

Wat kan de provincie nog meer doen?

- Zorgen voor een eerlijke verdeling van lasten en lusten en de sociale aspecten bewaken.
- Het provinciaal instrumentarium gebruiken: vergunnen, grondbeleid, ruimtelijk beleid, verordenen, stimuleren, kennisontwikkeling en -deling, voorrang geven, financieren.
- Continu werken aan draagvlak in de samenleving, de politiek, en binnen de organisatie. Transities kunnen een grote impact hebben op het dagelijks leven van inwoners en het functioneren van bedrijven en instellingen. Het stimuleren van transities vraagt moed van bestuurders en politiek om besluiten te nemen die in beginsel ongemakkelijk zijn en waarvoor mogelijk pas op termijn draagvlak ontstaat.

Niet doen

Wat kan de provincie beter niet doen?

- Denken dat de provincie het alleen kan. Samenwerking met gemeenten in de regio, bewoners, bedrijven, kennisinstellingen en maatschappelijke partijen is noodzakelijk om als overheid de gewenste doelen te bereiken.
- Transities zien als een geïsoleerde kwestie. De energie-, klimaat- en landbouwtransities hebben raakvlakken met elkaar en met alle beleidsterreinen.
- Afwachten. Dit maakt de toekomstige opgave groter en onzekerheden zullen niet persé afnemen. Elke kans, op elk beleidsterrein, die nu niet wordt benut zorgt mogelijk voor extra kosten in toekomst en brengt de doelen misschien verder buiten bereik.

Van oudsher heeft de provincie de taak om landschappelijke kwaliteiten te behouden en te stimuleren. Daarmee ontstaat een prettige, gezonde en veilige leef- en werkomgeving voor inwoners, bezoekers en bedrijven. De ruimte die nodig is voor de drie ontwikkelingen zoals geschetst in de visualisaties leidt tot botsingen met bestaande functies en waarden als woningbouw, landschap, natuur en recreatie. In hoofdstuk 3 komt dit spanningsveld in meerdere paragrafen aan de orde.

Eén ding is zeker: net zoals bij de landbouw- en de industriële revolutie brengen nieuwe transities gewenste én ongewenste veranderingen, op nu nog niet te voorziene manieren, teweeg. De overheid heeft in dergelijke mondiale transities slechts een bescheiden rol; de transities spelen op verschillende niveaus en moeten dan ook op verschillende niveaus aangepakt worden. De provincie kan echter tegelijkertijd bescheiden en ambitieus zijn door vanuit haar eigen rol en mogelijkheden passende interventies te doen. Dit vraagt om een omslag in denken en handelen van politiek, bestuur en organisatie. In de hoofdstukken hierna worden de keuzes en aandachtspunten die samenhangen met de transities geconcretiseerd.

2 Staat van de provincie

2.1 Ontwikkelingen en trends

Ontwikkelingen en trends op het gebied van wonen, werken en leven in de 26 Utrechtse gemeenten zijn in de Staat van Utrecht bijeengebracht en kunnen worden gebruikt bij actuele maatschappelijke vraagstukken en opgaven. De informatie in de Staat van Utrecht ▽ is vooral kwalitatief van aard en wordt aangevuld met kaarten, tabellen en figuren. Op 14 maart 2019 is de nieuwe Staat van Utrecht verschenen. Deze paragraaf bevat een selectie uit de beschikbare informatie van de Staat van Utrecht. De databank ▽ kan worden geraadpleegd voor gegevens op detailniveau. De Staat van Utrecht komt elke 2 jaar uit.

Groei en krimp

- Utrecht is een groei-provincie
- Kleine gemeenten vergrijzen meer dan grote steden; het aantal eenpersoonshuishoudens stijgt
- Opkomstpercentage gemeenteverkiezingen 2018 hoger dan landelijk gemiddelde
- Utrechters op de derde plaats waar het gaat om culturele participatie

Welkom Vijfheerenlanden

De provincie Utrecht heeft in 2018 bijna 1,3 miljoen inwoners en omvat daarmee 7,5% van de Nederlandse bevolking. Per 1 januari 2019 zijn de vroegere gemeenten Leerdam en Zederik aan de provincie toegevoegd. Tezamen met het voormalige Vianen vormen zij nu de gemeente Vijfheerenlanden; een gemeente van ruim 55.000 inwoners.

Kenmerken bevolking provincie Utrecht

Prognoses wijzen uit dat de totale bevolking in Nederland in 2040 is toegenomen. De bevolkingssamenstelling verandert; er komen meer ouderen en de etnische diversiteit wordt groter. Bij een deel van de regio's in Nederland treedt bevolkingskrimp op en de gemiddelde huishoudenomvang wordt kleiner. Het kindertal per vrouw neemt iets toe.
Regionaal zijn de verschillen in ontwikkeling groot. Waar moet rekening mee gehouden worden in de provincie Utrecht? De provincie Utrecht heeft nu:

- relatief veel 0-10 jarigen.
- relatief weinig 50-plussers.
- relatief weinig eenoudergezinnen.
- een bovengemiddeld aandeel hoogopgeleiden.
- een gemiddeld aantal inwoners met en zonder migratieachtergrond.

In maart 2018 is gestemd voor de gemeenteraadsverkiezingen. Het opkomstpercentage in de provincie Utrecht lag met 60,23% hoger dan het landelijk gemiddelde van 54,97%. De opkomst voor de gemeenteraadsverkiezingen lag in Nieuwegein relatief laag (48,12%) en in Renswoude relatief hoog (74,36%). Volgens het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) laten landelijk gezien, sommige vormen van politieke participatie in de afgelopen jaren een daling zien, maar zijn aan de andere kant Nederlanders vaker op internet politiek actief. Uit datzelfde onderzoek blijkt dat inwoners van kleine gemeenten gemiddeld meer politiek participeren dan inwoners van grote gemeenten ▽.

Utrechters op de derde plaats waar het gaat om culturele participatie

Inwoners uit de provincie Utrecht besteden gemiddeld 349 uur per jaar aan culturele participatie; van 'passieve' consumptie van cultuurgoederen, tot het bezoeken van culturele instellingen en het 'actief' zelf (helpen) produceren van kunst- en cultuuruitingen. Dit blijkt uit onderzoek van de Boekmanstichting ▽. Meer uren worden gemiddeld besteed door inwoners van Noord-Holland (399 per jaar) en Zuid-Holland (356 uur per jaar).

Utrecht behoort tot top drie groei-provincies

Naar verwachting bestaat de hele Nederlandse bevolking in 2040 uit 18,1 miljoen inwoners. De groei die tot die tijd plaatsvindt is niet gelijk over de provincies verdeeld. De sterkste groei wordt verwacht in de provincies Flevoland, Noord-Holland en Utrecht. Niet alle gemeenten maken dezelfde ontwikkeling door wat bevolkingsgroei betreft. Binnen de provincie Utrecht groeit naar verwachting de gemeente Utrecht relatief het sterkst tot 2040, gevolgd door de gemeenten Bunnik en (voormalig) Vianen. Krimp doet zich naar verwachting voor bij de gemeenten IJsselstein, Lopik, Montfoort, De Ronde Venen en Oudewater. Net als in de rest van Nederland is er in de provincie Utrecht een trek naar de stad. Van de verwachte 160.000 nieuwe inwoners in 2040 zullen bijna 8 op de 10 mensen in de steden Utrecht en Amersfoort wonen.

Verwachte ontwikkeling aantal inwoners per gemeente (2017 - 2040)

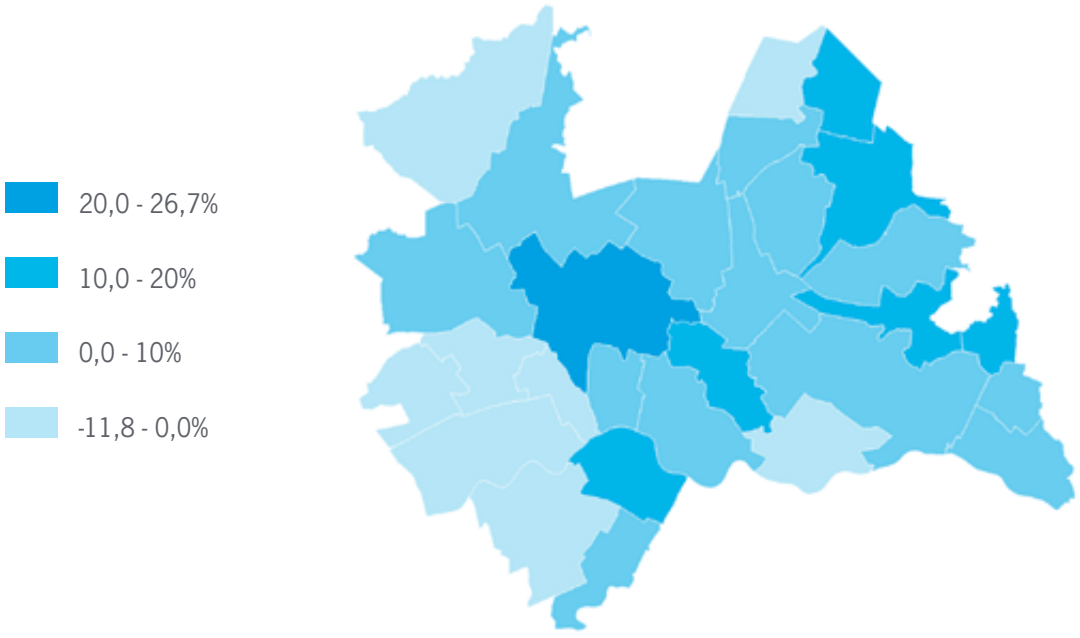

Gemeente Vijfheerenlanden is per 1 januari onderdeel van de provincie Utrecht. In de figuur zijn de drie oorspronkelijke gemeenten nog zichtbaar.

Kleine gemeenten vergrijzen meer dan grote steden

Niet alleen het aantal inwoners, maar ook het aantal huishoudens in de provincie Utrecht stijgt naar verwachting met een kleine 100.000 tot 672.300 in 2040. In die periode verandert ook de omvang van de huishoudens. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) gaat er van uit dat vooral het aantal mensen dat alleen woont blijft toenemen als gevolg van voortgaande individualisering en vergrijzing. Vergrijzing vindt, zo voorspelt het CBS, vooral in kleinere gemeenten plaats: in 2030 is naar verwachting rond de 25% van de inwoners van een kleinere gemeente 65 jaar of ouder, tegenover 15% in de grote steden.

Meer eenpersoonshuishoudens

In de toekomst wordt een groei van het aandeel eenpersoonshuishoudens voorzien. Gelet op de woningtypen in de woningvoorraad is een kleine verschuiving zichtbaar. In 2014 bedroeg het aandeel eengezinswoningen in de provincie 63,7% en het aandeel meergezinswoningen ▽ 36,3% van de totale woningvoorraad. In 2018 gaat het om 63,3% eengezinswoningen en 36,7% meergezinswoningen. Voor heel Nederland geldt een gemiddelde bezettingsgraad van woningen van 2,21. De hoogste bezettingsgraad in de provincie is te vinden in de gemeenten Renswoude (2,64), Lopik (2,57), Woudenberg en Bunschoten (2,55). De laagste gemiddelde bezettingsgraad is in de provincie te vinden in Baarn (2,11), De Bilt (2,19), Nieuwegein en Zeist (2,20).

Het CBS gaat bij haar prognoses uit van een structurele stijging van de leeftijd waarop jongeren het huis uit gaan. Er is hierbij sprake van duidelijke regionale verschillen. Het is aannemelijk dat het voor jongeren in de provincie Utrecht relatief makkelijker is om langer thuis te wonen; het aandeel hogescholen en (nabijgelegen) universiteiten is in de provincie vrij hoog.

Mobiliteit

- Door bevolkingsgroei en economische bloei neemt de mobiliteit in de provincie toe
- Mobiliteitsgroei beïnvloedt leefklimaat
- Bereikbaarheid, verkeersveiligheid en duurzame en schone mobiliteit vragen om (innovatieve) oplossingen

Provincie Utrecht als draaischijf van landelijke mobiliteit

De provincie Utrecht heeft een unieke positie. Het ligt centraal in het netwerk van de kennisregio's Amsterdam, Utrecht, Delft/Rotterdam, Wageningen en Eindhoven. Het wegennetwerk in de provincie kent een hoge dichtheid en het aanbod van treindiensten is hoog. Utrecht wordt ook wel de draaischijf genoemd van het verkeer en vervoer in Nederland.

Mobiliteitsgroei beïnvloedt leefklimaat

Met de groei van de bevolking en de economie neemt ook de mobiliteit toe. Toenemende mobiliteit heeft nadelige effecten op de gezondheid en op de aantrekkelijkheid en de kwaliteit van de leefomgeving. Door de toenemende mobiliteit komt de bereikbaarheid, van onder andere de economische centra, onder druk te staan. Om iedereen maximale doorstromingskansen te geven, is het van belang om alle vervoersmodaliteiten op goed mogelijk op elkaar af te stemmen.
In vergelijking met Nederland worden er in de provincie Utrecht gemiddeld minder kilometers afgelegd met de auto, en meer met het openbaar vervoer. Door de hoge dichtheid van inwoners in de Randstad, is er volgens het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) een hoger voorzieningenniveau en een uitgebreider banen-aanbod. Hierdoor maken meer inwoners gebruik van openbaar vervoer.
Bijna de helft van alle verplaatsingen in de provincie Utrecht wordt lopend of op de (brom)fiets gedaan. Een iets kleiner deel gebeurt met de auto, en het kleinste gedeelte gaat het met het openbaar vervoer (5,6%). Kijkend naar het aantal kilometers dat afgelegd wordt, is er echter een heel ander plaatje zichtbaar.

Driekwart van alle afgelegde kilometers wordt met de auto gedaan, en nog maar 11% met de fiets of lopend. Het openbaar vervoer gebruik is gestegen naar 14%.

Bereikbaarheid, verkeersveiligheid en duurzame en schone mobiliteit vragen om (innovatieve) oplossingen

In de provincie Utrecht zijn, net als in heel Nederland, meer fietsen dan inwoners. Slechts 4% van de huishoudens in de provincie heeft geen enkele fiets. Het aantal speedpedelecs per 100.000 inwoners is in 2018 het hoogst in de provincie Utrecht. Hier zijn het er 101 per 100.000 inwoners. Gemiddeld in Nederland zijn het er 73. De gemiddelde koper van de e-bike wordt steeds jonger en de e-bike wordt steeds meer voor woon-werkverkeer en woon-schoolverkeer gebruikt.

Per 1 januari 2018 zijn er gemiddeld in Nederland 32,4 deelauto's per 100.000 inwoners. Voor de provincie Utrecht ligt dat aantal veel hoger, namelijk op 59. Alleen in Noord-Holland is de dichtheid nog hoger. Het gemiddelde aantal auto's per inwoner is in Nederland in 2018 0,49. Voor de provincie Utrecht ligt dat cijfer iets hoger, op 0,51. Dit is een stijging van 0,01 ten opzichte van de jaren 2015 en 2016. Er is landelijk ook sprake van een stijging van 0,01 ten opzichte van 2016.

Economische kracht en vestigingsklimaat

- Door technologische ontwikkelingen verandert aard van werk
- Economische groei gelijk aan landelijk gemiddelde
- Toenemend gebruik informele werklocaties
- Gemiddeld opleidingsniveau groeit nog verder
- Tekort aan geschikt personeel belemmert aanpak maatschappelijke opgaven
- Lege winkelpanden vaker getransformeerd tot woning

Door technologische ontwikkelingen verandert werk

Het werken met of op basis van Big Data en Artificial Intelligence neemt in alle bedrijfs- en organisatiesectoren toe. Met data en kunstmatige intelligentie kunnen computers zoeken, patronen herkennen, redeneren, plannen en handelen ▽. Er is bijna geen bedrijfstak meer te bedenken die niet door digitale datastromen wordt gevoed. In garages worden auto's digitaal uitgelezen, in ziekenhuizen worden operaties uitgevoerd waarbij beslissingen worden genomen op basis van algoritmische data en boeren en tuinders bedrijven precisielandbouw met data over bodemgesteldheid, weer en gezondheid van dier en gewas. Door deze ontwikkeling moeten ondernemers én overheden zich bezighouden met gebruik van data. De inhoud van het werk verandert ▽ daardoor ingrijpend en vraagt ook aanpassing van personeel en organisaties. Onderzoek ▽ ▽ laat zien dat er tot nu toe geen massawerkloosheid is opgetreden door automatisering of dataficering ▽.

Provincie Utrecht: economische groei gelijk aan landelijk gemiddelde

Tot 2008 had de provincie een voorsprong in economische groei. Sinds 2015 loopt de provincie weer min of meer gelijk met de economische groei van Nederland als geheel. Dit stelt het researchbureau van de Economic Board Utrecht (EBU) op basis van CBS-cijfers ▽.

Utrecht telt bijna 15 snelgroeiende bedrijven per 1.000 bedrijven, hoger dan het Nederlands gemiddelde. Dit zijn bedrijven met minimaal 10 werknemers die gedurende drie jaar elk jaar minimaal 10% in personeelsomvang groeien. In 2016 kwam dat neer op 1.745 snelgroeiende Utrechtse bedrijven, 300 meer dan in 2015 ▽.

Utrechtse regio kenmerkt zich door toenemend gebruik informele werklocaties

Vanaf ongeveer 2000 is het kantoorgebruik achtergebleven bij de groei van de kantorenvoorraad. Ook op middellange (2030) en lange (2050) termijn valt niet te verwachten dat de kantoorbehoefte in Nederland

groter wordt dan de huidige voorraad. Zelfs wanneer wordt uitgegaan van een sterke economische groei, bedraagt de kantoorbehoefte in 2050 ongeveer 48 miljoen vierkante meter. Dat is 95% van de omvang van de huidige kantorenvoorraad ▽.

Onderzoek vanuit de U10 laat zien dat er zich binnen de provincie twee belangrijke ontwikkelingen voordoen als het gaat om werklocaties ▽. Ten eerste wordt in toenemende mate gewerkt (door zelfstandigen en werknemers) op informele werklocaties die niet horen tot een bedrijventerrein of kantorenpark. Ten tweede is het aanbod van kantoren en bedrijfsruimten, en de daarmee gepaard gaande structurele leegstand, nog steeds op hoog niveau. Wel is de kantorenmarkt in Utrecht net als in Amsterdam, als eerste in Nederland hersteld. Overigens stellen de onderzoekers dat de trend van toenemende werkgelegenheid op informele werklocaties in de regio zijn grenzen nog niet bereikt heeft.

Gemiddelde opleidingsniveau groeit nog verder

De opbouw van de beroepsbevolking is in Utrecht anders dan die van Nederland, met een groter aandeel mensen met een HBO- of WO-opleiding (47% in Utrecht tegenover 37% in Nederland). In de provincie Utrecht is 42% van de banen op het hoogste niveau. Meer dan 28% van de in totaal 698.000 banen in de provincie Utrecht betreft publieke dienstverlening ▽ (overheid, onderwijs en zorg) en dat aandeel groeit. Daarnaast zijn de sectoren handel en zakelijke diensten groot in de provincie. De sector ICT vormt een duidelijke specialisatie vergeleken met Nederland. Wel wordt gezien dat de ICT-sector in de rest van Nederland tussen 2009-2017 relatief gezien steeds belangrijker wordt, terwijl het aandeel in Utrecht iets terugloopt.

Volgens gegevens van het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) komen er van 2017 tot en met 2022 in Midden-Utrecht 106.000 schoolverlaters bij op de arbeidsmarkt, de meesten met een diploma. Dat is ten opzichte van het aantal werkenden in 2017 een jaarlijkse instroom van 3,6%. In tegenstelling tot de voorgaande vijf jaar groeit de instroom van schoolverlaters op de Nederlandse arbeidsmarkt niet verder door in 2017-2022, wel verandert de samenstelling. De instroom van MBO 2/3 neemt af, terwijl de instroom op de arbeidsmarkt van MBO 4, HBO en WO-niveau toeneemt. Hierdoor neemt het gemiddelde opleidingsniveau verder toe ▽.

Tekort aan geschikt personeel belemmert aanpak maatschappelijke opgaven

Voor de realisatie van de energietransitie is niet voldoende gekwalificeerd personeel beschikbaar. In de rapportage van de Topsector Energie ▽ over het middelbaar beroepsonderwijs wordt het tekort aan voldoende gekwalificeerd personeel als één van de grootste zorgen genoemd. Naar schatting is er volgens de Topsector op dit moment in Nederland een tekort van 15.000 werknemers in de duurzame energie (proces-, elektro-, installatietechniek, metaal en werktuigbouwkunde). De uitdaging die er ligt gaat over het versnellen én opschalen van alle vormen van scholing waaronder ook om-, bij- en nascholingstrajecten. Daarnaast moeten succesvolle aanpakken en nieuw ontwikkelde leermiddelen efficiënt gedeeld worden.

Halverwege 2018 geeft bijna één op de vier ondernemers in de regio Utrecht-Midden aan dat ze door een gebrek aan personeel productiebelemmeringen ervaren. Dit aandeel is in het afgelopen jaar snel opgelopen en ligt in de provincie Utrecht op een hoger niveau dan landelijk (20%). Vooral in zakelijke diensten, ICT, horeca en bouw is dit aandeel bovengemiddeld ▽.

Lege winkelpanden vaker getransformeerd tot woning

In 2018 is de winkelleegstand in heel Nederland opnieuw gedaald, voor het vierde jaar op een rij. Opmerkelijk is dat relatief veel panden een andere functie dan retail hebben gekregen, namelijk een woonfunctie. Voor de provincie Utrecht geldt dat de leegstand van winkels is teruggelopen van 217.000 m^2 in 2016 tot 171.000 m^2 in 2018. Wat betreft het koopgedrag van Utrechters ten aanzien van niet-dagelijkse artikelen geldt in 2018 dat 25% van de bestedingen online plaatsvindt ▽.

Ontwikkeling percentage leegstand van totale winkelvloeroppervlak (2010 - 2017)

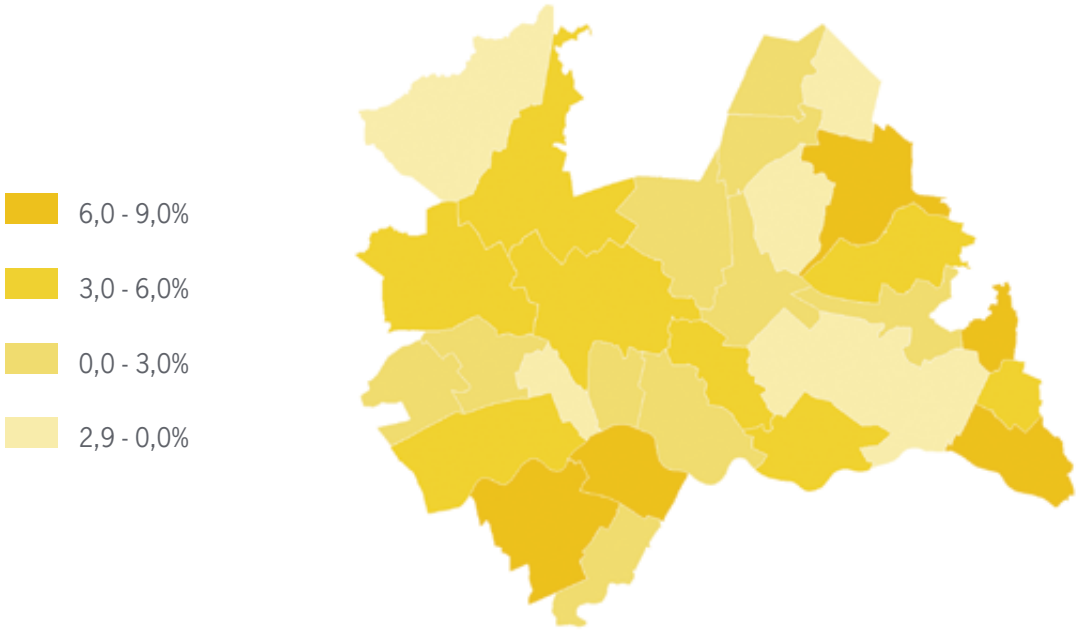

Gemeente Vijfheerenlanden is per 1 januari onderdeel van de provincie Utrecht. In de figuur zijn de drie oorspronkelijke gemeenten nog zichtbaar.

Klimaatadaptatie en energietransitie

- Klimaatveranderingen leiden tot toenemende risico's op hittestress, wateroverlast, droogte en bodemdaling
- Provincie Utrecht: veel energiegebruik voor gebouwde omgeving, verkeer en vervoer

Klimaatadaptatie

Effecten van klimaatverandering zijn nu al merkbaar in onze leefomgeving. Er zijn vier verschillende soorten klimaateffecten waarvoor aanpassing nodig is: het water stijgt, het wordt natter, het wordt droger en het wordt warmer. Dit uit zich in hogere temperaturen, nattere winters, heftigere buien, meer kans op water-overlast, meer kans op droge zomers en hittestress in de stad. De klimaatverandering heeft ook impact op gezondheid en welzijn. Steeds meer wordt het belang onderkend om bij nieuwe investeringen met deze kwetsbaarheid rekening te houden.

Het wordt natter

Hevige neerslag over een korte periode, meestal door wolkbreuken in de zomer, kan lokaal zorgen voor wateroverlast waarbij straten en pleinen onder water komen te staan. Laaggelegen verharde delen zijn in het bijzonder gevoelig voor wateroverlast. De meeste schade treedt op wanneer het water (via de stoep) gebouwen instroomt. In de provincie Utrecht loopt gemiddeld 18% van het stedelijk gebied risico op een waterstand van meer dan 15 cm bij kortdurende hevige neerslag (1:1.000 jaar). In Zeist is dit met 29% het hoogste en in De Ronde Venen met 8% het laagste.

Het wordt droger

Door droogte ontstaan lage grondwaterstanden, doorgaans aan het einde van de zomerperiode. Te lage grondwaterstanden hebben in de landbouw in het groeiseizoen als gevolg dat gewassen niet meer voor hun eigen watervoorziening kunnen zorgen. In het veenweidegebied wordt goed op de grondwaterstand gelet en soms kunstmatig hooggehouden ter voorkoming van veenoxidatie met bodemdaling als gevolg. Voor steden is de grondwaterstand ook van belang, een lage grondwaterstand kan scheurvorming veroorzaken in wegen en ondergrondse infrastructuur door bodemdaling, houten funderingen kunnen gaan rotten en openbaar groen kan verdrogen.

Het wordt warmer

Klimaatverandering zorgt niet alleen voor een stijging van de luchttemperatuur. Ook de temperatuur van het oppervlaktewater stijgt. Volgens beoordeling door de Kaderrichtlijn Water (CBS 2016) is de huidige kwaliteit van oppervlaktewater vaak matig, ontoereikend of slecht. Blauwalg groeit veel beter bij temperaturen boven 20°C. Ook ziekteverwekkers groeien vaak makkelijker in warm water en de verspreiding van ziektes kan door klimaatverandering veranderen. Bij warme nachten is er kans op hittestress.

Percentage oppervlak van het stedelijk gebied per gemeente waar één week of langer sprake is van hittestress door warme nachten (2050)

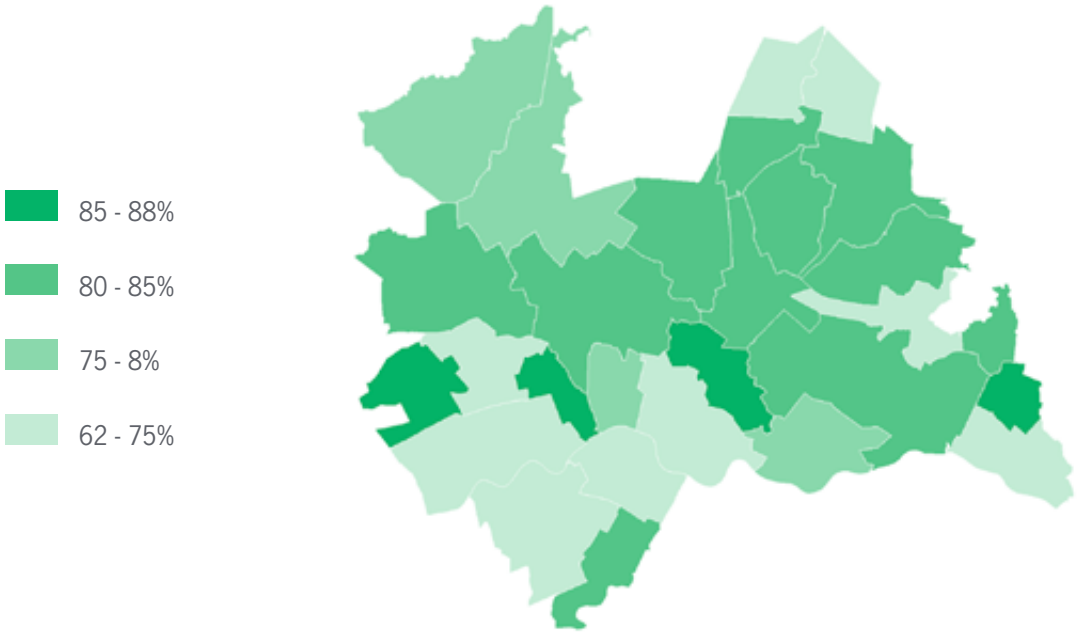

Gemeente Vijfheerenlanden is per 1 januari onderdeel van de provincie Utrecht. In de figuur zijn de drie oorspronkelijke gemeenten nog zichtbaar.

Provincie Utrecht: veel energiegebruik voor gebouwde omgeving, verkeer en vervoer

De energiehuishouding van een gebied geeft inzicht in het energieverbruik. Het Utrechtse energieprofiel, ten opzichte van dat van heel Nederland, wordt gekenmerkt door relatief grote sectoren 'gebouwde omgeving' (47%) en 'verkeer & vervoer, inclusief snelwegen' (45%). Dat heeft drie redenen: de provincie Utrecht kent relatief weinig industrie, maar wél veel bewoners en een aantal belangrijke verkeersaders.

Op gemeenteniveau verschillen de duurzaamheidsopgaven. Het aandeel energieverbruik voor de 'gebouwde omgeving' is relatief het grootst in de gemeente Soest (64%). De gemeente Lopik verbruikt relatief veel

energie aan 'verkeer & vervoer' (55%) en de gemeente Bunschoten kijkt aan tegen een flinke verduurzamingsopgave in de industrie (39%).

Hernieuwbare energie wordt onder meer geproduceerd door middel van afvalverbrandingsinstallaties, biogas, waterkracht, windenergie en zonnestroom. In de provincie Utrecht is het percentage hernieuwbare energie in de periode tussen 2014 en 2016 gelijk gebleven op 3,2%. Het landelijk gemiddelde is in deze periode gestegen van 5,6% naar 5,9%.

Kwaliteit van de leefomgeving

- Luchtverontreiniging en geluidsoverlast brengen gezondheidsrisico's mee
- Groene en rustige (recreatie)gebieden van belang voor gezondheid
- Provincie Utrecht: bevolking groeit harder dan hectaren sportterrein
- Afname biodiversiteit kan natuurlijk ecologisch evenwicht verstoren

Luchtverontreiniging en geluidsoverlast brengen gezondheidsrisico's mee

Luchtverontreiniging en geluidsoverlast staan in Nederland in de top drie ▽ van gezondheidsrisico's. Luchtverontreiniging treft iedereen. Het blijft niet hangen bij de bron, maar wordt door de wind verdund en verspreid over lands-, provincie of gemeentegrenzen heen. Zowel wat betreft fijnstof als stikstofdioxide heeft de provincie Utrecht, na Zuid-Holland, de hoogste gemiddelde bevolkingsblootstelling (2017). Bijna overal in de provincie Utrecht liggen de concentraties onder de wettelijke normen, maar zelfs onder die normen zijn er nog steeds relatief grote gezondheidseffecten.

Naast luchtkwaliteit is ook geluidsoverlast schadelijk voor de gezondheid. De provincie Utrecht wordt steeds voller en drukker en daardoor ook lawaaiiger, wat aanzienlijke gevolgen heeft voor onze gezondheid. Mensen kunnen last krijgen van stress en slaapverstoring, ontwikkelen hart- en vaatziekten en kunnen aan de gevolgen hiervan doodgaan. In de provincie Utrecht is het aandeel 19+ jarigen dat ernstige geluidshinder ▽ ervaart (overlast van alle wegen, vliegverkeer, treinen, brommers, buren en bedrijven/industrie) 19,3%. Dit verschilt sterk tussen de verschillende gemeenten, van Renswoude met 7,6% tot 27,5% in de gemeente Utrecht. Wegverkeer veroorzaakt de meeste geluidhinder. Die wordt door 8,6% van alle Utrechters als ernstig ervaren. Ook hierin scoort de gemeente Utrecht het hoogste (12,9%). In de gemeenten Eemnes (11,2%) en Vianen (voormalig) (10,2%) hebben ook ruim één op de tien mensen last van het verkeer.

Groene en rustige (recreatie)gebieden van belang voor gezondheid

Nabijheid van groene en relatief rustige (recreatie)gebieden wordt door velen van belang geacht voor de gezondheid. Voldoende aanbod van gevarieerde natuur en culturele voorzieningen heeft een direct effect op de geestelijke en lichamelijke gezondheid van mensen en zorgt voor ontspanning. Het is één van de ambities van de provincie Utrecht om nieuwe natuur te blijven ontwikkelen. In 2017 is in de provincie Utrecht 199 hectare nieuwe natuur gerealiseerd. Het is de ambitie van de provincie om 1.506 hectare nieuwe natuur gerealiseerd te hebben in 2027.

Hoewel Nederland volgens de Gezondheidsraad (2017) als geheel op zich ruim voldoende mogelijkheden heeft om in de natuur te fietsen of te wandelen, bevinden die mogelijkheden zich lang niet allemaal op de plaatsen waar de behoefte het grootst is. In de periode 1990-2013 is de verhouding tussen vraag en aanbod steeds ongunstiger geworden. Voor de provincie Utrecht geldt dat het probleem rondom recreatie zowel kwantitatief van aard is (er is een tekort) als kwalitatief (het aanbod sluit onvoldoende aan op de vraag ▽. Dit stelt, in ieder geval een deel van de Utrechtse regio, voor belangrijke recreatie-opgaven.

Provincie Utrecht: bevolking groeit harder dan hectaren sportterrein

Het SCP keek in de Rapportage Sport van 2018 onder andere naar de ontwikkeling in bodemgebruik voor sport ten opzichte van de bevolkingsgroei. De provincie Utrecht is de enige provincie waar de bevolking sterker is gegroeid dan het aantal hectaren sportterrein. Hiermee lijkt de druk op de sportruimte in de provincie toe te nemen. Voldoende bewegen leidt volgens wetenschappelijke inzichten tot gezondheidswinst.

Afname biodiversiteit kan natuurlijk ecologisch evenwicht verstoren.

Vanuit wetenschappelijk perspectief (onder andere de ecologie) is in de afgelopen decennia de aandacht gegroeid voor het thema biodiversiteit. Er leeft zorg dat het natuurlijke ecologische evenwicht, met name ook in stedelijke omgevingen, verder verstoord raakt door bijvoorbeeld de afname van biodiversiteit. Biodiversiteit is een graad van verscheidenheid aan levensvormen binnen een gegeven ecosysteem en wordt vaak gebruikt als indicator voor de gezondheid van dat ecosysteem.

2.2 Staat van de organisatie

Formatie en bezetting

De huidige formatie van de organisatie bedraagt 733 fte per 1 januari 2019, er zijn 852 medewerkers in dienst. Eind 2018 is het principe verlaten om met een gefixeerd formatieplafond (675 fte) te werken; dit plafond kwam voort uit de eerdere krimpopgave voor de organisatie. Het gefixeerde formatieplafond legde een te grote druk op de vaste bezetting en leidde tot een ongewenste groei van externe inhuur. Dit is ten koste gegaan van expertiseontwikkeling, samenhang en continuïteit binnen de organisatie.

In de Kadernota 2018 is afgesproken de formatie met 39 fte uit te breiden, onder andere om de bedrijfsvoering een kwaliteitsimpuls te geven. Om het aandeel externe inhuur nog verder te verlagen heeft het college van Gedeputeerde Staten in februari 2019 besloten de organisatie met nogmaals 50 fte te versterken. Voor deze extra fte's wordt het inhuurbudget omgezet in personeelsbudget zodat meerjarige externe inhuur in vaste dienst kan worden aangenomen, bijvoorbeeld om specifieke expertise voor de organisatie te behouden.

CAO

In 2018 is een beleidsrijke CAO vastgesteld. Overkoepelend uitgangspunt van deze CAO is dat medewerkers binnen gestelde kaders zelf verantwoordelijkheid krijgen en nemen voor hun eigen bijdrage aan het functioneren van de organisatie, met aandacht voor hun eigen loopbaan, ontwikkeling en werkplezier. Deze uitgangspunten sluiten naadloos aan op de doelen van de organisatieontwikkeling en professionalisering van medewerkers. Met ingang van juli 2020 wordt een generiek functiegebouw ingevoerd.

Eind februari is een onderhandelaarsakkoord bereikt over de CAO 2019-2020. De onderhandelaars hebben tot eind maart de tijd om hun achterban te raadplegen. Als er instemming is van de achterban, wordt het onderhandelaarsakkoord omgezet in een CAO.

Samenstelling personeelsbestand

De provincie wil in verbinding staan met en kansen bieden aan haar inwoners. Om deze reden wordt gestreefd naar een personeelsbestand dat de samenstelling van de Utrechtse samenleving weerspiegelt en qua leeftijd evenwichtig is opgebouwd. Dit vormt ook de basis van het stagebeleid. Jaarlijks wordt ongeveer 70 stagiair(e)s de mogelijkheid geboden om werkervaring op te doen. Hiertoe worden contacten onderhouden met regionale onderwijsinstellingen. Het traineeprogramma is op gelijke wijze opgezet. Naast deelname aan regionale en technische traineeprogramma's, is de organisatie (weer) gestart met een traineeprogramma. De provincie is ook sociaal werkgever voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. In 2018 waren gemiddeld

15 medewerkers werkzaam vanuit de regelgeving rondom de participatiewet. Mede door de instroom van de trainees is de gemiddelde leeftijd in 2018 licht afgenomen; de gemiddelde leeftijd bedraagt 48,6 jaar (was 48.9 in 2018).

Peildatum:	1-1-2017	1-1-2018	1-1-2019
Formatie	708	700	734
Bezetting (fte)	734	738	733
Bezetting (aantal)	833	830	852
……. waarvan trainees (aantal)	8	10	17
……. waarvan participatiebaan (aantal)	12,5	11,5	14
Inhuur (aantal)	165	204	224

	2016	2017	2018
Instroom (in %)	6,4 %	5,9 %	10,7 %
Instroom (aantal)	53	47	91
Instroom < 35 jr (aantal)	28	18	43
Instroom < 35 jr (%)	52,8 %	38,3 %	47,3 %
Uitstroom (in %)	6,6 %	5,7 %	9,2 %
Uitstroom (aantal)	57	47	78
Uitstroom pensioen (aantal)	14	14	29
Uitstroom pensioen (%)	24,6 %	29,8 %	37,2 %
Aantal tijdelijke opdrachten	141	150	146
Loonsom	€ 59.135.414	€ 61.613.133	€ 64.502.579
Opleidingskosten	€ 981.079	€ 1.179.028	€ 1.116.597
Opleidingskosten (% loonsom)	1,7 %	1,9 %	1,7 %
Inhuur (kosten)	€ 17.095761	€ 21.155464	€ 23.583.746
Ziekteverzuim (in %)	5 %	4,7 %	5,2 %

Op basis van de cijfers uit ons personeelsbestand wordt tot en met 2025 de volgende uitstroom op basis van pensionering/bereiken AOW-leeftijd verwacht.

	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
In aantallen medewerkers	10	24	17	23	29	25	35
In fte	8,91	21,69	15,49	20,81	25,12	20,22	31

Wanneer de Provincie Utrecht wordt vergeleken met andere provincies met meer dan 1 miljoen inwoners ontstaat het volgende beeld :

Peildatum 1-1-2018	Provincies met meer dan 1 miljoen inwoners						
	Utrecht	Noord-Holland	Zuid-Holland	Overijssel	Gelder-land	Noord-Brabant	Limburg
Aantal medewerkers	830	973	1435	767	1224	1207	943
Aantal medewerkers per 1000 inwoners	0,62	0,34	0,39	0,67	0,59	0,48	0,84
Medewerkers jonger dan 35 jaar	10,2%	10,4%	10,4%	11,5%	8,0%	6,4%	11,4%
Gemiddelde loonsom per medewerker	€ 81.692	€ 81.063	€ 81.214	€ 75.956	€ 78.255	€ 80.122	€ 82.336
Ziekteverzuim	4,7%	4,8%	3,9%	4,0%	4,5%	4,0%	4,8%
Participatiebanen	11,5	15,8	22,5	10,7	17,8	57,6	12,7

3 Opgaven

3.1 Inleiding

De provincie Utrecht heeft een fijn woon- en leefklimaat. Dat is een groot goed. Tegelijkertijd moet er ruimte worden gemaakt voor grote maatschappelijke opgaven. De maatschappelijke opgaven doen zich in de samenleving voor, zijn in tijd veranderlijk en overstijgen de grenzen van beleidsvelden en organisaties. Hoofdstuk 3 beschrijft negen relevante maatschappelijke opgaven voor provincie Utrecht:

- Ruimte voor duurzame groei
- Bereikbare steden en regio's
- Sterke regionale economie
- Gezonde en veilige leefomgeving
- Sterke en vitale steden, dorpen en kernen
- Energieneutraal, circulair, klimaatbestendig en waterrobuust
- Vitaal landelijk gebied
- Kwaliteit leefomgeving
- Informatiesamenleving

De opgaven zijn gebaseerd op de vier thema's uit het Koersdocument van de Omgevingsvisie:

1. Ruimte voor duurzame ontwikkeling
2. Gezonde en veilige leefomgeving
3. Energieneutraal, klimaatbestendig en waterrobuust
4. Aantrekkelijke leefomgeving

Voor de leesbaarheid en herkenbaarheid is ervoor gekozen om de thema's 1, 2 en 4 te splitsen in meerdere maatschappelijke opgaven. De opgaven hangen nauw met elkaar samen; in de tekst is dit op diverse plaatsen aangegeven. Diverse uitvoeringsprogramma's en beleidsinitiatieven leveren een bijdrage aan meerdere opgaven. Denk bijvoorbeeld aan Nieuwe Hollandse Waterlinie, Nationaal Park Heuvelrug. Om praktische redenen hebben we deze programma's een plek gegeven bij één van de opgaven.

Per opgave gaat het om:
- Ontwikkelingen tot nu toe
- Aandachtspunten en mogelijkheden voor het nieuwe college

Ten behoeve van de onderhandelingen voor het coalitieakkoord kunnen voor de genoemde aandachtspunten en mogelijkheden, op een later moment, ramingen en onderbouwingen worden aangeleverd. Mocht hieraan bij de onderhandelaars behoefte bestaan dan is het mogelijk om meerdere scenario's uit te werken.

Nota bene

Per 1 januari 2019 is de nieuwe gemeente Vijfheerenlanden ontstaan. In 2018 is een inventarisatie uitgevoerd naar de uitbreiding van de provinciale taken die hiervan het gevolg is. Als de verhoging van het Provinciefonds niet volstaat om de hogere organisatiekosten te dekken ontstaat een knelpunt. Dit organisatiebrede knelpunt komt in de onderhandelingen apart aan de orde (en dus niet in het vervolg van dit hoofdstuk bij de opgaven).

Keuzes maken 2.0

In het Overdrachtsdocument worden opgaven en keuzes geschetst. Daarnaast hebben partijen in hun verkiezingsprogramma's ambities, wensen en prioriteiten vastgelegd. Het nieuwe college gaat keuzes maken en ambities en accenten formuleren voor de komende coalitieperiode.

De negen maatschappelijke opgaven kunnen worden geclusterd in drie meta-belangen: groei ▽, klimaat ▽ en leefbaarheid/kwaliteit ▽. In onderstaande figuur is de relatie tussen de opgaven, de metabelangen en de beperkende omstandigheden schematisch weergegeven.

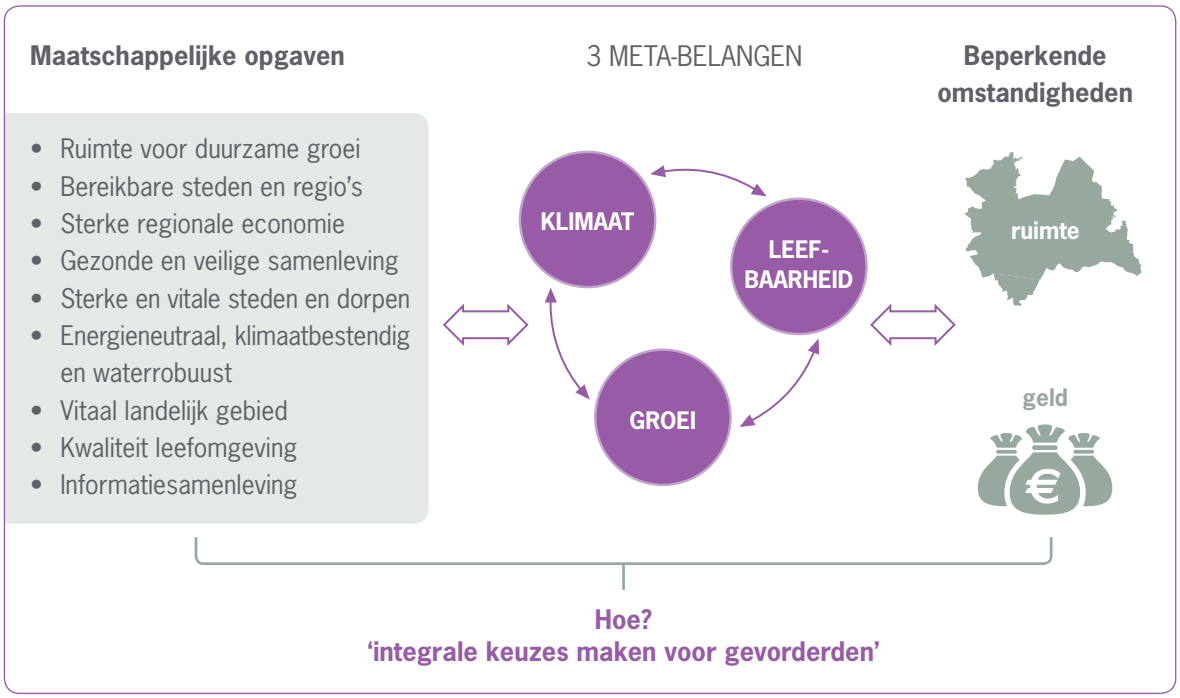

De beperkte ruimte en middelen in de provincie noodzaken het nieuwe college en de staten om afgewogen en wijze keuzes te maken. Veel burgers, politici en bestuurders zijn doordrongen van het feit dat het soms om pijnlijke keuzes kan gaan. Het is noodzakelijk om daarbij steeds alle (harde en zachte) belangen en kwaliteiten mee te wegen. Het is van belang dat de te maken keuzes door het nieuwe college daarop aansluiten en opgavegericht, integraal, gebiedsgericht, innovatief en samenwerkingsgericht zijn.
De enorme verstedelijkingsopgave waar de provincie en gemeenten voor staan, gecombineerd met de opgaven die gekoppeld zijn aan klimaat doen een beroep op politiek, bestuur en ambtenaren om echt anders te gaan werken. Niet alleen een 'schaalsprong verstedelijking' maar ook een 'schaalsprong integraal werken en besluiten'.

De ‘participatiesamenleving’ heeft zijn intrede gedaan en inwoners willen meedoen en -denken en meer eigen verantwoordelijkheid voor de ruimte waarin we als samenleving leven. Dat brengt voor de overheden een nieuwe en andere manier van werken met zich mee, die onder andere is geconcretiseerd in de nieuwe Omgevingswet.

Omgevingswet en Koersdocument

De Omgevingswet is een nieuwe wet met alle regels voor de fysieke leefomgeving. Doel van de wet is de leefomgeving beter te benutten en beschermen. De rol van de overheid verandert. Rijk, provincie, waterschappen en gemeenten gaan intensiever samenwerken en stellen daarbij als één overheid de gebruiker centraal. Zo komt er één digitaal loket voor alle plannen en vergunningen. De gemeente fungeert daarbij als het fysieke loket voor burgers en bedrijven. Het motto van de wet is ‘eenvoudig beter’. De Omgevingswet treedt naar verwachting in 2021 in werking.
De Omgevingsvisie is een strategische visie op de fysieke leefomgeving die alle provinciale kerntaken raakt. Met de Omgevingsvisie kan de provincie eenduidig en krachtig handelen richting partners en tegelijkertijd het opgavegerichte werken versterken. Alle andere provinciale plannen en visies zijn, qua toekomstbeeld en manier van werken, een uitwerking van de Omgevingsvisie. In het Koersdocument is de Utrechtse manier van werken (sturingsfilosofie) beschreven die aansluit bij de Omgevingswet: “We bieden ruimte voor ontwikkelingen die passen bij de Utrechtse kwaliteiten, met het principe ‘lokaal wat kan, regionaal wat moet’ als basis en met de nadrukkelijke wens de doelen in samenwerking te halen.”
In paragraaf 4.1 zijn de samenwerkingsprincipes van de Omgevingsvisie opgenomen.

3.2 Ruimte voor duurzame groei

Wettelijke taken (Omgevingsvisie, ruimtelijke ordening).
Provinciale opgave: duurzame groei met behoud van en aandacht voor kwaliteiten.

Provincie kan verschil maken door:
- Inzet ruimtelijk- en omgevingsinstrumentarium
- Koppelen kwaliteiten en opgaven (groei en kwaliteit leefomgeving, groei en bereikbaarheid, groei en klimaat)
- Faciliteren: verbinden, ondersteunen en kennis delen
- Inzet innovatieve methoden voor participatieve en afgestemde beleids- en besluitvorming

Keuzes: accommoderen woningbouw- en werklocatiebehoefte, aanjagen woningbouwproductie, duurzaam en kwalitatief bouwen, binnenstedelijke ontwikkeling.

Ontwikkelingen tot nu toe

De situatie op de woningmarkt in Utrecht is gespannen: veel mensen willen in de provincie Utrecht wonen, maar er zijn niet voldoende woningen beschikbaar. Daarbij speelt de betaalbaarheid ook een rol: door de schaarste lopen de prijzen op. De prognoses laten zien dat de bevolking en het aantal huishoudens in de provincie Utrecht de komende jaren blijven groeien.

Uit een recente inventarisatie, die in opdracht van de provincie en de U16-gemeenten is uitgevoerd door Site-UD, blijkt dat er voor de korte en middellange termijn voldoende plancapaciteit is in relatie tot de

woningbehoefte. De Actie Agenda Woningmarkt ▽ die samen met 123 partijen die actief zijn op de woningmarkt is opgesteld, heeft als ambitie de realisatie van nieuwe woningen te versnellen tot ten minste 7000 woningen per jaar tot 2021. In 2017 is deze ambitie gehaald (ruim 8000 woningen) en ook in 2018 lijkt dit gelukt te zijn. De provinciale bijdrage van € 5 miljoen aan de Actie Agenda Woningmarkt wordt bekostigd uit het programma Binnenstedelijke Ontwikkeling (2017-2021).
Voor de lange termijn is nieuwe plancapaciteit voor de woningbehoefte nodig; tot 2050 gaat het om 157.000 tot 175.000 extra woningen. In het Koersdocument is vastgelegd dat:

- de ruimtevraag voor wonen en werken op een duurzame wijze wordt geaccommodeerd: met voorrang binnenstedelijk en nabij OV-knooppunten. En met aandacht voor de Utrechtse kwaliteiten, klimaatbestendigheid en energietransitie;
- de uitleglocaties voor wonen die op termijn nodig zijn worden vastgelegd in de Omgevingsvisie;
- er ruimte wordt geboden voor kleinschalige uitbreiding van het stedelijk gebied en de kernen om de lokale vitaliteit of ruimtelijke kwaliteit te vergroten;
- het gebied aan weerszijde van de snelweg A12, vanaf Woerden tot Driebergen, als zoekgebied voor (grootschalige) verstedelijking voor de Utrechtse regio wordt beschouwd;
- onderzocht wordt of aanpassing nodig is van de huidige systematiek van rode contouren en uitbreidingslocaties vanwege de nieuwe Omgevingswet.

Nieuwe plancapaciteit is ook nodig voor werklocaties. Door de florerende economie loopt het areaal uitgeefbaar bedrijventerrein en de planvoorraad hard terug. In de Ruimtelijk-economische Strategie ▽ en ook in het Koersdocument wordt ingezet op vestiging in interactiemilieus. Een ‘interactiemilieu’ is een gemengd stedelijk gebied, waar naast werken ook andere stedelijke functies zoals wonen en ontmoeten een plaats hebben. Specifieke bedrijventerreinen worden gereserveerd voor bedrijven die zich niet laten mengen met wonen. Daarbij wil de provincie selectief zijn: het moet gaan om bedrijven die elders in de provincie niet meer passen en nieuwe bedrijven die van meerwaarde zijn voor de Utrechtse economie en samenleving. Denk bijvoorbeeld aan onderdelen van de logistieke sector en de maakindustrie.

Aandachtspunten en mogelijkheden

Woningbouwproductie

Voor de korte termijn blijft het aanjagen van de woningbouwproductie, onder meer via de Actie Agenda Woningmarkt, van belang. De ‘kwartiermaker netwerkbureau’ die eind 2018 door de provincie is aangesteld, heeft tot taak om partijen en initiatieven op de woningmarkt beter met elkaar te matchen. In een ronde langs gemeenten en marktpartijen bleek dat vooral behoefte bestaat aan een integrale aanpak, meer sturing en duidelijke keuzes van de provincie. Die keuzes bevinden zich op het snijvlak van wonen, mobiliteit, infrastructuur en energie en kunnen niet los van elkaar worden gezien. Er is behoefte aan een gedragen koers om op meerdere terreinen in de uitvoering stappen te kunnen zetten.
Ook op nationaal niveau heeft de situatie op de Utrechtse woningmarkt de nodige aandacht. De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) sluit in het voorjaar van 2019 een ‘woondeal’ met de regio Utrecht. Hierin kunnen afspraken worden gemaakt over concrete locaties en over rijksbeleid en -inspanningen die van invloed zijn op het beter functioneren van de Utrechtse woningmarkt. Afspraken met het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (I&W) over investeringen in het mobiliteitssysteem lopen via het Meerjarenprogramma Infrastructuur en Transport (MIRT, programma U Ned). Investeringen van het Rijk in de systeemsprong van het mobiliteitssysteem zijn nodig om de woningbouwopgave te kunnen faciliteren. Dit onderwerp komt terug in paragraaf 3.3 Bereikbare steden en regio’s.

De middelen van het programma Binnenstedelijke Ontwikkeling zijn op dit moment toereikend voor de provinciale bijdrage aan de uitvoering van de Actie Agenda Woningmarkt (2017-2021). Het nieuwe college moet in 2020 een beslissing nemen over verlenging of opvolging van de Actie Agenda. Hiervoor zijn extra middelen nodig.
Ingegeven door de maatschappelijke urgentie wordt steeds vaker een beroep gedaan op de provincie bij beleids- en programmeringsprocessen zoals de Woondeal en de opzet van regionale programmering.
Om hierin als provincie een volwaardige bijdrage te leveren is extra inzet nodig.

Plancapaciteit woningbouw voor de lange termijn

De opgave voor woningbouw is kwantitatief in beeld en opgenomen in het Koersdocument. Ook de toekomstige behoefte aan werkmilieus is voor de Omgevingsvisie in kaart gebracht.
Het Koersdocument wordt in 2019 deels gebiedsgericht uitgewerkt tot een concept-ontwerp Omgevingsvisie. Alle in het Koersdocument benoemde kwaliteiten en opgaven worden bij elkaar gebracht om te kijken waar ze 'passen' en of er slimme combinaties kunnen worden gemaakt. Door de stapeling van opgaven is op bepaalde locaties sprake van conflicterende belangen. Denk aan het spanningsveld tussen groei en bereikbaarheid, tussen groei en leefbaarheid, tussen groei en landschap en groei in relatie tot de opgave en ruimtevraag voor energie en klimaatbestendigheid. De provincie zal dilemma's tegenkomen en bovenregionale integraal afgewogen keuzes moeten maken. In de provinciale Omgevingsvisie zullen deze afwegingen worden gemaakt.
Bij het opstellen van de Omgevingsvisie worden drie mogelijke groeiscenario's uitgewerkt inclusief de impact op de Utrechtse kwaliteiten: met 100.000, 140.000 en 180.000 extra woningen tot 2050 ▽.

Het nieuwe college kan zich richten op een duurzaam, gezonde en kwalitatief goede manier vormgeven van de verstedelijking. Daarvoor is extra inspanning en geld nodig. Denk aan het zorgdragen voor een goede bereikbaarheid (paragraaf 3.3), gezonde leefomgeving (paragraaf 3.5) en duurzaamheid (paragraaf 3.7).
Om de kwaliteiten van waardevolle landschappen te behouden (Unesco/ Nieuwe Hollandse Waterlinie, paragraaf 3.9) is een extra impuls nodig voor de inpassing van nieuwe ontwikkelingen.
Deze investeringen zijn niet alleen voor de toekomstige groeiopgave wenselijk. Ook op dit moment zijn er knelpunten waarvoor oplossingen nodig zijn. Het gaat hier om extra inspanning en investeringen ten behoeve van gebiedsontwikkeling (kwaliteit en inpassing), zowel binnenstedelijk (bijvoorbeeld vervolg op het programma Binnenstedelijke Ontwikkeling na 2021) als voor nieuwe uitbreidingslocaties.

Voor het MIRT-overleg wordt in beeld gebracht welke bereikbaarheidsinvesteringen nodig zijn voor de toekomstige verstedelijking en worden afspraken gemaakt over financiering. Een voorbeeld hiervan is het samenwerkingsprogramma U Ned. Samen met andere overheden worden de effecten en gevolgen van de groei voor de regio Utrecht in beeld gebracht en afspraken gemaakt over oplossingsrichtingen en investeringen. Ook marktpartijen worden opgeroepen om hierin een rol te pakken.

3.3 Bereikbare steden en regio's

Veel wettelijke taken (beheer en onderhoud wegen, exploitatie OV, verkeersveiligheid, infrastructuur fiets). Provinciale opgave: ruimtelijk-economische ontwikkeling, klimaat en toegankelijkheid voorzieningen.

Provincie kan verschil maken door:
- Inzet ruimtelijk instrumentarium
- Koppelen doelen (bereikbaarheid en klimaat, bereikbaarheid en kwaliteit leefomgeving, bereikbaarheid en groei)
- Intensieve regionale samenwerking
- Voorbeeld zijn/geven

Keuzes: in stand houden OV-voorzieningenniveau, extra impuls voor smart mobility, duurzame mobiliteit, fiets.

Ontwikkelingen tot nu toe

Bereikbaarheid is een belangrijke voorwaarde voor zowel de ruimtelijk-economische ontwikkeling van de provincie, als de toegankelijkheid van maatschappelijke en sociale voorzieningen. In 2018 is het Mobiliteitsplan uit 2014 geactualiseerd voor de periode 2019-2023. De inzet is gericht op een goede bereikbaarheid per fiets, openbaar vervoer en auto in een gezonde en verkeersveilige omgeving.
De druk op het mobiliteitssysteem in Utrecht is groot. Als draaischijf van Nederland wordt de provincie Utrecht geconfronteerd met gestaag groeiende verkeersstromen op de snelwegen in Midden-Nederland, waardoor frequent ook filevorming ontstaat op de belangrijkste regionale wegen in onze provincie. Dit heeft negatieve gevolgen voor de nationale, regionale en lokale bereikbaarheid. Ook op het spoor, in de bus en op de fietspaden (vooral in de steden Utrecht en Amersfoort) wordt het netwerk steeds zwaarder belast.
De provincie heeft een forse woningbouwopgave die vooral in het stedelijk gebied gerealiseerd wordt. De extra woningen en inwoners leiden tot nog meer druk op het stedelijk mobiliteitssysteem. Voor het faciliteren van deze mobiliteitsvraag zijn ingrijpende maatregelen nodig die grote investeringen vragen. Aanpassingen en uitbreidingen van infrastructuur (weg, fiets en OV) vinden vaak plaats op locaties waar de kwaliteit van de leefomgeving onder druk staat. Dit leidt tot ingrijpende inpassingsopgaven voor infrastructuurprojecten met bijbehorende forse investeringen. Gemiddeld geeft de provincie nu al 50% meer uit per investering omwille van inpassing en de verwachting is dat dit verder toeneemt. De investeringsruimte neemt daardoor sneller af dan verwacht.
Behoud en verbetering van de bereikbaarheid vergt forse investeringen in weg, OV, fiets en knooppunten. Het Rijk is daarin een belangrijke partner. Het Meerjaren-programma Infrastructuur en Transport (MIRT) is volledig geprogrammeerd tot 2030. Landelijk wordt gezocht naar mogelijkheden voor een andere gezamenlijke aanpak en financiering van de mobiliteitsopgaven, zoals bijvoorbeeld het mobiliteitsfonds.

Beheer en onderhoud van onze infrastructuur is een omvangrijke structurele kostenpost op de provinciale begroting. Meer inzet op beheer en onderhoud van de provinciale infrastructuur is nodig, omdat achterblijvende kwaliteit van de infrastructuur, onder andere door intensiever gebruik, kan leiden tot onevenredige toename van de jaarlijkse lasten. Ook stijgen de kosten van onderhoud door hogere bouwkosten vanwege een aantrekkende economie en daarmee samenhangende grotere vraag.
In het OV zien we een toename van de structurele exploitatiekosten door toenemend gebruik en vertraging van de bussen door meer drukte op het wegennet. Hierdoor stijgen het aantal benodigde dienstregelingsuren (DRU's). Ook bij uitbreidingen van het OV netwerk (zoals met de Uithoflijn) stijgen de jaarlijkse exploitatie- en beheerkosten terwijl de bijdrage hiervoor vanuit het Rijk constant blijft.

Europese en nationale afspraken over klimaat en energietransitie vragen inzet en investeringen binnen mobiliteit. Denk aan het verduurzamen van wegbeheer en aanleg, elektrificatie van onze OV-vloot en stimulering van duurzaam personenvervoer.
Nieuwe vervoerstechnieken leiden tot veranderende vervoersstromen. De opkomst van de elektrische fiets bijvoorbeeld, maakt de fiets een alternatief op langere afstanden. Tegelijkertijd leidt dit tot nieuwe veiligheids-vraagstukken. Dit soort ontwikkelingen maken aanpassingen en uitbreidingen van de bestaande infrastructuur en een nieuwe aanpak noodzakelijk. Door investeringen in het wegen- en OV-netwerk (o.a. traminfra) nemen ook de structurele kosten toe die volgen uit technologische ontwikkelingen om de infrastructuur zo optimaal mogelijk te benutten zoals slimme verkeerslichten, OV beveiligingssystemen en dynamische route informatie-borden.

Aandachtspunten en mogelijkheden

Beschikbaarheid bestaande mobiliteitsnetwerken

Belangrijk voor het faciliteren van mobiliteit is de beschikbaarheid van de bestaande infrastructuur ▽.
Adequaat beheer en onderhoud van de eigen (vaar)wegen en kunstwerken is daarvoor noodzakelijk.
Daarnaast is regie op de beschikbaarheid van de regionale netwerken bij regulier (spits)verkeer, bij slechte weersomstandigheden, bij wegwerkzaamheden, bij ongevallen en bij evenementen van belang. Dit vraagt om samenwerking met andere wegbeheerders en het opgeven van (een deel van) ieders autonomie.
Aandachtspunt voor de komende jaren is het beperken van de overlast die gepaard gaat met de reconstructie van een groot deel van het rijkswegennet rondom Utrecht (2020-2030) ▽. Dit vindt plaats via het programma Goed op Weg. Het Rijk financiert de investeringen die nodig zijn voor tijdelijke maatregelen en facilitering van de regionale samenwerking (programmakosten) maar niet de extra inzet van openbaar vervoer.
In de collegeperiode 2019-2023 wordt de Uithoflijn in gebruik genomen. Aandachtspunt hierbij is de inbedding in de bestaande beheerorganisatie (zowel de infra, als de vervoersconcessie). Verder zullen in de nieuwe collegeperiode de huidige OV concessies, die aflopen in 2023, opnieuw worden aanbesteed ▽.
Genoemde aandachtspunten leiden naar verwachting tot hogere exploitatielasten van het provinciaal openbaar vervoer.

Systeemsprong mobiliteit

Het mobiliteitssysteem in de provincie Utrecht moet een schaalsprong maken om de nationale, regionale en lokale bereikbaarheid voor de toekomst te garanderen. Dit vanwege de autonome groei van het verkeer en de verdichting/uitbreiding van het stedelijk gebied. De schaalsprong vraagt extra maatregelen in vooral het OV-systeem en de knooppunten (multimodaal), en ook in het wegennet en fietsvoorzieningen (netwerk en stallingen). De maatregelen zijn niet alleen nodig voor de netwerken zelf, maar ook voor de ruimtelijke inpassing.
In het samenwerkingsprogramma U Ned ▽ (wonen, werken, mobiliteit in samenhang) worden de effecten en gevolgen van de groei voor de Metropool Regio Utrecht in beeld gebracht. Gezamenlijk worden oplossings-richtingen geformuleerd en (investerings-)afspraken gemaakt voor de korte, middellange en lange termijn.
Via de studie RRMA gebeurt dit ook voor het gebied rondom Amersfoort en Foodvalley. Daarnaast moet het toekomstbeeld OV (zowel het landelijke beeld als de regionale uitwerking Midden-Nederland) zicht geven op het toekomstig benodigde OV-systeem en de daarvoor gevraagde investeringen.
In 2019 en 2020 komen de benodigde maatregelen en daarmee samenhangende investeringen voor de korte en de lange termijn in beeld. Het nieuwe college moet keuzes maken over de investeringen die de provincie hierin gaat doen. Denk daarbij aan grootschalige OV investeringen waarvoor middelen gereserveerd zijn maar de bestemming nog niet is bepaald.

Slimme mobiliteit

Om de mobiliteitsgroei op korte termijn het hoofd te bieden is slim gebruik van de beschikbare netwerken cruciaal. Dit vraagt om a) slimme verknoping van bestaande mobiliteitsnetwerken ▽, b) slim informeren van reizigers over reismogelijkheden en alternatieven (o.a. via programma GoedOpweg), c) het ruimte bieden aan nieuwe/innovatieve mobiliteitsdiensten (o.a. via de pilot MAAS).
Het provinciale programma Smart Mobility is de overkoepelende noemer waaronder aan deze opgave invulling gegeven wordt. Voor continuering van de inzet is per jaar € 3 miljoen beschikbaar. Het nieuwe college kan er voor kiezen de provinciale inzet en uitvoering met andere overheden van deze programma's te intensiveren en bijvoorbeeld meer inzetten op samenwerking met werkgevers in de regio.

Mobiliteit en duurzaamheid

De afgelopen jaren is verduurzaming van onze samenleving door Europese afspraken hoger op de agenda gekomen. Via het klimaatakkoord wordt hieraan landelijk invulling gegeven. Provinciale Staten hebben besloten dat de WHO-normen voor luchtkwaliteit in de provincie Utrecht nagestreefd worden ▽. Dit betekent dat verkend moet worden wat de effecten van ons beleid zijn op de luchtkwaliteit en hoe deze bij kunnen dragen aan het streven naar de WHO normen. Deze verkenning is nog niet gestart.
De mobiliteitsopgave wordt verbreed door inzet op duurzaam wegbeheer, energietransitie (o.a. elektrificatie OV-vloot) en stimulering van duurzaam vervoer (personen en logistiek). Dit betekent ook meer aandacht voor lopen, fietsen en OV. Voor concrete invulling van deze opgave zijn binnen het Mobiliteitsplan 2028 beperkt middelen beschikbaar gesteld door Provinciale Staten. Als het nieuwe college ervoor kiest om voor de nieuwe coalitieperiode extra ambities te formuleren is hiervoor aanvullende financiering en inzet nodig.

Fiets

In onze sterk verstedelijkte regio zijn veel verplaatsingen (ook met de auto en het OV) korter dan 15 kilometer. In veel gebieden gaat het om meer dan de helft van de autoritten. Hier ligt een grote kans voor de (elektrische) fiets. In combinatie met de realisatie van snelfietsroutes vormt de fiets voor regionale verplaatsingen een steeds beter alternatief. Afgezien van een aantal plekken en momenten biedt het fietsnetwerk voldoende ruimte en in veel gevallen ook een vergelijkbare of betere reistijd, zeker in de spits. Het gebruik van de fiets in het voor- en natransport met auto en vooral OV groeit. Voldoende en kwalitatief hoogwaardige voorzieningen zoals stallingen en deel- en leenfietssystemen zijn daarbij belangrijk. De fiets is een belangrijke modaliteit in het aanpakken van het bereikbaarheidsvraagstuk. Het nieuwe college kan er daarom voor kiezen om, samen met werkgevers en andere partners, extra in te zetten op maatregelen gericht op stimulering van het fietsgebruik. Hiermee kan een bijdrage geleverd worden aan de bereikbaarheid maar ook aan de gezondheid en het klimaat.

Verkeersveiligheid

Het Rijk werkt met decentrale partners aan het Strategisch Plan Verkeersveiligheid (SPV). Ambitie is om de toenemende verkeersonveiligheid een halt toe te roepen. Dit vraagt om een andere meer risico-gestuurde aanpak. Ook vraagt het Rijk de provincies nadrukkelijk om regie te nemen op de regionale uitwerking van het SPV. In het najaar 2019 is landelijk een gesprek voorzien tussen Rijk en regio's over de financiering van de benodigde verkeersveiligheidsmaatregelen.

3.4 Sterke regionale economie

Geen wettelijke taken.
Provinciale opgave: welvaart, groei en vitaliteit steden en kernen.

Provincie kan verschil maken door:
- Inzet ruimtelijk instrumentarium
- Stimuleren, faciliteren, verbinden stakeholders, instellingen en gemeenten op gewenste doelen
- Agenderen opgaven die lokaal spelen, maar regionaal en in afstemming kunnen worden opgelost

Keuzes: exploitatie ROM, extra impuls voor startups, International Welcome Center, tekorten op de arbeidsmarkt en MKB.

Ontwikkelingen tot nu toe

Ontwikkelingen als digitalisering, technologische innovaties, maar ook veranderingen in het internationale speelveld (Brexit) hebben grote impact op de Utrechtse economie en arbeidsmarkt. Dat geldt ook voor grote maatschappelijke opgaven als energietransitie en vergrijzing. Dit in een context waarin de voor Utrecht zo belangrijke bereikbaarheid onder druk staat, ruimte schaars is en er grote (en steeds verder oplopende) tekorten zijn op de arbeidsmarkt.
Tegen deze achtergrond voert de provincie economisch beleid om de regionale economie te versterken (ook internationaal). Een sterke regionale economie heeft tot doel dat de welvaart en economische groei toeneemt, het de inwoners in onze regio goed gaat en zoveel mogelijk mensen meedoen én meeprofiteren. De context hiervan is gezond stedelijk leven. Om maatschappelijke opgaven aan te pakken en economische kansen te benutten is innovatie nodig, met nieuwe technologieën, nieuwe diensten en nieuwe verdienmodellen. Samenwerken in de regio is nodig om te komen tot een sterkere en meer samenhangende economische structuur. Hiertoe zijn allerlei initiatieven gaande: de ontwikkeling van een Regionale Ontwikkelings Maatschappij (ROM), de totstandkoming van een regionale economische agenda, een regionale human capital agenda, een bundeling van de krachten op het gebied van internationalisering en een eerste aanzet voor beleid gericht op het brede MKB.
Het provinciale economisch beleid kent een aantal focusgebieden: innovatie, internationalisering, aansluiting onderwijs – arbeidsmarkt, ruimtelijke economie en werklocaties en MKB-beleid. Gezien de huidige dynamiek is meer samenhang in beleid en uitvoering nodig en moet meer worden gewerkt vanuit een opgavegerichte benadering. De staten hebben in 2018 een motie ingediend met als opdracht het economisch beleid van de provincie te herijken.

Aandachtspunten en mogelijkheden

Investerings- en vestigingsklimaat

- Recentelijk hebben de staten besloten het basisscenario voor de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij (ROM) vast te stellen en een kwartiermaker aan te stellen. In de ROM worden fondsen, business development en internationaal (trade en invest) gebundeld. De ROM werkt op basis van een regionale economische agenda die wordt opgesteld in samenwerking met bedrijfsleven, onderwijs en medeoverheden. Gezond stedelijk leven staat hierin centraal. De exploitatie van de ROM bedraagt maximaal € 2,75 miljoen per jaar ▽. Deze kosten moeten worden opgebracht door de provincie, de gemeenten Utrecht, Amersfoort en Hilversum en de Universiteit Utrecht. Vanuit de provincie is een geschatte bijdrage nodig tussen € 750.000 en € 1 miljoen per jaar. Het beoogd startvermogen voor een participatiefonds van de ROM is minimaal

€ 20 miljoen met een doelvermogen van € 50 miljoen. Het ministerie van EZK is onder voorwaarden bereid om tot maximaal de helft van de inleg van het startkapitaal voor haar rekening te nemen. De opdrachtgevers hebben afgesproken om zorg te dragen voor de benodigde publieke bijdrage vanuit de regio en op zoek te gaan naar aanvullende financiering om het doelvermogen te bereiken ▽. In de loop van 2019 wordt een businessplan en een kapitaalmarktonderzoek uitgevoerd. Dit leidt mogelijk tot een aanvullende financieringsbehoefte.

- Een aandachtspunt bij de oprichting van de ROM is de vormgeving van de provinciale eigenaars- en opdrachtgeversrol. In lijn met de nota Verbonden Partijen is het noodzakelijk om, parallel aan de ontwikkeling van de ROM, als bestuur en organisatie heldere keuzes te maken. En te zorgen dat er voldoende expertise en tijd beschikbaar is voor een effectieve invulling van beide rollen.
- Voor een goed functionerend regionaal ecosysteem zijn startups en scaleups van groot belang; het zijn aanjagers van de regionale economie en ze zijn voorwaardelijk voor een goed investeringsklimaat. In Utrecht zijn drie organisaties actief om startups en scaleups beter bij elkaar te brengen en naar een hoger niveau te tillen. Deze organisaties ontvangen nu tijdelijk subsidie van (onder andere) de provincie. Het nieuwe college kan ervoor kiezen om op structurele basis startups en scaleups te ondersteunen in hun ontwikkeling.

Kansen voor en door internationale bedrijven en talenten

In Utrecht zijn 1000 internationale bedrijven gevestigd, belangrijk voor de werkgelegenheid. Binnen het Team Trade en Invest werkt de provincie sinds 2018 samen met de gemeenten Utrecht en Amersfoort aan het versterken van het internationaal vestigingsklimaat, met extra aandacht voor de komst van de European Medicines Agency (EMA). De uitvoerende taken van het Team Trade en Invest gaan naar de ROM. Een aandachtspunt hierbij is dat bij de provincie beleidsmatige en strategische aandacht en capaciteit beschikbaar blijft op het gebied van internationalisering (opdrachtgeverschap ROM, counterpart Rijk, zusterrelatie Chinese provincie Guang Dong).
Internationaal talent is van groot belang voor de regio. Om hen een warm welkom te bieden is in december 2018 door de provincie, gemeenten Utrecht en Amersfoort en Universiteit Utrecht besloten een International Welcome Center Utrecht Region (IWCUR) op te richten. Dit center combineert dienstverlening vanuit overheid en private sector (één loket) en organiseert ook sociale activiteiten. Het versterkt zo het vestigingsklimaat voor internationaal talent en internationaal opererende bedrijven zoals de EMA. Voor het overgangsjaar 2019 heeft de provincie € 200.000 beschikbaar gesteld en de intentie uitgesproken om vanaf 2020 bij te dragen aan de jaarlijkse exploitatie ▽.

Tekorten op de arbeidsmarkt

Het economische succes wordt in belangrijke mate bepaald door de mate waarin een regio talenten weet op te leiden en aan zich te binden. In de regio Utrecht zijn grote (en oplopende) tekorten op de arbeidsmarkt, vooral in de techniek, ICT, zorg en onderwijs. Deze tekorten vormen een rem op de economische ontwikkeling en de aanpak van maatschappelijke opgaven als de energietransitie. In 2019 is voor het onderwijs-arbeidsmarktbeleid incidenteel € 400.000 beschikbaar gesteld. Om de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt te verbeteren investeert de provincie o.a. in een arbeidsmarktdashboard, in de Technologieraad Regio Utrecht en is een subsidieregeling vastgesteld om samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven te bevorderen. Samen met partners in de regio (overheden, onderwijs en EBU) werkt de provincie aan een regionale Human Capital-agenda. Om deze inspanningen voort te zetten zijn vanaf 2020 extra middelen nodig.

De verwachting is dat de tekorten op de arbeidsmarkt verder zullen oplopen. Naast beleid gericht op jongeren is meer en gerichte aandacht nodig voor het bevorderen van intersectorale mobiliteit en een leven lang ontwikkelen. De staten hebben in 2018 verzocht ▽ te verkennen of onderwijsvouchers hierbij kunnen helpen en wat de rol van de provincie kan zijn. In de loop van 2019 worden de resultaten van de verkenning verwacht.

Vestigingslocaties en de Omgevingsvisie

De sterke dynamiek van de economie stelt hoge eisen aan de vernieuwing van het Utrechtse vestigingsmilieu. In de Ruimtelijk Economische Strategie (RES) worden belangrijke aanzetten gegeven die de komende periode, onder meer in de nieuwe Omgevingsvisie, verder uitgewerkt en ontwikkeld worden (zie hiervoor ook paragraaf 3.2).

- Het ontwikkelen van aantrekkelijke interactiemilieus waarin economische activiteiten, onderwijs en andere stedelijke voorzieningen samen functioneren in een duurzame en gezonde leefomgeving. Het gaat hierbij vooral om de herontwikkeling van bestaande woon- en werkgebieden, zoals Lage Weide. De provincie heeft hierbij een initiërende en faciliterende rol en kan via het Programma Binnenstedelijke Ontwikkeling, Integraal Gebiedsprogramma (IGP) en de Ontwikkelingsmaatschappij Utrecht (OMU) ook –op beperkte schaal– participeren in dergelijke ontwikkelingen.
- Het ontwikkelen van nieuwe terreinen voor die activiteiten die zich vanwege schaalgrootte, milieu en/of verkeer niet kunnen mengen met andere functies. Deze terreinen moeten, samen met de Utrechtse gemeenten, zo ingericht worden dat ze ook een belangrijke rol kunnen spelen bij de energietransitie en de verdere ontwikkeling van de circulaire economie.
- Ten behoeve van de leefbaarheid in de kleinere gemeenten is het belangrijk dat er voldoende ruimte beschikbaar is voor het lokale bedrijfsleven, als belangrijke motor voor de lokale werkgelegenheid en het sociale verkeer.

Aanpak retail en kantorenleegstand

Winkelgebieden in steden staan onder druk door nieuwe ontwikkelingen in de detailhandel en de opkomst van het internetwinkelen. In de Retailvisie zijn twee sporen uitgezet om de negatieve effecten van deze ontwikkelingen tegen te gaan:

- Versterken vitaliteit binnensteden. Vanuit de gemeenten is een dringende vraag om provinciale hulp in de vorm van kennisoverdracht en projectondersteuning bij het versterken van de vitaliteit van de binnensteden. Het Programma Binnenstedelijke Ontwikkeling kan een dergelijke ondersteuning worden geboden (zie hiervoor paragraaf 3.6).
- Het creëren van een gelijk speelveld via het provinciale ruimtelijk instrumentarium. In de huidige Provinciale Ruimtelijke Verordening worden beperkingen opgelegd aan nieuwe uitbreidingen van de retail. Het is mogelijk dat op grond van nieuwe jurisprudentie het ruimtelijk instrumentarium moet worden aangepast in de nieuwe Omgevingsverordening .

Ook voor de kantorenleegstand is een tweesporen-aanpak ontwikkeld. Met het Inpassingsplan Kantoren worden bouwmogelijkheden voor nieuwe zelfstandige kantoren gereduceerd. Dit is het sturend spoor. Transformatie wordt gefaciliteerd vanuit het programma Binnenstedelijke Ontwikkeling (zie hiervoor paragraaf 3.6.).

Uitdagingen voor MKB

Tot eind 2020 is € 100.000 per jaar beschikbaar voor provinciale ondersteuning van het innovatieve MKB. Op verzoek van de staten wordt onderzocht of naast het huidige beleid (gericht op het innovatieve MKB) extra inzet nodig is om een bijdrage te leveren aan de opgaven waar het brede MKB voor staat. Denk aan uitdagingen als gevolg van (onder meer) digitalisering en tekorten op de arbeidsmarkt. De eerste resultaten van de verkenning zijn begin 2019 besproken met de staten. Het nieuwe college kan ervoor kiezen de provinciale inzet ter ondersteuning van het MKB structureel te maken en te intensiveren.

3.5 Gezonde en veilige samenleving

Beperkt aantal wettelijke taken (externe veiligheid, ondermijning, vergunning, toezicht en handhaving). Provinciale opgave: gezonde burgers en een veilige leefomgeving.

Provincie kan het verschil maken door:
- Stimuleren, faciliteren, innovatieve oplossingen, samenwerking regionale partners, bedrijven en gemeenten inzetten op gewenste doelen
- Inzet ruimtelijk- en omgevingsinstrumentarium

Keuzes: extra impuls op programma Gezonde Leefomgeving en maatregelen op het gebied van gezondheid en veiligheid, aanpak ondermijning.

Ontwikkelingen tot nu toe

Door de groei van de bevolking en de economie staat de kwaliteit van onze leefomgeving en daarmee onze gezondheid onder druk ▽. Dit speelt in de meer stedelijke maar ook in de landelijke gebieden van onze provincie. Een gezonde en veilige leefomgeving heeft een positieve invloed op onze gezondheid. Zo'n omgeving nodigt uit om te bewegen, te ontspannen en te ontmoeten. Denk bijvoorbeeld aan een omgeving met uitnodigende fiets- en wandelroutes, schone lucht, rustige plekken, aantrekkelijke ontmoetingsplaatsen en groene speelplekken. In steden, dorpen én het landelijk gebied.

Omdat het steeds drukker wordt in de provincie Utrecht, is het van belang om de omgeving gezond te houden voor de inwoners van deze provincie. De laatste jaren is de aandacht voor gezonde leefomgeving in de samenleving onverminderd toegenomen. Samen met de provinciale strategische samenwerkingspartners wordt een gezonde en veilige leefomgeving als belangrijk onderdeel van een duurzame (economische en maatschappelijke) ontwikkeling beschouwd. Dit is verwoord in het Aanjaagprogramma gezonde leefomgeving wat door het college in 2017 is vastgesteld voor de periode 2017-2019.
Sinds 2017 wordt ook via het U10 verband hier aandacht aan gegeven. U10 is een netwerk van 12 gemeenten waarin zij samenwerken, omdat ze zich voor een gezamenlijke koers en gezamenlijke opgaven gesteld zien. Het is de ambitie van U10 om de regio groener, gezonder en slimmer te maken. Dit is verwoord in de koers 'Ontmoetingsplaats voor gezond stedelijk leven' (in 2018 omarmd in alle twaalf gemeenteraden).

De provincie heeft taken op het gebied van Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving (VTH). Deze taken bestaan voor een belangrijk deel uit het in medebewind uitvoeren van landelijke wet- en regelgeving (Milieu, Natuur en Bodem). De provinciale beleidsvrijheid daarbij is veelal beperkt tot uitvoeringsbeleid. Daarnaast zijn er VTH-taken op het gebied van provinciale verordeningen. De provincie Utrecht heeft haar VTH-taken (sinds medio 2014) voor het grootste gedeelte belegd bij de RUD Utrecht. Deze regionale uitvoeringsdienst bestaat uit 11 gemeenten en Provincie Utrecht.

Aandachtspunten en mogelijkheden

Aanjaagprogramma Gezonde Leefomgeving

Het aanjaagprogramma gezonde leefomgeving speelt in op actuele vragen en ontwikkelingen uit de regio. Samen met gemeenten, kennisinstellingen, bedrijven en inwoners bedenkt de provincie slimme en innovatieve oplossingen die de omgeving gezonder maken. Gezien de ambities van de regio, de uitdagingen en kansen die er nog zijn, kan het nieuwe college de keuze maken het aanjaagprogramma te verlengen en intensiveren.

Het aanjaagprogramma beschikt momenteel over een jaarlijks budget van € 250.000. Om Gezonde Leefomgeving één van de centrale thema's te maken bij beleid en uitvoering is een extra impuls nodig om:

- een bijdrage te kunnen leveren aan het realiseren van gezondheidsdoelstellingen in de eigen beleidsterreinen en programma's van de provincie;
- het zoeken naar gemeenschappelijke doelstellingen en het ondersteunen van gemeenten bij het realiseren van een gezonde leefomgeving;
- het ondersteunen van maatschappelijke innovatieve initiatieven en;
- publiciteit en organiseren van bijeenkomsten e.d.

Eind 2018 zijn de Regiodeals FoodValley en Bodemdaling Groene Hart gehonoreerd. Beiden hebben een sterke link met gezonde leefomgeving, en worden toegelicht in paragraaf 3.8. In de volgende tranche zal door de regio Utrecht een regiodeal worden opgesteld rondom het thema gezond (stedelijk) leven. De provincie zal daarin een coördinerende rol vervullen. Bij eventuele honorering kan het nieuwe college ervoor kiezen financiële middelen vrij te maken voor de inzet, uitwerking en uitvoering van deze regiodeal.

Utrecht regenboogprovincie

LHBTI'ers (Lesbische, Homoseksuele, Biseksuele, Transgender of Intersekse burgers) vormen een kwetsbare groep, waarvoor binnen de opgave Gezonde en veilige samenleving speciale aandacht nodig is. Regenboogbeleid richt zich specifiek op de (on)veiligheidsgevoelens onder LHBTI'ers en beoogt de LHBTI-emancipatie en de sociale acceptatie van seksuele diversiteit, te bevorderen. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCW) ondersteunt LHBTI-beleid zowel financieel als inhoudelijk. De provincie Utrecht heeft zich, na een besluit van Provinciale Staten, in juli 2018 uitgeroepen tot elfde 'Regenboogpovincie'. Het nieuwe college kan de uitwerking van motie M35 'Utrecht Regenboogprovincie' ter hand nemen en de provinciale rol qua regenboogbeleid voor Utrecht verder concreet maken.

Internationale profilering Healthy Urban Living

Bedrijven en kennisinstellingen in de provincie Utrecht beschikken over een breed palet aan kennis en kunde op het gebied van gezondheid, life sciences en gezonde leefomgeving. Ze hebben zich afgelopen jaren dan ook geschaard onder de paraplu van Healthy Urban Living als de gedeelde noemer waaronder de kracht van de regio samenkomt. Onder deze noemer heeft de provincie samen met de regionale partners gewerkt aan een (inter)nationaal profiel van de provincie Utrecht. Een sterk (inter)nationaal profiel opent de deuren en helpt bij beleidsbeïnvloeding, kennisuitwisseling en verwerving van fondsen. Het nieuwe college kan de keuze maken om in samenwerking met de regionale partners de provincie Utrecht internationaal te profileren als een living lab (proefregio) voor innovatieve oplossingen op het gebied van Healthy Urban Living. Het opbouwen van een geloofwaardige internationale reputatie vergt een consequente en gecoördineerde public affairs met een duurzame bestuurlijke inzet. Daar is structureel extra budget en menskracht voor nodig (zie verder paragraaf 4.2).

Gezonde Leefomgeving in Koersdocument

Het realiseren van een gezonde leefomgeving is één van de doelstellingen van de Omgevingswet. Dit kan door de milieubelasting zo laag mogelijk te houden en de leefomgeving zo in te richten dat deze uitnodigt tot bewegen, ontspannen en ontmoeten. Dit is in een provincie met een grote bevolkingsgroei een flinke opgave. Milieubelasting staat nu in de top 3 van oorzaken van gezondheidsverlies. In het Koersdocument zijn de gezonde en veilige leefomgeving opgenomen als 'Utrechtse kwaliteiten', die in beeld zijn bij het nemen van (evenwichtige en integrale) besluiten over de aanpak van opgaven.

Gezond (integraal) ontwerp/gezonde inrichting

Om een gezonde leefomgevingskwaliteit te stimuleren en de omgeving zodanig in te richten dat de basiskwaliteiten gewaarborgd zijn en deze uitnodigt tot gezond gedrag, zet de provincie verschillende instrumenten in op verschillende schaalniveaus. Het kan daarbij gaan om het mede organiseren van ontwerpend onderzoek trajecten (om samen te komen tot gebiedsgerichte beleidskeuzes) op wijkniveau gericht op het concreet "gezondheidsbestendig" herinrichten van de openbare ruimte. Daarnaast worden instrumenten ontwikkeld en ingezet die het meenemen van gezonde leefomgeving in ruimtelijke plannen en ruimtelijke visies stimuleren. Het behouden of bereiken van de gewenste omgevingskwaliteiten zijn haalbaar als deze doorwerken in het gemeentelijk beleid - en uitvoering. Het minder vrijblijvend maken van het huidige gebruik van instrumenten zal als positief effect hebben dat gemeenten bewuster omgaan met de gewenste omgevingskwaliteiten in hun ruimtelijke afwegingen. Het nieuwe college kan zich richten op een meer bindende motivering hoe de omgevingskwaliteiten worden meegenomen in het gemeentelijk beleid en -uitvoering.

Geluidhinder

Geluidsoverlast heeft negatieve effecten op de gezondheid van mensen. Daarom werkt de provincie al jaren aan het terugdringen van de geluidsbelasting. De recent verschenen WHO advieswaarden voor geluid liggen aanmerkelijk hoger dan de wettelijke eisen. In het Koersdocument is opgenomen dat er gestreefd wordt dat 'nieuwbouw voor gevoelige bestemmingen voldoet aan de WHO-advieswaarden voor geluid'.
Voor de geluidsbelasting langs provinciale wegen voert de provincie maatregelen uit zoals opgenomen in het in januari 2019 vastgestelde Actieplan Omgevingslawaai 2018-2023. Naast nu al gebruikte instrumenten (geluid reducerend asfalt, meestal in combinatie met regulier onderhoud van de wegen) zet de provincie in op innovatie. Dit kan zijn nieuwe, innovatieve soorten asfalt die meer geluidsreductie opleveren maar ook innovatie in overdrachtsmaatregelen zoals diffractoren, die onder bepaalde omstandigheden tot ca. 8 dB(A) geluidsreductie kunnen bewerkstelligen. Het nieuwe college kan ervoor kiezen om meer pilots met innovaties als diffractoren te initiëren.

Gezonde mobiliteit

Gezonde mobiliteit zoals lopen, fietsen en het gebruik van openbaar vervoer, heeft een positief effect op de gezondheid van de mens en op de milieukwaliteit. Gezonde mobiliteit kan gestimuleerd worden door de leefomgeving gezond te ontwerpen en in te richten.
Gezonde mobiliteit vraagt erom mobiliteit niet meer alleen vanuit bereikbaarheid te benaderen maar ook vanuit gezondheid, een inclusieve en economisch gezonde samenleving, veiligheid en duurzaamheid. Het nieuwe college kan kiezen zich hiervoor in te zetten. Een aantal voorbeelden zijn het ruimte bieden voor efficiënt, schoon en stil vervoer, een schaalsprong in het openbaar vervoer en langzaam vervoer of het stimuleren van fietsgebruik. Het nieuwe college kan zich tevens uitspreken om deze aanpak mee te nemen in de uitwerking van regionale plannen voor wonen en werken (zie paragraaf 3.3).

Externe veiligheid

De provincie heeft op het gebied van externe veiligheid een aantal wettelijke taken die in het Provinciaal Uitvoeringsprogramma Externe Veiligheid (PUEV) zijn opgenomen waar de provincie de regie over voert.
In het programma wordt in samenwerking met gemeenten, omgevingsdiensten en veiligheidsregio toegewerkt naar een adequate uitvoering van regelgeving op het gebied van externe veiligheid. Deze regelgeving heeft betrekking op ruimtelijke ordening, transport gevaarlijke stoffen (routering), inrichtingen (vergunningverlening en handhaving) en risicoregistratie.
Er komen grote nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen aan in de beperkte fysieke ruimte van deze provincie. De elektrificatie van de maatschappij en nieuwe vormen van opwekking, opslag en vervoer van energie, brengen nieuwe risico's mee voor gezondheid en veiligheid. Denk bijvoorbeeld aan de inzet van LNG voor vrachtwagens (vloeibaar gas), de toepassing van waterstof voor transportmiddelen en mogelijk op termijn voor woningen en bedrijven, de inzet van buurtbatterijen die bij brand emissies van giftige stoffen geven.

De risico's zijn nog niet allemaal goed te voorspellen. Om deze risico's beperkt te houden, is het aan de provincie om voorwaarden te stellen aan de ruimtelijke ontwikkelingen rond de risicobronnen en de ontwikkeling van de bronnen zelf. Via de Omgevingsvisie en Omgevingsverordening kunnen deze kaders gesteld worden met betrekking tot ruimtelijke ontwikkelingen rondom risicobronnen zoals spoorwegen, snelwegen en Brzo bedrijven (Besluit risico's zware ongevallen).

Hoogspanningsverbinding

In verband met mogelijk schadelijke gezondheidseffecten van elektromagnetische velden worden uit voorzorg woningen en scholen op afstand gehouden van hoogspanningsverbindingen. Per 1 januari 2019 is de gewijzigde Elektriciteitswet in werking getreden waar in artikel 22 is bepaald dat op verzoek van gemeente en/of GS een hoogspanningsverbinding onder de grond wordt gebracht. Het Rijk zal ca. 75% van de kosten opbrengen mits de regio 25% bijdraagt.

Op 25 januari 2018 is de motie Dik-Faber aangenomen om te komen tot een kostenverdeling en afspraken tussen provincies en gemeenten als het gaat om maatregelen m.b.t. hoogspanningsverbindingen. Daartoe hebben zich pilotgemeenten, waaronder Veenendaal, gemeld. In Veenendaal heeft Tennet een eerste verkenning en in januari 2019 een tracé verkenning uitgevoerd. De regionale bijdrage aan de kosten zal circa € 5 tot € 6 miljoen euro bedragen voor Veenendaal. Voor overige potentiële pilotgemeenten geldt een mogelijke bijdrage van 1 miljoen voor Amersfoort, € 2 miljoen voor Nieuwegein en € 2 miljoen voor Utrechtse Heuvelrug. In totaal ca. € 10 miljoen voor de regio. Onderhandelingsruimte zit in de verdeling tussen provincie en gemeente(n), zo mogelijk op basis van alternatieve kostendragende ontwikkelingen.
Het nieuwe college kan een vervolg geven aan de pilot Veenendaal. Met de behaalde resultaten kan het nieuwe college besluiten om op te schalen naar andere gemeenten in de provincie met hoogspanningsverbindingen (zoals Amersfoort en Nieuwegein).

Aanpak asbestdaken

Op 31 december 2024 treedt het verbod op asbestdaken in. Om gemeenten, belangengroepen, marktpartijen hierin te stimuleren en te faciliteren, hebben Provinciale Staten besloten voor de periode 2018 tot en met 2022 een bedrag van € 1.404.000 beschikbaar te stellen. Het college zal voor de uitvoering van geplande activiteiten in 2023 en 2024 een nieuw besluit moeten nemen.
Door een werkgroep van Rijk, provincies, het Stimuleringsfonds Volkshuisvesting, en de financiële sector is onderzoek gedaan naar een landelijk fonds waar Rijk, provincies, gemeenten en private partijen een bijdrage aan leveren voor het verstrekken van leningen of garantstellingen aan minder draagkrachtige eigenaren.
Het nieuwe college kan een besluit nemen over de provinciale bijdrage in het fonds. Het totale budget van het fonds voor Nederland is geraamd op € 400 miljoen. Ook wordt er een voorstel gedaan over hoe om te gaan met motie 98 ('geld vrij te maken voor een nieuwe subsidie 'asbest eraf, zonnepanelen erop'). Daarbij wordt gedacht aan het beschikbaar stellen van professioneel advies en ondersteuning.

Ondermijning

Ondermijning staat volop in de aandacht en is meer dan een 'Brabants probleem'. Het *Regioplan Ondermijning in Midden-Nederland* wijst op de grote rol van Midden-Nederland in de (inter)nationale cocaïnehandel. Op initiatief van de Commissaris van de Koning is in 2018 een start gemaakt met de ontwikkeling van ondermijningsbeleid voor de provincie. Het vergroten van de bewustwording van ondermijning, stimulering van de integrale aanpak, het integriteitsbeleid en toepassing van de wet Bibob zijn de pijlers van dit beleid.
Op dit moment is geen structureel uitvoeringsbudget beschikbaar voor (de bestrijding van) ondermijning.
Ook de ambtelijke capaciteit is beperkt. Om als partner te kunnen participeren in het Regionaal Informatie en Expertise Centrum (RIEC) Midden-Nederland en een start te maken met de uitvoering van concrete maatregelen is structureel extra budget nodig.

In 2019 publiceert het RIEC de resultaten van de weerbaarheidsscan van onze interne organisatie. De scan leidt tot concrete aanbevelingen om de weerbaarheid van de provincie te vergoten. Mogelijk leidt dit in de loop van 2019 tot een aanvullende financieringsvraag. Ook wordt dit jaar de (verwachte) problematiek inzichtelijk die, in het kader van de 'impuls vakantieparken', vanuit het Ministerie van BZK wordt onderzocht.

Opdrachtgeversunit Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving (VTH)

Door toenemende taken in het VTH-spoor komt het leveren van voldoende kwaliteit onder druk te staan, zowel ambtelijk als bestuurlijk. De komende vier jaar zal die druk toenemen. Dit doordat veranderingen voortvloeiend uit de Omgevingswet, vragen om aanpassing van de VTH-kaders (Omgevingsverordening, uniform VTH-beleid etc.) voor de provinciale taken en daarmee ook voor de wijze van opdrachtverlening. Hierbij is ook de organisatie van de samenwerking tussen ODRU en RUD Utrecht van belang. Streven is naar één overheid en uniforme VTH-uitvoering in de provincie. Na invoering van de Omgevingswet verschuift de focus naar belangenafweging en integrale aanpak aan de voorkant van besluitvoering. Dit vraagt als structurele taak om een goede aansturing vanuit de opdrachtgeversunit. Door toename van taken (denk aan Wet Natuurbescherming en economische ontwikkeling) is er sprake van een toename in complexe dossiers met grote bestuurlijke gevoeligheid. Tevens leidt dit tot meer bezwaar- en beroepszaken. Dit vraagt om coördinatie op deze dossiers. Zichtbaar is de ambtelijk en bestuurlijk toenemende behoefte aan advisering. De opdrachtgeversunit speelt ook een belangrijke rol in de doorontwikkeling van de RUD, de samenwerking met de ODRU, samenwerking op VTH provinciebreed en het opstarten van beleidsinitiatieven die een relatie hebben met VTH. Deze ontwikkelingen voldoende uitvoeren en vervolgens door te geleiden in de organisatie is een structurele taak die door bovenstaande onder druk staat.

3.6 Sterke en vitale steden en dorpen

Beperkt aantal wettelijke taken (bestuur, bibliotheken, archeologie).
Provinciale opgave: sterk bestuur en leefbare en aantrekkelijke steden en dorpen.

Provincie kan verschil maken door:

- Stimuleren, faciliteren, verbinden gemeenten en instellingen op gewenste doelen
- Inzet ruimtelijk- en omgevingsinstrumentarium
- Voorbeeld zijn/geven.

Keuzes: extra impuls bestuurskracht, binnenstedelijke ontwikkeling, festivals, cultuurmusea en bibliotheken.

Ontwikkelingen tot nu toe

In de provincie Utrecht liggen veel aantrekkelijke steden, dorpen en kernen waar mensen graag wonen en verblijven. Dat wil de provincie Utrecht graag zo houden, maar dat gaat niet vanzelf. In alle kernen, groot en klein, spelen diverse vraagstukken. Deze hebben te maken met een veranderende bevolkingssamenstelling, maar ook met veranderend gedrag, bijvoorbeeld de opkomst van e-commerce en de toenemende vraag op het gebied van recreatie en toerisme. De vraagstukken die spelen zijn divers: van het in goede banen leiden van de toenemende drukte in de stad Utrecht tot de instandhouding van de leefbaarheid in kleine kernen. Dit vraagt om een slagvaardige en gedifferentieerde aanpak en maatwerk.

De afgelopen jaren hebben zich verschillende ontwikkelingen voorgedaan op het gebied van sterke en vitale steden, dorpen en kernen:

- Programma Binnenstedelijke Ontwikkeling (2017-2021): uitvoering binnen huidige kaders 'Beleidskader Binnenstedelijke Ontwikkeling', PRS en PRV. Binnenstedelijk bouwen is de basis, is complex en vraagt samenwerking met andere beleidsvelden en opgaven (energietransitie, gezonde leefomgeving, klimaat-adaptatie, bereikbaarheid).
- Provinciale Aanpak Kantorenleegstand (2014, reduceren van m^2 plancapaciteit en faciliteren bij transformaties), Thematische Structuurvisie Kantoren (2016, invulling ruimtelijk spoor kantoren via inpassingsplan); Provinciaal Inpassingsplan Kantoren (2018, waarin kantoorbestemmingen worden gereduceerd. Transformatie is volledig onderdeel van programma Binnenstedelijke Ontwikkeling).
- Retailvisie ▽: de provincie neemt op dit moment een bescheiden rol in ondersteuning door het opzetten van het retailnetwerk en de uitvoering van pilots in drie gemeenten.
- Met de gemeenten in Utrecht vormt de provincie al jaren een stedelijke culturele regio, de samenwerking in het kader van de Vrede van Utrecht in 2013 en het Themajaar Mondriaan to Dutch Design in 2017 geven daar blijk van.

Aandachtspunten en mogelijkheden

Sterk bestuur

Belangrijk voor sterke en vitale steden, dorpen en kernen is een sterk lokaal én provinciaal bestuur. Een sterk bestuur is integer, weerbaar en slagvaardig en kan taken zelfstandig en/of in samenwerking uitvoeren. Een sterk bestuur volgt de vraagstukken en is sterk gericht op het organiseren rondom maatschappelijke problemen. Het functioneren van de besturen en ambtelijke organisaties bepaalt mede de effectiviteit en efficiëntie van sterke en vitale steden en dorpen.
Het huidige provinciale beleid ten aanzien van sterk bestuur is eerder reactief dan actief: het volgen van ontwikkelingen van gemeenten en het reageren op vragen en wensen. Het ontwikkelen van de lijn van Sterk Bestuur vraagt om meer en andere inzet. Dit sluit ook aan op de ingezette lijn van het Interbestuurlijk Programma, waarin het samenwerken als *één overheid* centraal staat. Tegen deze achtergrond kan het nieuwe college voor een meer ambitieuze lijn kiezen ▽. Dat betekent een accounthouderschap voor Sterk Bestuur met meer integrale samenwerking met gemeenten, leidend tot betere regionale uitvoeringskracht en kwaliteit van bestuur. Dit houdt sterk verband met het stakeholdersmanagement (paragraaf 4.2) wat ingaat op de samenwerkingscontacten en initiatieven in de regio.

De instrumenten om dit traject uit te voeren zijn divers, maar een mogelijkheid kan zijn het uitvoeren van een provinciale bestuurskrachtmeting in 2019 en gemeentelijke bestuurskrachtmetingen. Sterk bestuur is, zoals hierboven beschreven, immers een zaak van verschillende overheden samen en vraagt om inzicht in kwaliteit en uitvoeringskracht in regionaal verband. De laatste provinciale bestuurskrachtmeting dateert van 2010/2011.

Binnenstedelijke ontwikkeling

In het provinciale ruimtelijk beleid wordt ingezet op binnenstedelijke ontwikkeling (zie ook paragraaf 3.2). Dit om de Utrechtse steden en dorpen ook fysiek vitaal te houden. Via het programma Binnenstedelijke Ontwikkeling kunnen gemeenten worden ondersteund bij gebiedsontwikkeling als het gaat over wonen, werken of winkelen/ontmoeten. De wijze waarop de provincie die ondersteuning vormgeeft is maatwerk. Voor de aanpak van centrumgebieden, waar vaak winkelleegstand aan de orde is, kan hierop een beroep worden gedaan voor ondersteuning daar waar het gaat om een fysieke transformatie-opgave. Hiermee wordt tevens uitvoering gegeven aan de Retailvisie. De middelen en de capaciteit van het programma Binnenstedelijke Ontwikkeling zijn echter niet groot genoeg om invulling te geven aan de ambities in de retailvisie. Voor nu is gekozen provinciale betrokkenheid bij centrumontwikkelingen te beperken tot die in Zeist en Houten. Het nieuwe

college kan uitspreken dat zij daar, ter uitvoering van de retailvisie, steviger op in wil zetten. Dit betekent dat er structureel extra capaciteit en budget nodig is bij het programma Binnenstedelijke Ontwikkeling.

Cultuur en erfgoed

De uitdagingen voor de vitaliteit van de steden, dorpen en kernen liggen op het gebied van een passend aanbod voor de snelgroeiende bevolking, inclusiviteit (bibliotheken), talentontwikkeling, educatie, benutten van erfgoed, ruimte voor makers (bijvoorbeeld atelierruimte voor kunstenaars) en verdere versterking van de samenwerking tussen culturele aanbieders.
Het cultureel aanbod is voor deze vitaliteit een belangrijk aspect. Utrecht wordt gekenmerkt door een breed, veelzijdig, gerenommeerd en spraakmakend cultuurlandschap en een buitengewone dichtheid aan cultureel erfgoed. Op uitnodiging van de Rijksoverheid wordt met 'Eeuwig Jong' een aanzet gegeven tot een cultureel regioprofiel voor de stedelijke regio Utrecht.
Het nieuwe college kan zich, samen met gemeente Utrecht en Amersfoort, richten op de bovengenoemde speerpunten in de vorm van 'proeftuinen', voortkomend uit het regioprofiel 'Eeuwig jong' ▽. Het regioprofiel is akkoord bevonden door Provinciale Staten, en ook door de colleges van Utrecht en Amersfoort. Het Ministerie en de Raad voor Cultuur nemen een besluit over de proeftuinen en de middelen voor de lange termijn.
De bestaande provinciale budgetten voor cultuur waren de afgelopen jaren incidenteel. Om met Rijk en gemeenten een sterke culturele infrastructuur te houden is meer budget nodig. Voor de provincie betekent samenwerking in het kader van de Stedelijke regio ook een onverminderde inzet op cultuur- en erfgoed-educatie, met een uitbreiding naar het voorgezet onderwijs.

Voor een sterke culturele infrastructuur ligt de provinciale verantwoordelijkheid vooral op het gebied van festivals en kasteelmusea. Voor de festivals wordt momenteel ingezet op versterking van de organisaties en de onderlinge samenwerking, en waar mogelijk een uitbreiding van het aanbod buiten Utrecht en Amersfoort. Deze uitbreiding naar buiten kan ook positief bijdragen aan de spreiding van toeristen. Het nieuwe college kan kiezen voor versterking en uitbreiding van festivals.
Kleine musea zijn kwetsbaar omdat ze afhankelijk zijn van incidentele inkomsten en kampen met te weinig mens- en bestuurskracht. De provincie heeft al vijftig jaar een bijzondere verantwoordelijkheid voor de kasteelmusea (provinciaal belang historische buitenplaatszones). Mede op het initiatief van de provincie heeft de Stichting Samenwerkende Kasteelmusea (SSK) zich de afgelopen jaren ontwikkeld tot stevige samenwerkingsvorm, vooral op het gebied van marketing en *shared services*. Deelnemers zijn Kasteel De Haar, Huis Doorn, Slot Zuylen en Kasteel Amerongen. De kasteelmusea hebben de ambitie hun samenwerking in SSK-verband te versterken, een gewenste ontwikkeling, die op termijn ook uitgebreid zou kunnen worden met andere musea. De SSK is in de huidige beleidsperiode geheel incidenteel gefinancierd. Het nieuwe college heeft de keuze om de samenwerking van de kasteelmusea te continueren en te versterken en daarmee te investeren in een gezond exploitatiemodel.

Vitaliteit kleine kernen

Door het Expertisecentrum Stedelijke Economie en Duurzaamheid (ESD) is een analyse uitgevoerd naar mogelijke leefbaarheidsproblemen in kleine kernen in de provincie Utrecht. Uit dit onderzoek komen geen aanwijzingen voor grote problemen naar voren. Wel wordt erop gewezen dat vooral kwetsbare groepen zoals minder mobielen en ouderen nadelen kunnen ondervinden in een kleine kern. Via het programma IFL en de Agenda Vitaal Platteland ondersteunt de provincie lokale initiatieven en initiatiefnemers voor projecten die tot doel hebben de leefbaarheid in kleine kernen te vergroten. Zoals in het Koersdocument aangegeven, wil de provincie in de Omgevingsvisie ook ruimte bieden voor kleinschalige uitbreiding om de lokale vitaliteit of ruimtelijke kwaliteit van kleine kernen te vergroten.
Ook voorzieningen als bibliotheken staan in kleinere kernen onder druk. De bibliotheek fungeert als huiskamer en plek van ontwikkeling in een dorp of een stad. De Minister van OCW onderkent dit probleem en wil samen met de provincies, gemeenten en het bibliotheeknetwerk een plan ontwikkelen om dit tegen te gaan.

Het nieuwe college kan bepalen dat het thema kleine kernen ook de komende jaren via de reguliere programma's als AVP en IFL de nodige aandacht krijgt en dat er ook in het kader van de Omgevingsvisie specifieke aandacht voor moet zijn. Ten behoeve van matching met het Rijk ter bestrijding van het verdwijnen van bibliotheekvoorzieningen is een structureel budget nodig.

3.7 Energieneutraal, klimaatbestendig en waterrobuust

Aantal wettelijke taken (Kader Richtlijn Water, Natuurbeschermingswet, Waterkeringen).
Provinciale opgave: effecten klimaatverandering temperen en terugdringen emissies.

Provincie kan verschil maken door:
- Koppelen doelen (energieneutraal en groei/bereikbaarheid)
- Activeren, faciliteren, grenzen stellen
- Intensieve regionale samenwerking
- Inzet technische en instrumentele maatregelen

Keuzes: handhaven ambitie energieneutraal in 2050, leidende principes circulaire economie als randvoorwaarde, integrale benadering dijkversterking en intensivering maatregelen bodemdaling.

Ontwikkelingen tot nu toe

Het klimaat verandert: extreme droogte en neerslag, meer hitte en grotere kans op overstromingen.
De verwachte gevolgen zijn groot: schaarste van grondstoffen, een hoge CO_2-uitstoot, bodemdaling, beperkte beschikbaarheid van schoon drinkwater, gezondheidsrisico's, verminderde veiligheid van de dijken en bedreigingen voor landbouw en funderingen van infrastructuur. De gevolgen van de klimaatverandering zijn nu al merkbaar en kunnen voor de toekomst serieuze consequenties hebben voor inwoners en welvaart. De wereld spant zich in om deze verandering te temperen, onder meer door het terugdringen van emissies van CO_2 en methaan.
Ook de regio Utrecht staat voor grote uitdagingen. Niet alleen vanwege de klimaatverandering met extremer weer, de energietransitie en de transitie naar een circulaire economie maar ook door een grote bouwopgave, veranderingen in mobiliteit, voortgaande bodemdaling en herstel van biodiversiteit. Deze thema's zijn nauw met elkaar verbonden. Die samenhang moet zich vertalen in een gezamenlijke aanpak en wordt uitgewerkt in de Omgevingsvisie. Relaties zijn er met de uitwerking van de regionale energiestrategieën, het beschermen van het drinkwater, de toename van de behoefte aan energie en water als gevolg van de woningbouwbehoefte en de potentie van de diepe ondergrond voor het benutten van aardwarmte.

Op het gebied van de Energietransitie hebben de provincies zich met de Duurzame Investeringsagenda ▽ verbonden aan de uitvoering van het Grondstoffenakkoord (2017) en de transitieagenda's (januari 2018).
De provincie Utrecht heeft in 2017 deelgenomen aan de monitoring verlichting en verkeerregelinstallaties voor de doelstellingen van het SER Energieakkoord ▽. Het akkoord is gesloten met meer dan veertig organisaties en heeft als doel de verduurzaming van onze samenleving en economie.

Centraal thema voor de transitie van een lineaire naar een circulaire economie is het sluiten van kringlopen van grondstoffen, materialen en producten. In 2016 heeft de provincie Utrecht de Green Deal Circulair Inkopen getekend ▽. Sinds de zomer van 2018 werkt de provincie samen met de regio (Alliantie Cirkelregio) aan een aanpak circulaire economie.

Door de omgeving klimaatadaptief in te richten, zoals vergroenen of vernatten, wordt niet alleen gewerkt aan de toekomstbestendigheid maar tevens aan de aantrekkelijkheid en leefbaarheid van deze provincie. Op dit moment is de provinciale inzet echter nog beperkt. Het is duidelijk een opkomende maatschappelijke opgave. Via het Deltaprogramma en toezeggingen van IPO bij de Nationale Adaptatie Strategie (NAS) is ook de provincie Utrecht gecommitteerd aan de afspraken om in 2020 klimaatadaptie in beleid en handelen te hebben geïntegreerd en in 2050 klimaatadaptief te zijn ingericht.

Bodemdaling vraagt om een flexibel watersysteem dat zowel met droogte als met extreme neerslag om kan gaan. Naast de robuustheid speelt de kwaliteit van het water ook een rol. Samen met de waterbeheerders heeft de provincie in 2018 een aanpak vastgesteld. In 2017 hebben Provinciale Staten besloten het Perspectief Groene Hart 2040, waarin de opgave bodemdaling is benoemd, te gebruiken als basis voor het beleid. De Provinciale Commissie Leefomgeving Utrecht (PCL) heeft de provincie in 2017 geadviseerd een regierol op te pakken. Recent is een stap gezet in de Landbouwvisie (2018), waarin is aangegeven dat bij peilbeheer ook andere maatschappelijk belangen moeten worden afgewogen. Op 10 december 2018 hebben Provinciale Staten de visie op bodemdaling vastgesteld die als bouwsteen dient voor de Omgevingsvisie. In de visie is de ambitie opgenomen van 25-30% minder bodemdaling in 2030 en 50% of meer reductie van bodemdaling in 2050.

Aandachtspunten en mogelijkheden

Energietransitie

Het energieneutraal (minimaal evenveel energie opwekken als verbruiken) maken van de provincie en de bijbehorende energietransitie is een forse opgave. In het Koersdocument is opgenomen dat de opgaven voor duurzame energie uit het Klimaatakkoord worden overgenomen. Dat betekent onder andere dat de productie van duurzame energie in de provincie zes tot acht keer groter zou moeten worden dan in de huidige situatie. Het nieuwe college staat in dit kader voor een aantal keuzes. Een mogelijkheid is de huidige ambitie voor energietransitie uit het Koersdocument te handhaven: energieneutraal in 2040. Dan zal de opgave voor het energieneutraal maken van de provincie bepalend worden bij het opstellen van de Omgevingsvisie.
De keuzes hebben betrekking op het ambitieniveau (welk resultaat, in welke jaren) en de inzet van rollen en instrumenten. In het Koersdocument is nu opgenomen dat gemeenten en initiatiefnemers uit de regio uitgenodigd worden om met initiatieven te komen voor grootschalige zonnevelden. Het nieuwe college kan dit standpunt heroverwegen en kiezen om een forsere rol te nemen (tevens initiërend) door bijvoorbeeld zelf gebieden en locaties aan te wijzen en projectbesluiten te nemen waar zonnevelden en/of windparken gerealiseerd kunnen worden. Aanvullend hierop is het een mogelijkheid om de energiepotentie van bodem, water en ondergrond, die een grote bijdrage kunnen leveren aan de verduurzaming van het energieverbruik, als provincie zelf te onderzoeken voor geschikte locaties (in plaats van aan te sluiten bij het landelijk onderzoek waar geen kosten aan verbonden zijn). Op deze wijze wordt een versnelling van de energiepotentie van de ondergrond gerealiseerd.
Er zijn eind 2018 een aantal moties aangenomen door Provinciale Staten. Motie 119 gaat over de uitvoering van de Energieagenda en welke rol(len) en instrumenten de provincie kan inzetten om een versnelling van de energietransitie te realiseren. Het college heeft geantwoord dat in het Overdrachtsdocument structureel € 2 miljoen wordt vastgelegd en dat zij prioriteit geven aan de rol van financier en bemiddelaar. Motie 127 richt zich op het versterken van de ondersteuning van lokale energie initiatieven (in 2019) en vraagt de benodigde financiële middelen op te nemen in het Overdrachtsdocument. De provincie onderzoekt samen met energiecoöperaties aan de hand van een proef of er via bottum-up energie opgewekt kan worden. Verwachting is dat deze proef landelijk wordt doorgezet. Er is nog niet geanticipeerd op extra benodigde middelen. Tot slot wordt in motie 126 aan het college gevraagd het groen op de daken te stimuleren.

Circulaire economie

Een circulaire economie richt zich op een efficiëntere omgang met grondstoffen, materialen, producten en afval. Het gaat om de herbruikbaarheid van grondstoffen door het sluiten van kringlopen. Op dit moment is er geen provinciale ambitie vastgesteld voor de circulaire economie, terwijl het sluiten van grondstofkringlopen (bijna) alle kerntaken van de provincie Utrecht raakt. Het 'Plan van aanpak actieagenda circulaire economie provincie Utrecht 2019' heeft als doel te komen tot een actieagenda circulaire economie voor de provinciale organisatie. Het is een weerslag van mogelijke handelingsperspectieven gericht op het bewerkstellingen van een transitie. Het nieuwe college kan ervoor kiezen om de transitie (systeemwijziging) naar een circulaire economie via meerdere sporen te ondersteunen:

1. Het vaststellen van de vijf leidende principes ▽ van circulaire economie als vertrekpunt voor de realisatie van de beleidsvoornemens van het nieuwe college. De ambtelijke organisatie krijgt daarmee het kader en de opdracht om bij de uitwerking van het coalitieakkoord circulariteit als voorwaarde/resultaat te nemen.
2. Het accent te verleggen van circulair inkopen (10% in 2020 en 100% in 2030) naar circulair opdrachtgeverschap. Het nieuwe college laat dan niet de prijs het doorslaggevende criterium zijn, maar neemt (toekomstige) beheerkosten en – risico's mee en stimuleert daarbij innovatieve aanbestedingsmethoden.
3. Het vergroten van de sturende werking van de begroting door te overwegen om de omschrijving van de meerjaren-doelen (en werkzaamheden) te baseren op de leidende principes van een circulaire economie. Dit leidt tot helder omschreven werkzaamheden die richtinggevend zijn voor de inzet van personele en financiële middelen.
4. Het toepassen van de leidende principes van circulariteit in de aansturing van door de provincie gefinancierde (verbonden) partijen.

Met deze strategie kan het nieuwe college een gevolg geven aan meer circulariteit binnen de eigen directe invloedsfeer. Daarvoor zijn extra middelen nodig.

Klimaatbestendig

Voor een klimaatbestendige leefomgeving moeten intern alle domeinen en extern alle overheidslagen met elkaar samenwerken ▽. De vraag is met welke ambitie de provincie Utrecht zich binnen de samenwerking gaat inzetten. De ambitie kan variëren van een lage ambitie, waarbij de maatregelen, ruimtelijke inpassing en stimulering van de omgeving door gemeenten en waterschappen worden opgepakt, tot een hogere ambitie waarbij de provincie zowel sturend als faciliterend als verbindend als kennismakelaar is. De gekozen ambitie bepaalt de benodigde financiële middelen.

In 2018 is door Provinciale Staten het ambitiedocument "Sterke Lekdijk en Grebbedijk, veilige dijken in een mooie omgeving" vastgesteld, waarin de provincie haar ambitie op de omgevingskwaliteit bij de dijkversterking verwoord. De komende 10 jaar wordt 70 km primaire keringen in Utrecht aangepakt. De provincie heeft de ambitie om bij de dijkversterking, samen met de betrokken waterschappen, gemeenten en beheerders, een integrale benadering te kiezen met aandacht voor thema's als landschap, natuur, mobiliteit, recreatie en cultuurhistorie. De ambitie kan niet volledig worden gerealiseerd uit de bestaande middelen. Voor de provinciale ambities zijn extra middelen nodig over de periode 2019-2029.

Waterrobuust

Bodemdaling is een urgent maatschappelijk probleem, niet alleen door de hoge kosten en risico's die het gevolg zijn van de daling zelf, maar ook door de uitstoot van CO_2.
Met het vaststellen van de visie Bodemdaling in 2018 is door Provinciale Staten een koers bepaald die veel in het veengebied zal veranderen. Door middel van technische en instrumentele maatregelen zal tot 2030 25-30% bodemdaling worden geremd. De ambitie voor 2050 is groter: 50% of meer. De komende jaren gaat onvermijdelijk een landelijke fundamentele discussie plaatsvinden over de houdbaarheid van huidige productiewijze van de landbouw in relatie tot bodemdaling. Het ligt voor de hand dat er gezocht gaat worden

naar andere verdienmodellen binnen de landbouw of daarbuiten, waarbij het de vraag is of het traditionele veenweidelandschap behouden kan blijven. Mogelijk is overschakeling nodig naar natte teelten en energieproductie. Voor de eerste stap tot 2030 zal een financiële bijdrage gevraagd worden aan Provinciale Staten om de eigen ambities in lijn met het landelijke klimaatakkoord waar te maken. Hoewel de ambitie fors is, is deze ook realiseerbaar. De keuze ligt voor om de benodigde middelen vrij te maken voor de ambitie van het klimaatakkoord en de visie op bodemdaling.

Het huidige collegeprogramma heeft ten aanzien van waterkwaliteit als ambitie om op alle officiële zwemwaterlocaties te kunnen zwemmen. Daarnaast ontstaat door de klimaatverandering en de woningbouwopgave een versnelde behoefte aan meer zwemwaterlocaties. Meer zwemwater kost geld voor infrastructuur, sanitair, monitoring van de waterkwaliteit en onderhoud van de voorzieningen. Het nieuwe college kan gemeenten en andere eigenaren van wateren stimuleren meer zwemwateren te creëren.

Duurzaam gebruik bodem, water en ondergrond

In het Koersdocument is opgenomen dat ook toekomstige generaties duurzaam gebruik moeten kunnen maken van de bodem. Daarom let de provincie bij nieuwe ontwikkelingen vanaf het begin op het bodem en watersysteem: de potenties van het systeem, de voorwaarden om het systeem duurzaam en robuust te houden en de gevolgen van nieuwe ontwikkelingen. In het Koersdocument is aangegeven dat de provincie onder meer het volgende wil bereiken:

- De toenemende drinkwatervraag voor de groeiende bevolking in Utrecht kunnen accommoderen. Dit sluit aan bij de provinciale wettelijke verantwoordelijkheid om te zorgen voor een duurzame veiligstelling van de openbare drinkwatervoorziening.
- De energie die het bodem- en watersysteem kan bieden zo veel mogelijk benutten. Dit sluit aan bij de ambitie uit de Energieagenda 2016 om in 2040 klimaatneutraal te zijn.

3.8 Vitaal landelijk gebied

Aantal wettelijke taken (natuurbescherming, (inter)nationale natuuropgave, exotenbestrijding).
Provinciale opgave: een aantrekkelijke leefomgeving, versterking en behoud van natuur en landschap en vitale en duurzame landbouw.

Provincie kan verschil maken door:
- Inzet ruimtelijk- en omgevingsinstrumentarium
- Koppelen van opgaven (natuur en verstedelijking)
- Stimuleren, faciliteren, aansporen, uitvoeren
- Regionale samenwerking

Keuzes: versnellen realisatie Groene Contour, inzet onteigening, sturen op exotenbestrijding, continuering Nationaal Park, uitvoeren Samenwerkingsagenda Landbouw en verlengen AVP-programma.

Ontwikkelingen tot nu toe

Een vitaal landelijk gebied betekent een aantrekkelijke leefomgeving waar ingezet wordt op versterking en behoud van natuur (biodiversiteit) en landschap. Voor de provincie betekent dit ook hervorming van de maatschappelijk gewaardeerde landbouw in een vitale en duurzame sector en het beleefbaar houden van het landelijk gebied.

Met de Wet Natuurbescherming (Wnb) is de decentralisatie van het natuurbeleid van het Rijk naar de provincies, zoals vastgelegd in het Bestuursakkoord Natuur (2011) en het Natuurpact (2013), afgerond. De Wnb is de juridische verankering van de natuuropgave waarvoor de provincies verantwoordelijk zijn. De strekking van de wet is beschermen en ontwikkelen van de natuur gericht op biodiversiteit, doelmatig beheren/gebruiken/ontwikkelen en behoud en beheer van waardevolle landschappen voor maatschappelijke functies. De natuuropgave is uitgewerkt in de provinciale Natuurvisie en de hierbij behorende supplementen Realisatiestrategie (2018), Biodiversiteit en Monitoring en bijsturing en in het Beleidskader Wnb, met supplementen Verordening en Beleidsregels natuur en landschap.

In het Akkoord van Utrecht (2014) is afgesproken dat 1506 hectare nieuwe natuur (van de oorspronkelijke 7500 hectare) moet worden gerealiseerd. Het internationale deel van deze opgave moet in 2021 gereed zijn, het niet internationale deel in 2027. Een deel van de oude opgave (3000 hectare) is omgezet in een zogenaamde Groene Contour (nieuwe natuur op vrijwillige basis). Voor de Groene Contour is afgesproken dat alle akkoordpartners zich inspannen in de realisatie en dat de provincie daarvoor geen budget inzet. Voor de nieuwe natuuropgave resteert per 2019 nog een opgave van circa 900 hectare. De realisatie van de Groene Contour loopt achter op de planning; tot nu toe is 80 van de 3000 hectare gerealiseerd.

In 2018 hebben Provinciale Staten de Landbouwvisie vastgesteld. In deze Landbouwvisie is beschreven dat de landbouw voor grote uitdagingen staat die verder gaan dan het produceren van gezond en duurzaam voedsel. Het landelijk gebied zal een bijdrage leveren aan andere maatschappelijke waarden zoals schone energie, klimaat en biodiversiteit en gezond stedelijk leven. De visie is verder geconcretiseerd in een Samenwerkingsagenda (vastgesteld door Provinciale Staten op 18 februari 2019).

Sinds 2007 wordt via het programma Agenda Vitaal Platteland (AVP) gewerkt aan de realisatie van beleidsdoelen in het landelijk gebied. De verschillende beleidsthema's in het landelijk gebied worden in de AVP integraal en gebiedsgericht gerealiseerd, vaak in nauwe samenwerking met betrokken partijen in het gebied (zowel particuliere eigenaren en belangenorganisaties als gemeenten en waterschappen). De provincie heeft hiervoor gebiedscommissies ingesteld. Zij werken aan en adviseren over de uitvoering van het programma AVP en waarborgen de betrokkenheid en het draagvlak in de gebieden. Vanaf 2016 wordt er gewerkt met twee gebiedscommissies, één voor Utrecht Oost en één voor Utrecht West. Op dit moment wordt via de AVP gewerkt aan de volgende doelen: realisatie van het nationaal natuurnetwerk, uitvoering van de Samenwerkingsagenda Landbouw, aanpak bodemdaling, landschap en cultuurhistorie, recreatieve routes, leefbaarheid kleine kernen en snel internet, vrijkomende agrarische bebouwing en energietransitie. Met ingang van 2019 is de rol- en verantwoordelijkheidsverdeling tussen de gebiedscommissies Oost en West en de provincie herijkt en wordt de nieuwe werkwijze in de praktijk toegepast. Aanleiding hiervoor was dat de oude werkwijze binnen AVP-risico's op onrechtmatigheid kende.

Aandachtspunten en mogelijkheden

Een robuust natuurnetwerk

Omdat de realisatie van de Groene Contour fors achterloopt op de planning worden dit jaar een aantal pilots in samenwerking met de gebiedscommissies Oost en West gestart om te kijken op welke wijze de realisatie van de Groene Contour kan worden versneld ▽. Deze pilots lopen tot 2020, daarna zal op basis van de uitkomsten van de pilots het college gevraagd worden een keuze te maken over de wijze waarop de resterende opgave van de Groene Contour concreet gerealiseerd wordt.

Wanneer blijkt dat de realisatie van de internationale natuuropgave uit het Akkoord van Utrecht niet wordt gehaald volgens de planning, kan het nieuwe college kiezen voor het instrument onteigening.

In het Koersdocument van de Omgevingsvisie staat dat tot 2050 maximaal 175.000 woningen extra nodig zijn om aan de volledige vraag te voldoen. Dit bouwvolume kan het evenwicht verstoren tussen verstedelijking en de groene contramal. Omdat de provincie verantwoordelijk is voor de bescherming, de instandhouding en/of het herstel van biotopen en leefgebieden van flora en fauna en daarvoor het NNN heeft aangewezen, is het van belang aandacht te hebben voor de waarborging van voldoende biodiversiteit. Dit kan bijvoorbeeld door bij het accommoderen van verstedelijkings- of mobiliteitsopgaven het aangetaste areaal natuur te compenseren binnen de Groene Contour.

Voor de ontsnippering van het Nationaal Natuur Netwerk (NNN) is een provinciaal Meerjarenprogramma Faunapassages opgesteld. Van de geplande ecoducten bij de provinciale wegen zijn de meeste uitgevoerd of in uitvoering genomen. De faunapassage N237 wordt aangelegd in 2019. Voor de Utrechtse Heuvelrug zijn er nog meerdere knelpunten geconstateerd, bijvoorbeeld bij Pijnenburg, vliegbasis Soesterberg, Baarn en Leusden. Het nieuwe college kan kiezen een onderzoek te starten naar de concrete ontsnipperings-mogelijkheden op de Utrechtse Heuvelrug.

Beschermen, verbeteren en bewaken kwaliteit natuur en landschap (biodiversiteit)

Met het in 2018 vastgestelde Actieplan weidevogels (actief soortenbeleid) gaat de provincie samen met de beheerders vanaf 2019 de kwaliteit van de weidevogelreservaten en de gebieden met agrarisch natuurbeheer (gericht op weidevogels) verbeteren. Gelet op de rol die het agrarisch landgebruik speelt bij het behoud van de biodiversiteit kan het nieuwe college er bij de sector op aandringen om te werken aan een gedragscode natuur. Dat houdt in dat normaal agrarisch gebruik op en buiten het boerenerf in overeenstemming is met de Wet natuurbescherming (Wnb).

Op 8 januari 2019 is voor de provinciale nieuwe wettelijke taak voor het bestrijden van de door de minister aangewezen invasieve soorten het Programma Invasieve Exoten provincie Utrecht (2019-2020) vastgesteld door Gedeputeerde Staten. Het programma bevat het plan van aanpak om, samen met betrokken overheden en private partijen, deze taak vorm te geven en daarmee de biodiversiteit binnen de provincie Utrecht op peil te houden. Dit doen provincie en partners door het nemen van maatregelen voor uitroeiing, beheer en zo nodig herstel van leefgebied. Het college heeft besloten de benodigde middelen in te brengen bij de integrale afwegingen van de Kadernota 2020.

Verbinding tussen natuur, maatschappij en economie

Een groene natuurlijke omgeving biedt een aantrekkelijk en gezond leefklimaat. Investeren in groen en/of blauwe oplossingen levert naast meer ruimte voor biodiversiteit vaak ook een verhoging van de economische- en omgevingswaarde van leefomgevingen en maakt het investeren in groen ook meer klimaatadaptief doordat groen-blauwe oplossingen vaak hittestress helpen voorkomen en een oplossing bieden voor wateroverlast en droogtebestrijding.

Vanuit het programma Agenda Vitaal Platteland (AVP) wordt gewerkt aan het vergroten van de recreatieve beleving door onder meer de realisatie van een wandelknooppuntennetwerk en toeristische overstappunten. Daarnaast wordt er een programma Recreatie om de Stad (Rods) gerealiseerd. De maatschappelijke betrokkenheid wordt vergroot door vergroeningsprojecten zoals “Groen aan de buurt”, de voucherregeling “Beleef en bewonder”, “Groen doet Goed” en de wedstrijd “De Groene Kroon”. Partijen als Landschap Erfgoed Utrecht (LEU) en Instituut voor Natuureducatie (IVN) spelen een belangrijke rol binnen het vergroten van de recreatieve beleving.

Provincie Utrecht is partner van het Actieplan Duurzame Landbouw met Natuur. Het actieplan zet in op een toename van agrarische bedrijven die natuur inclusief werken. Dit onder andere door het faciliteren van pilots in de Groene Contour, het ontwikkelen van een gangbaar verdienmodel, het opzetten van bedrijfsplannen en het in de lucht brengen van een kennisplatform. Voor het ontwikkelen van alternatieve methoden van de

Groene Contour-realisatie zal eind 2020 een pilot natuur inclusieve landbouw in de Groene Contour zijn uitgevoerd en geëvalueerd.
Bij de vaststelling van de Natuurvisie is toegezegd dat er een voorstel wordt gedaan voor het al dan niet opstellen van provinciaal bosbeleid. In 2019 legt het college aan Provinciale Staten deze vraag voor door middel van een keuzedocument. Als er wordt gekozen voor het opstellen van een bosbeleid zijn er op termijn middelen nodig voor de uitvoering.

Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug

De bijzondere waarden van de Heuvelrug vormen één van de pijlers onder Utrechtse topregio en het economisch, woon- en werkklimaat in de provincie. Tal van ruimtelijke ontwikkelingen en transitieopgaven, en de nog altijd toenemende recreatie leggen meer en meer druk op het gebied. Sinds 2003 is een deel van het gebied officieel Nationaal Park. De ambitie om te komen tot één aaneengesloten Nationaal Park, van Gooimeer tot Grebbeberg helpt de gebiedspartijen om een constructieve bijdrage te leveren aan nieuwe samenwerkingsvormen, nieuwe financieringsbronnen te realiseren en nieuwe samenwerkingspartners te vinden. In de Samenwerkingsagenda 2019-2020 zijn ambities en projecten geformuleerd waarmee het verschil moet worden gemaakt. De kosten worden in 2019 en 2020 voor 50% gedekt door de provincie, en voor de andere helft door de betrokken gemeenten. De resultaten van de projecten zullen leiden tot nieuwe oplossingen, en tonen daarmee de meerwaarde van het Nationaal Park voor de overheden, eigenaren, ondernemers, bewoners en bezoekers aan.
In de loop van 2020 nemen de betrokken overheden en gebiedspartijen, waaronder de provincie, een besluit over continuering en de toekomst van het Nationaal Park. Bij een positief besluit betekent dit voortzetting van organisatorische en financiële betrokkenheid van de provincie bij het gebied.

Duurzame landbouw

De provincie streeft naar een circulaire, klimaatneutrale en natuur inclusieve landbouw. De Landbouwvisie beschrijft het gewenste toekomstbeeld voor de landbouw in 2050 en wat de provincie samen met haar partners gaat doen, om daar naar toe te werken. De Landbouwvisie is geen blauwdruk, wel een richtingwijzer in een transitie naar een vitale, duurzame landbouw. De Samenwerkingsagenda Landbouw bundelt de acties die de provincie neemt en de samenwerkingen waarin de provincie participeert, om de doelen van de Landbouwvisie te realiseren. Op dit moment wordt uitgegaan van financiering voor de Samenwerkingsagenda Landbouw vanuit bestaande budgetten zoals Agenda Vitaal Platteland en POP3 (Europese subsidie ten behoeve van Plattelandsontwikkeling). Ook via cofinanciering van de Regiodeals FoodValley en Bodemdaling Groene Hart (volgende alinea) zet de provincie middelen in voor een transitie van de landbouw. Daarnaast zijn voor het versnellen van de acties extra middelen beschikbaar gesteld voor de periode tot en met 2021.
Voor de uitvoering van de Samenwerkingsagenda Landbouw zijn extra middelen gewenst.

Regiodeals FoodValley en Bodemdaling Groene Hart

Het Rijk heeft in 2018 regio's opgeroepen om mee te denken over samenwerking aan vraagstukken van nationaal belang. Van de 88 inzendingen zijn er 12 in aanmerking gekomen voor nadere uitwerking, waaronder Regiodeal FoodValley en regiodeal Bodemdaling Groene Hart.
Binnen Regiodeal FoodValley speelt de opgave om de transitie van de landbouw- en voedselsector te faciliteren. In de veehouderij wordt geëxperimenteerd met nieuwe stallen en andere duurzame productietechnieken. De resultaten van innovaties worden grootschalig beschikbaar gemaakt voor de boerenbedrijven van de toekomst. Door innovatieve experimenten in de ruimtelijke, sociale en zorgomgeving en gezonde voeding een belangrijke plek te geven in curatieve en preventieve gezondheidszorg worden mensen verleid tot het eten van gezond en duurzaam voedsel. Wetenschap, praktijkonderwijs, starters en bestaande bedrijven in deze regio leggen kruisverbanden om innovaties toe te passen in nieuwe en bestaande producten. Toezegging voor provinciale middelen moet nog worden goedgekeurd door Provinciale Staten. In totaal zit er € 70 miljoen aan publieke middelen in de Regiodeal. Dat bedrag kan worden verhoogd met private middelen, middelen via onderzoeksinstellingen en mogelijk met middelen uit bestaande Rijksprogramma's.

Regiodeal Bodemdaling Groene Hart gaat in op de dalende veenbodem van het Groene Hart. Bodemdaling heeft grote negatieve gevolgen voor onder meer de fundering van gebouwen, voor het cultuurhistorisch erfgoed, voor het onderhoud van wegen en rioleringen, de CO_2-uitstoot uit veengebieden, risico's voor waterveiligheid en hoge kosten voor waterbeheer in landbouwgebieden. Het Rijk investeert via de beschikbare klimaatgelden en Regiodeal Bodemdaling Groene Hart, voor de aanpak van bodemdaling. In de Regiodeal Bodemdaling Groene Hart gaan betrokken overheden gezamenlijk in nauwe samenwerking met het bedrijfsleven en kennisinstellingen de problematiek in bebouwd en landelijk gebied oppakken. Er komt een programma met een omvang van circa € 20 miljoen op basis van concrete projecten voor bebouwd en landelijk gebied. In juni 2019 zal dit programma definitief gemaakt worden in een overeenkomst met het Rijk. De provincie wordt gevraagd om cofinanciering op projectbasis. Dit gaat om een bedrag van circa € 2 miljoen.

Agenda Vitaal Platteland

De AVP werkt als uitvoeringsinstrument voor vele beleidsthema's en concrete opgaven in samenhang binnen het landelijk gebied. Het huidige Meerjarenprogramma AVP loopt tot en met 2019. De meeste opgaven zijn dan nog niet afgerond en lopen door na 2019, zoals de NNN-opgave die doorloopt tot 2028. Er kan gekozen worden om het AVP-programma te verlengen met 1 jaar, tot 2021. De organisatie van AVP is namelijk nog volop in beweging. De vernieuwde werkwijze die vanaf 1 januari 2019 in is gegaan, wordt in de loop van 2019 verder uitgewerkt en eind 2019 geëvalueerd.
Naast de bestaande opgaven voor het landelijk gebied zijn er ook nieuwe opgaven. Voorbeelden hiervan zijn de Samenwerkingsagenda Landbouw, de Visie Bodemdaling en de regiodeals. Daarbij komt ook dat de provinciale organisatie zich de komende tijd verder gaat opmaken voor de Omgevingswet en -visie.
In het licht van de bestaande opgaven, de nieuwe opgaven en de nieuwe manier van werken in het kader van Omgevingswet en Omgevingsvisie moet worden bezien op welke wijze het beste uitvoering kan worden gegeven aan de realisatie van de doelen voor het landelijk gebied. De evaluatie van het AVP levert hiervoor input.

3.9 Kwaliteit leefomgeving

Beperkt aantal wettelijke taken (erfgoed, monumentenzorg).
Provinciale opgave: aantrekkelijke leefomgeving om te wonen, werken en bedrijven te vestigen.

Provincie kan verschil maken door:
- Stimuleren, faciliteren, verbinden stakeholders, bedrijven en gemeenten op gewenste doelen
- Trekken bepaalde ontwikkelingen
- Ontwikkelen innovatieve methoden en handelingsperspectieven, inspireren

Keuzes: verlengen Innovatie Programma Fysieke Leefomgeving, potentie ontwerpend onderzoek en Ringpark, borgen Limes en NHW, beschermen erfgoed, extra impuls voor recreatie en toerisme.

Ontwikkelingen tot nu toe

Een aantrekkelijke leefomgeving draagt bij aan het welzijn van mensen en versterkt de behoefte om in de provincie te komen wonen, werken, of een bedrijf te vestigen. De kwaliteit van de Utrechtse leefomgeving wordt bepaald door de grote diversiteit aan landschappen, de cultuurhistorische waarden en historische binnensteden, en ook door schone lucht, water en bodem, en beschikbare natuur en recreatievoorzieningen. Inwoners beoordelen de provincie Utrecht als een aantrekkelijke plek om te wonen en werken ▽.

Het faciliteren van de groei én het behouden van de kwaliteiten van de leefomgeving is een grote uitdaging voor de komende collegeperiode en daarna. Aan de orde is de vraag of de provincie alle opgaven kan en wil accommoderen. Daarbij is van belang een benadering te kiezen waarin de harde (kwantitatieve) opgaven en zachte kwaliteiten in samenhang worden opgepakt. Door opgaven in een vroeg stadium te verbinden, kunnen ze elkaar versterken ▽.
Afgelopen jaren hebben de Provinciale Commissie Leefomgeving en de adviseur ruimtelijke kwaliteit in hun onafhankelijke adviezen aan college en staten de kwaliteit van de leefomgeving centraal gesteld. Het Innovatieprogramma Fysieke Leefomgeving vervult de rol van 'research & development' door vernieuwende werkwijzen toe te passen op actuele complexe vraagstukken.
De Ruimtelijke Agenda Gemeenten stimuleert de noodzakelijke gebiedsgerichte, geïntegreerde aanpak van opgaven in samenwerking en verbinding met gemeenten. Gemeenten worden op deze manier vroegtijdig betrokken bij nieuwe vraagstukken. Via verschillende beleids- en uitvoeringsprogramma's draagt de provincie concreet bij aan de kwaliteit van de leefomgeving; bijvoorbeeld door te investeren in monumentenzorg, gebiedsontwikkeling en (via partnerorganisaties) in beheer van landschap, erfgoed en recreatie.

Aandachtspunten en mogelijkheden

Ruimtelijke kwaliteit

De Omgevingswet vraagt om de Utrechtse kwaliteiten vanaf de start mee te nemen en onderdeel te maken van de opgaven en het beleid waarop de provincie keuzes baseert. *"We passen al vroeg in de beleidsfase ruimtelijk ontwerp toe om het keuzeproces te ondersteunen. Cultuurhistorie, landschap, natuur en het grondgebruik vormen samen het DNA van de provincie Utrecht. Het verbinden van de aanwezige ruimtelijke kwaliteit met nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen vraagt om creativiteit, verhaal en beeld. Ruimtelijk ontwerp, ontwerpend onderzoek en verbeelding kunnen daarbij helpen ▽."* Ontwerpend onderzoek helpt om te komen tot geïntegreerde (beleids-)keuzes per gebied. Het ruimtelijk ontwerp maakt keuzes van de overheid toegankelijker en kan bijdragen aan begrip daarvoor. De provincie is - vooruitlopend op de Omgevingsvisie - gestart met deze manier van werken in programma's en projecten. Het nieuwe college kan er voor kiezen om hiervoor budget beschikbaar te stellen.
Werken als één overheid is uitgangspunt in de Omgevingswet. Een mogelijk instrument hiervoor is de verbreding van de bestaande Ruimtelijke Agenda Gemeenten naar een Omgevingsagenda. De kracht van verbeelding (GIS-kaart) helpt doordat opgaven worden geagendeerd en onderling verbonden. De realisatie van doelen wordt inzichtelijk en kan, waar nodig, worden bijgesteld. De Omgevingsagenda faciliteert en stimuleert een brede benadering van opgaven, brengt kansen en risico's in beeld en maakt het vinden van de juiste samenwerking makkelijker. De verbreding van de Ruimtelijke Agenda Gemeenten naar omgevingsagenda's is alleen mogelijk met extra inzet van het nieuwe college.
Het huidige Innovatie Programma Fysieke Leefomgeving (IFL) loopt eind 2019 af. In de loop van dit jaar wordt het programma geëvalueerd. Gezien de resultaten van de laatste voortgangsrapportage ▽ is de verwachting dat partners (opnieuw) enthousiast en tevreden zijn over dit provinciale instrument. Voor partners biedt het programma nieuwe manieren van (samen-)werken die passen in de geest van de Omgevingswet. Ingewikkelde vraagstukken (thematisch en/of gebiedsgericht) krijgen een impuls, door concrete en actuele cases samen met partners op vindingrijke wijze op te pakken. Het nieuwe college kan besluiten het IFL-programma in de nieuwe coalitieperiode voor te zetten.

Programma's Hollandse Waterlinies en Romeinse Limes UNESCO-werelderfgoed

Binnen het provinciaal erfgoedbeleid hebben de Nieuwe Hollandse Waterlinie, de Stelling van Amsterdam en de Romeinse Limes een bijzondere positie. Ter voorbereiding op de status van UNESCO-werelderfgoed worden specifiek op deze gebieden gerichte programma's uitgevoerd. Rijk en provincies werken al meer dan tien jaar samen om deze ambities te realiseren. Als 'voorlopig werelderfgoed' zijn de betreffende zones sinds 2011 van nationaal belang. De provincies hebben wettelijke instructie van het Rijk om ze te beschermen in hun ruimtelijke verordeningen.

De nominatie van de Nieuwe Hollandse Waterlinie is eind 2018 bekrachtigd door de ministerraad. De komende jaren is de inzet gericht op vier aandachtsgebieden: Noorderpark, Amelisweerd Rhijnauwen en Vechten, Laagraven en Eiland van Schalkwijk. Recente ervaringen met de Noordelijke Randweg leren dat extra uitvoeringsbudget nodig is om de kwaliteiten van de NHW te behouden en beleefbaar te maken.
Het programma loopt eind 2019 af. Het nieuwe college wordt gevraagd een besluit te nemen over verlenging van het programma inclusief een budget voor (mede)financiering van inpassingsmaatregelen van derden.
In 2019 stelt het nieuwe college het Limes-nominatiedossier vast om het, samen met Gelderland en Zuid-Holland, in te dienen bij het Rijk. De incidentele financiering van de Limes loopt eind 2019 af.
Voor het vervolg van het programma en het toekomstig siteholderschap zijn de benodigde structurele middelen nog niet beschikbaar.

Integraal Gebieds Programma (IGP)

Het doel van het Integraal Gebiedsontwikkelingsprogramma (IGP) is het stimuleren en realiseren van gebiedsontwikkelingen waarin meerdere belangrijke provinciale doelen bij elkaar komen. Hiervoor is structureel budget beschikbaar: zowel procesgeld als investeringsbudget. Bij het investeringsbudget gaat het om een jaarlijkse storting in een reserve, waaruit de afgelopen 4 jaar ook het Innovatieprogramma Fysieke Leefomgeving is gefinancierd. De afgelopen periode is procesgeld in steeds meer gebieden ingezet om gebiedsontwikkeling op gang te brengen. Het structurele budget voor procesgeld is daarom de afgelopen jaren verhoogd tot € 280.000.
Het huidige programma loopt tot en met 2019. Het nieuwe college kan ervoor kiezen de samenwerking in een aantal gebiedsontwikkelingen te intensiveren, zoals de A12-zone en Amelisweerd Rhijnauwen Vechten.
Het benodigde extra procesbudget kan gedekt worden uit de jaarlijkse storting in de IGP-reserve.
Daarnaast kan het IGP-investeringsbudget/reserve worden doorontwikkeld tot een breed provinciaal gebiedsontwikkelingsfonds. Uit dit fonds kunnen belangrijke provinciale gebiedsontwikkelingen integraal worden geprogrammeerd en gedekt, met een vooraf vastgesteld budget zonder 'oormerking'. Een voorstel hiervoor wordt op verzoek van het huidige college uitgewerkt.

Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit

Als inspirator en aanjager hanteert de onafhankelijk Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit (ARK) de kracht van verbeelding en 'het verhaal' als katalysator voor gesprek en samenwerking. De adviezen van de ARK worden door de staten en de organisatie als waardevol en inspirerend aangemerkt. De aanstelling van de huidige adviseur loopt tot eind 2019. Het nieuwe college kan ervoor kiezen het structurele budget van de ARK te verhogen en hiermee de slagkracht te vergroten.

Ringpark Utrecht

Het Ringpark Utrecht is een inspirerend ruimtelijk concept dat door de provincie en veel gebiedspartners wordt omarmd. De provincie wil het concept samen met gebiedspartners uitwerken en verbinden aan lopende projecten en programma's. Het Ringpark plaatst de majeure opgaven voor wonen en bereikbaarheid in een breder en meer kwalitatief perspectief. Daardoor wordt concreter welke mogelijkheden er zijn om de verstedelijkingsopgave met meer kwaliteit te realiseren. Voor de uitwerking en concretisering van het concept is op dit moment geen budget beschikbaar. De staten hebben een motie aangenomen ▽ waarin zij aandringen op de uitvoering en vervolgaanpak van het concept Ringpark. Aan het nieuwe college wordt gevraagd om hiervoor middelen beschikbaar te stellen.

Erfgoed en cultuur

Bij gebiedsontwikkeling leveren vormgeving, kunst, ontwerp, beeld en creativiteit een belangrijke bijdrage aan de verbetering van de omgevingskwaliteit. De afgelopen periode is hiermee vanuit het cultuur- en erfgoedbeleid veel ervaring opgedaan in programma's. Bijvoorbeeld door cultuurhistorisch waardevolle aspecten van provinciale wegen te koppelen aan en de verwezenlijking van 'Mobiliteit met allure'. Het beschikbare budget

loopt eind 2019 af. Gezien de grote ruimtelijke transities waar de provincie voor staat kan het nieuwe college ervoor kiezen om hiervoor ook in de komende coalitieperiode budget beschikbaar te stellen.
Het Rijk heeft in de nota 'Erfgoed telt' een Erfgoeddeal aangekondigd met de andere overheden en grote erfgoedbeheerders. De Erfgoeddeal is, namens de provincie, in februari 2019 ondertekend door het IPO. De Erfgoeddeal richt zich op een (met name) onderzoekende en ontwerpende bijdrage van erfgoed aan de grote transitieopgaven. Hiervoor is landelijk incidenteel € 20 miljoen beschikbaar; overheden die er gebruik van maken, worden geacht dit te matchen. In de huidige begroting is hiervoor geen budget beschikbaar.

Monumentenzorg

Het rijksbeleid zoals geformuleerd in de nota 'Erfgoed telt' verbreedt de focus van de restauratie van rijksmonumenten met aandacht voor de maatschappelijke functie en duurzaamheid van monumenten.
Op basis van de herverdeling van het rijksbudget dat via het Provinciefonds wordt verdeeld, krijgt Utrecht vanaf 2019 € 700.000 extra per jaar voor restauratie van rijksmonumenten. In het kader van de lopende bestuurlijke afspraken (tussen IPO en Rijk) moet de provincie dit bedrag matchen uit eigen middelen. Daarbij wordt verwacht dat het nieuwe college er voor kiest de verbrede focus van het Rijk te volgen in de komende beleidsperiode. Uit de Utrechtse Erfgoedmonitor 2018 blijkt dat de restauratieopgave nog steeds substantieel is ▽.
Het Rijk heeft voor de periode 2019-2021 € 65 miljoen extra vrijgemaakt voor de aanpak van met name grote restauratieopgaven. Eigenaren van rijksmonumenten kunnen een aanvraag indienen en doen daarbij, is de verwachting, een beroep op de provincie voor medefinanciering. De exacte voorwaarden van de subsidieregeling zijn nog niet bekend. Mogelijk kunnen de extra aanvragen voor medefinanciering gefinancierd worden uit het Parelfonds-budget. Als dit niet het geval is, wordt dit in de komende jaren voorgelegd aan het nieuwe college.

Recreatie

Uit onderzoek blijkt een kwalitatief en kwantitatief tekort aan recreatief aanbod (wandelpaden, fietspaden, recreatievoorzieningen en -gebieden) om de groei van de regio op te vangen ▽. Ook de bekendheid en bereikbaarheid van de voorzieningen is onvoldoende. De staten hebben eind 2018 aangegeven ▽ dat provincie en gemeenten gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor een goed aanbod van recreatieve voorzieningen voor iedereen. Daarbij is een adequate structurele financiering van zowel de verdere ontwikkeling en het beheer van de voorzieningen noodzakelijk.
Het programma Recreatie om de Stad Utrecht (RodS) loopt eind 2019 af. De financiering van het beheer van de groene recreatiegebieden is niet gedekt vanwege wegvallende rijksmiddelen. Om te voorkomen dat de kwaliteit van het groene recreatieaanbod achteruitgaat is een structurele provinciale bijdrage nodig.
Het nieuwe college moet hierover een besluit nemen, evenals over een verhoging van het structurele budget voor ontwikkeling en beheer van recreatievoorzieningen (in vervolg op de genoemde onderzoeken).
De provinciale inzet voor beheer en ontwikkeling van recreatie is deels georganiseerd via twee recreatieschappen. Ook de komende periode zal, naar verwachting, de provinciebrede organisatie van het recreatieve aanbod de nodige aandacht vragen van het bestuur en de provinciale organisatie.

Toerisme

Het aantal binnenlandse en (vooral) buitenlandse toeristen dat de provincie bezoekt groeit al jaren ▽.
Toerisme heeft positieve gevolgen voor de economie, het voorzieningenniveau, het culturele klimaat en de profilering van de provincie in het binnen- en buitenland en het biedt veel werkgelegenheid op diverse niveaus. Tegelijkertijd leidt de groei van toeristen tot overlast in de steden en profiteren nog niet alle regio's van de bezoekersgroei. De opgave om hierin een balans te bereiken overstijgt de spanwijdte van de individuele gemeenten en Utrechtse regio's. De inzet van de provincie was de afgelopen jaren gericht op het samenbrengen van partijen en het (mede)financieren van gerichte marketingcampagnes. De incidentele financiering van deze provinciale toerisme-initiatieven loopt eind 2019 af. Het nieuwe college kan er voor kiezen om de

komende coalitieperiode in te zetten op een toerismebeleid dat zich richt op het spreiden van toeristen door de provincie, de ontwikkeling van producten en diensten die passen bij de door ons gewenste doelgroepen en aandacht voor mobiliteit, zodat toeristen zich makkelijk kunnen bewegen door de provincie.

Een aandachtspunt voor de komende periode is de kwantiteit en kwaliteit van de Utrechtse verblijfsrecreatie. De problematiek van de permanente bewoning van recreatiewoningen is gekoppeld aan het tekort van sociale woningbouw. Ook is ondermijning een belangrijk punt van aandacht bij vakantiewoningen en parken (zie ook paragraaf 3.6).

3.10 Informatiesamenleving

Beperkt aantal wettelijke taken (informatieveiligheid, bronhouderschap, transparantie, privacy).
Provinciale opgave: maatschappelijk en economisch verantwoord digitaliseren en transparante overheid.

Provincie kan verschil maken door:
- Beschikbaar stellen en benutten eigen data
- Regie voeren, stimuleren, faciliteren gemeenten
- Regie voeren op bedrijfsleven (marktwerking versus overheidssturing)

Keuzes: impuls in verbetering transparantie en toegankelijkheid, onderzoek en ontwikkeling.

Ontwikkelingen tot nu toe

Digitalisering bepaalt de samenleving van vandaag en morgen. Digitalisering heeft grote impact op de lokale democratie, de economie, het sociale leven en de fysieke leefomgeving. Het is van belang dat de overheid bijdraagt aan het maatschappelijk en economisch verantwoord digitaliseren. De provincie werkt daarom actief mee aan de Interprovinciale Digitale Agenda, die nauw aansluit op de landelijke, overheid brede Digitaliseringsstrategie (2018).
Digitalisering is (ook) een essentieel middel voor het oplossen van veel maatschappelijke opgaven. In de 'Digitale routekaart 2018 - 2022' die het college recentelijk heeft vastgesteld, wordt geconcretiseerd op welke manier ICT een strategische rol speelt in de primaire processen.
De provincie investeert, mede als gevolg van ontwikkelingen als de Omgevingswet, energietransitie en smart mobility, in de doorontwikkeling van de eigen digitale dienstverlening. Ontwikkelingen op het gebied van data en informatietechnologie gaan snel en de organisatie werkt meer en vaker met slimme applicaties en toepassingen. Real-time gegevens zijn beschikbaar en helpen de provincie om snel en effectief te sturen op beleidsdoelstellingen. Dit vraagt veel van de organisatie. Goede data-analyses zijn noodzakelijk evenals aandacht voor rechtmatigheid bij de ondersteunende processen van registraties en gegevensverwerkingen.

Betrouwbaarheid en veiligheid van informatie is essentieel voor een integere provincie. Veilige informatieuitwisseling en het delen van informatie en kennis met andere organisaties, vraagt om een veilige toegang tot de gegevens van de provincie. De provincie heeft het afgelopen jaar met het programma Informatieveiligheid en Privacy hard gewerkt om een eerste basis hiervoor te leggen. Ook ligt er een aanpak om de komende jaren te werken aan verdere verbeteringen die nodig zijn.
Bestaande wetgeving zoals de Archiefwet, de Algemene Wet Bestuursrecht, Algemene Verordening Gegevensbescherming, vraagt veel aandacht en zorgvuldige inzet van de provincie om te voldoen aan de wettelijke eisen. Recentelijk en de komende jaren komt er nog veel meer wetgeving op de provincie af, zoals de Wet

Open Overheid, de Wet Digitale Overheid en de nieuwe Omgevingswet. De vereisten die hieruit voortkomen, hebben een grote impact op zowel de informatievoorziening als op de organisatie.

Aandachtspunten en mogelijkheden

Rol provincie

De ontwikkeling en beschikbaarstelling van data, informatie, sensoren, apps en platforms is een zaak van veel belanghebbenden. Marktpartijen en overheden spelen hierin verschillende en wisselende rollen. Dit kan ertoe leiden dat er ongelijke verhoudingen ontstaan; de markt bepaalt immers grotendeels de beschikbaarheid en de betrouwbaarheid van de data en data-platforms, en burgers zijn hiervan afhankelijk. Daarnaast bepaalt de eigenaar van de data en -platforms ook welke uitwisselings- en beveiligingsstandaarden gehanteerd worden.
De rol van de overheid is het zorgdragen voor een eerlijke data-economie; een economie waarin afnemers van data kunnen vertrouwen op de betrouwbaarheid en de beschikbaarheid. Daarnaast kan de overheid een regisserende, kaderstellende rol innemen in de opkomende data-economie waar, ook door het innovatieve karakter, nog veel versnippering is in de vorm van kleine, losse initiatieven.
In de komende collegeperiode wordt het nieuwe college gevraagd hierin richting te kiezen en de provinciale ambities en rol te bepalen. Daarbij gaat het ook om het afbakenen van de eigen rol ten opzichte van de rol van de markt.

Transparantie en vindbaarheid

Het doel van de Wet Open Overheid is overheden transparanter te maken door publieke informatie meer (actief) toegankelijk en vindbaar te maken. Voor provincies geldt dat de Omgevingswet en de juridische borging van de besluitvorming in algemene zin hogere eisen stellen aan de digitale instrumenten en de zoekmogelijkheden voor de burger. De vraag is hoe het nieuwe college hiermee wil omgaan en in welke mate zij wil investeren in informatiesystemen en verbetering van de toegankelijkheid.

Digitaal vaardige burgers

Het Rijk zet in op het verminderen van digitale uitsluiting van burgers. Een deel van de bevolking (20%) is nog steeds niet online. Met de Cultuur- en Erfgoednota zet de provincie, via de bibliotheken, in op het verbeteren van digitale vaardigheden van de inwoners (zie ook paragraaf 3.6).

Onderzoek en ontwikkeling

De digitale uitdagingen voor de provincie zijn groot en divers. De komende jaren moet de provincie, in antwoord daarop, keuzes maken en nieuwe ambities en visies vaststellen. Het is duidelijk dat voor veel aspecten geldt dat een hoger ambitieniveau leidt tot andere kosten dan die de provincie in beeld heeft. Het is noodzakelijk om hierbij gebruik te maken van kennis van buiten (kennisinstellingen en bedrijfsleven en overheidspartners). Daarvoor is voor de komende jaren aanvullende financiering nodig.

4 Van plan naar realisatie

4.1 Samenwerkingsprincipes

In de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) en het Koersdocument is afgesproken hoe overheden werken en samenwerken aan maatschappelijke opgaven. De afspraken zijn geconcretiseerd in vier samenwerkingsprincipes. De principes gelden in alle fases van de aanpak, bij de doorwerking, uitvoering en terugkoppeling. De manier waarop overheden hieraan samenwerken, richting geven, deze ontwikkelen, inrichten en beheren levert een belangrijke bijdrage aan het vertrouwen in de overheid. Ook in het werken van de provincie staan de vier principes centraal. Het gaat om:

1. We stellen de opgave(n) centraal
2. We werken gebiedsgericht
3. We werken als één overheid, samen met de samenleving
4. We werken cyclisch en adaptief

We stellen de opgave centraal

Opgaven houden zich niet aan bestuurlijke grenzen en spelen door de schalen en beleidsthema's heen. We spelen adaptief en flexibel in op nieuwe ontwikkelingen. We organiseren het samenspel tussen de schaalniveaus. Opgavegericht werken vraagt om ontschotting en het slim benutten van netwerken en al aanwezige initiatieven.

We werken gebiedsgericht

Utrecht is een afwisselende provincie. De opgaven manifesteren zich op verschillende manieren in de afzonderlijke delen van de provincie. De te maken keuzes en handelingsperspectieven zijn dan ook veelal gebiedsspecifiek. Een gebiedsgerichte benadering helpt om in partnerschap met betrokkenen in het gebied gerichte keuzes te maken waarbij de kenmerken van het gebied centraal staan. Een gebiedsgerichte aanpak helpt ook om de opgaven in samenhang aan te pakken. Ontwerpend onderzoek is een werkwijze die hier goed bij past. Het gezamenlijk analyseren van de gebiedskwaliteiten en ontwerpen van gemeenschapsactiviteiten en –projecten vormt een belangrijke basis voor de samenwerking.

We werken als één overheid, samen met de samenleving

Overheden dragen samen verantwoordelijkheid voor de leefomgeving. Elke overheid, maar ook bedrijven en burgers, leveren een bijdrage vanuit hun eigen verantwoordelijkheid en mogelijkheden. Onze aanpak verbindt overheden en belanghebbenden en sluit aan bij de kracht en dynamiek van de maatschappij. Zo verbinden we, horizontaal en verticaal, en bouwen aan brede netwerken die opgaven effectief kunnen aanpakken. We kunnen en willen het niet alleen, brede maatschappelijke betrokkenheid is voorwaarde voor het slagen van onze

ambities. Belangrijke aandachtpunten voor een goede participatie zijn duidelijke verwachtingen over de inbreng die mogelijk is (informatie, consultatie, advisering, samenwerking, meebeslissen, right to challenge), het bieden van tijdige, heldere en begrijpelijke informatie en zorgen voor betrokkenheid (vertegenwoordigers van) van belangrijke belanghebbenden.

We werken cyclisch en adaptief

Onze doelen en ambities zullen niet in één keer worden gerealiseerd. Daarbij zullen opgaven in de tijd veranderen. Dit vraagt om uitvoering die adaptief en flexibel is en die gericht is op ontwikkelen van nieuwe, passende aanpakken. Daarom wordt een cyclische aanpak gehanteerd die ruimte biedt voor tussentijdse aanpassing van doelen en aanpak. Belangrijke onderdelen van de aanpak zijn het gericht ondersteunen van nieuwe aanpakken, door ruimte te maken voor experiment, gericht leren en vervolgens de nieuwe werkwijzen verankeren.
Onze aanpak past zich steeds bij de opgave aan. Wij houden rekening met variëteit en maken verschil tussen regio's in aanpak en arrangementen (ruimte voor maatwerk), zowel naar omvang van de regio als op de inhoudelijke opgaven waar de samenwerking wordt gezocht.

4.2 Participatie, samenwerking en public affairs

Beperkt aantal wettelijke taken (interbestuurlijk toezicht), provinciale opgave is één overheid, betrokkenheid burgers, gemeenten en stakeholders bij uitvoering

Provincie kan het verschil maken door:
- Organisaties, opgaven en oplossingen aan elkaar te koppelen
- Behartigen regionale belangen in Den Haag en Brussel

Keuzes: extra impuls voor stakeholdermanagement, public affairs, Staat van Utrecht en communicatie

Ontwikkelingen tot nu toe

In de vorige collegeperiode is het interbestuurlijk toezicht op de meeste taakvelden fundamenteel gewijzigd. In 2017-2018 zijn er door BZK twee evaluaties uitgevoerd naar het toezichtstelsel in Nederland, waarbij ook gekeken is naar het interbestuurlijk toezicht en naar het financieel toezicht dat wij als provincie uitvoeren. Op basis van de uitkomsten uit deze onderzoeken is door Rijk, IPO en VNG een Ontwikkelagenda toezicht van de toekomst opgesteld, dat onderdeel uitmaakt van het Interbestuurlijk programma (IBP).
Provinciale Staten heeft de Nota Verbonden Partijen op 5 februari 2018 vastgesteld. Dit heeft geresulteerd in een verbetering van de paragraaf Verbonden Partijen in de begroting en jaarrekening waarbij aansluiting is gezocht bij de voorschriften van het Besluit Begroting Provincies en Gemeenten (BBV), is de eigenaarsrol versterkt, is de behandeling van de P&C-documenten van de verbonden partijen inclusief de zienswijzeprocedure gemandateerd aan GS, wordt invulling gegeven aan de toezichthoudende rol en in 2019 wordt de eerste evaluatie Verbonden Partijen voorzien.
In de afgelopen collegeperiode is de lobbyfunctie richting Den Haag en Brussel opgebouwd, waardoor de provincie een beter profiel in Den Haag en Brussel heeft gekregen op een aantal dossiers, zoals mobiliteit, woningbouw en cultuur. Samen met kennisinstellingen en gemeenten is in Europa ingezet op profiel van Utrecht als living lab voor Healthy Urban Living.

Tot slot is in de vorige collegeperiode gestart met een verkenning naar regionale samenwerking en sterk bestuur, waarbij samen met een adviesbureau en gemeenten is gekeken naar de maatschappelijke opgaven die gemeenten gezamenlijk oppakken. Samenwerking is immers een belangrijke component van sterk bestuur, zoals in paragraaf 3.6 is toegelicht. Er is daarbij ook gereflecteerd op de rol van de provincie.

Aandachtspunten en mogelijkheden

Participatie

Om de kwaliteit van het (eigen) openbaar bestuur te versterken wordt in de nieuwe collegeperiode de aandacht voor participatie gecontinueerd. Zoals toegezegd aan de staten ▽ zijn uniforme kaders en richtlijnen voor participatietrajecten en burgerinitiatieven opgesteld. Door het hanteren van uniforme kaders voor de omgang met participatietrajecten en burgerinitiatieven wordt eenduidigheid in behandeling en maatwerk in uitvoering bewerkstelligd. Deze kaders geven ondersteuning aan de trajecten en moeten leiden tot betere resultaten voor de samenleving en tot een sterkere verbinding tussen overheid en inwoner.
De kaders en richtlijnen worden ter vaststelling voorgelegd aan het nieuwe college en de nieuwe staten.
Een dossier waar participatie van groot belang is het traject van de Omgevingswet en – visie (zie ook paragraaf 3.1)

Samenwerking

De opgaven waar de gemeenten en provincie mee geconfronteerd worden zijn dusdanig groot en gecompliceerd dat samenwerking noodzakelijk is. Vaak participeert hierin ook het maatschappelijk middenveld, het bedrijfsleven en kennisinstituten. Inmiddels zijn vele vormen en samenstellingen van samenwerkingsverbanden ontstaan: licht waar het kan, zwaar waar het moet. Te denken valt aan bijvoorbeeld netwerken zoals een U10-samenwerking, samenwerkings- en of gebiedsagenda's, gebiedscommissies, EBU of via verbonden partijen. Maar ook wordt in toenemende mate samengewerkt via programma's, convenanten, tafels, samenwerkingsagenda's, dwars door overheden en beleidsterreinen heen. Dit maakt het meer dan voorheen noodzakelijk om een actueel totaaloverzicht te hebben van al die regionale netwerken en samenwerkingsverbanden.

- Met het Interbestuurlijk Programma (IBP) van Rijk, VNG, IPO en UvW is in de vorige collegeperiode een belangrijke afspraak gemaakt om meer als één overheid te gaan werken. Eén van de uitwerkingen van het IBP zijn de regiodeals die in verschillende tranches worden voorbereid en vormgegeven. Om als provincie Utrecht aanspraak te willen maken op financiering voor maatschappelijke opgaven uit de Regio envelop van het kabinet (derde tranche Regiodeals) is cofinanciering voorwaardelijk gesteld. De keuze welke deals mogelijk worden ingediend in de derde tranche, wordt aan het nieuwe college voorgelegd.
- Zoals vastgesteld in de Nota Verbonden Partijen wordt periodiek de deelname van de provincie aan verbonden partijen geëvalueerd. De eerste evaluatie staat gepland in het eerste kwartaal van 2019. De uitkomsten worden aan het nieuwe college aangeboden zodat voor de nieuwe collegeperiode, indien gewenst, gekozen kan worden voor aanpassing van het beleid of verschuiving van accenten.
- Een aandachtspunt zijn de huidige mogelijkheden tot goede afstemming binnen de provincie en in de regio van de samenwerkingscontacten en -initiatieven (één geluid naar buiten en stakeholdermanagement). Op organisatie- en dus ook bestuurlijk niveau ontbreekt het inzicht in en het overzicht van de regionale netwerken, regionale en lokale belangen en het opereren van de provincie hierin. Het risico hiervan is versnippering, missen van kansen om initiatieven te koppelen en dubbel werk. Belangenbehartiging vanuit de regio richting Den Haag en Brussel wordt daardoor ook diffuus en inefficiënt. We laten kansen liggen. Het nieuwe college kan ervoor kiezen om de provinciale inzet voor stakeholdermanagement en regionale public affairs ambitieuzer in te zetten. Dit sluit aan bij het accounthouderschap Sterk Bestuur wat zich richt op de versterking van de regionale aanpak van opgaven (zie ook paragraaf 3.6).

Interbestuurlijk toezicht

Met de wettelijke toezichttaak op gemeenten, waterschappen en gemeenschappelijke regelingen levert de provincie een bijdrage aan de borging van de kwaliteit van het openbaar bestuur. In de 'Ontwikkelagenda toezicht van de toekomst' (onderdeel van het IBP) worden de lijnen geschetst waarnaar de komende periode het provinciaal wettelijk toezicht aangepast wordt. Het toezicht wordt, naast systematisch toezicht, in ieder geval meer gekoppeld aan samenwerking, transparantie, dialoog en thema-onderzoeken . Komende collegeperiode worden hierover keuzes voorgelegd aan het nieuwe college bij de vaststelling van het Uitvoeringsprogramma IBT 2020-2023.

Public affairs Brussel en Den Haag

Bij vrijwel alle provinciale opgaven spelen de Europese en de nationale overheid een belangrijke rol. Ook in de komende collegeperiode besluiten Europees Parlement, Europese Commissie en Raad, Tweede Kamer, Kabinet en medeoverheden over wetten en akkoorden die (financiële) consequenties hebben voor de provincie. Cruciaal daarbij is dat de provincie in de voorbereiding actief meedenkt en -praat over doelstellingen, aanpak, wet- en regelgeving en instrumenten. Dit om invloed uit te oefenen op de beleidsontwikkeling en besluiten, en tijdig te anticiperen op nieuw beleid. Voor een duurzame en effectieve invulling van de provinciale public affairs-functie is specifieke expertise nodig en consequente, meerjarige investeringen in ambtelijke, bestuurlijke en politieke netwerken in Den Haag, Brussel en de regio.

- Invloed in Brussel oefent de provincie uit in samenwerking met de Randstadprovincie, het Huis van de Nederlandse Provincies in Brussel en via thematische netwerken. In 2019 vinden verkiezingen plaats voor het Europees Parlement, komt er een nieuwe Europese Commissie en treedt het Verenigd Koninkrijk uit de Unie. Tegelijkertijd wordt er onderhandeld over nieuwe beleidscontouren voor de Europese budgettaire periode 2021-2027, onder andere over nieuwe programma's voor de regionale economische ontwikkeling (EFRO Kansen voor West), voor Plattelandsontwikkeling (POP) en voor Onderzoek en innovatie (Horizon) ▽. Het nieuwe college wordt gevraagd om in de loop van het jaar de nieuwe Europastrategie van de provincie vast te stellen, evenals de samenwerkingsstrategie van de Randstadprovincies in Brussel.
- Invloed in Den Haag oefenen wij uit door de uitvoering van de (vierjarige) public affairs-strategie en door de samenwerking in het IPO. De public affairs-strategie is gekoppeld aan de kabinetsperiode. Op basis van de huidige lobby inzet kan er op een beperkt aantal prioritaire dossiers actief opgetreden worden richting politiek Den Haag ▽. De beperkte inzet leidt wel tot succes (zoals gewijzigde wet- en regelgeving en het binnenhalen van fondsen voor Utrechtse initiatieven). Bij het blijven vormgeven van de rol als 'midden-bestuur' speelt het IPO een cruciale rol om de samenwerking met andere koepels te versterken.
  Het streven naar één overheid betekent dat de koepels elkaar beter moeten vinden en dat IPO zich pro-actiever en meer effectief moet positioneren naast Rijk en VNG. Een aandachtspunt hiervoor is de eigen inzet (tijd, kwaliteit, proactief) van de provincie, ambtelijk, bestuurlijk en politiek, in het IPO.
- De huidige inzet van de public affairs-functie op Europees en nationaal niveau is effectief en bescheiden ▽. Om actief te kunnen anticiperen op nieuwe beleidsontwikkelingen en de provinciale ambities en belangen beter te kunnen behartigen ▽ kan het nieuwe college ervoor kiezen om voor de komende collegeperiode meer en actiever inzetten op public affairs en lobby. Een mogelijk aandachtspunt voor de komende periode is de internationale profilering op het gebied van Healthy Urban Living (zie paragraaf 3.5).

Corporate communicatie

Een groot deel van het werk van de provincie bestaat uit communicatie. Communicatie is het belangrijkste middel om samen met stakeholders beleid te ontwikkelen, draagkracht te creëren en tot uitvoering te komen. Daarnaast is er een wettelijke plicht tot informeren en een democratische plicht om, vanuit het bestuur, verantwoording af te leggen, te laten zien wat de provincie doet en aanspreekbaar te zijn voor inwoners met vragen.

Het team communicatie bestaat uit experts die de communicatiekanalen beheren, eindredactie voeren, huisstijl maken en bewaken, persvoorlichting doen en bestuur en medewerkers adviseren. In de uitvoering werken de communicatieadviseurs van het team communicatie vooral ondersteunend aan projecten en programma's. Daarnaast werken er veel communicatieadviseurs vanuit de domeinen op basis van inhuur. De consequentie van deze werkwijze is het ontbreken van een duidelijk profiel van de provincie, versnipperde inzet van communicatiemiddelen en het missen van kansen om zaken te koppelen.
Het nieuwe college kan ervoor kiezen om vanuit een overkoepelende visie meer regie op communicatie te voeren waardoor de provincie beter zichtbaar wordt op de belangrijkste thema's en een duidelijker profiel ontwikkelt. Hiervoor is een nieuwe organisatiestructuur en extra inzet nodig.

Staat van Utrecht

Op 14 maart 2019 verschijnt de nieuwe Staat van Utrecht (zie hoofdstuk 2). De Staat van Utrecht omvat vele thema's en indicatoren die samen een beeld geven van het woon-, werk- en leefklimaat in de 26 Utrechtse gemeenten. Op basis van actueel onderzoek, met cijfers en analyses. De informatie is vooral kwalitatief van aard en wordt aangevuld met kaarten, tabellen en figuren. Via de website zijn gegevens op detailniveau voor iedereen beschikbaar.
Partijen maken gebruik van de Staat van Utrecht voor diverse doeleinden. Gemeenten gebruiken de gegevens bij het opstellen van strategische visies en agenda's en bij het opstellen van begrotingsstukken. Voor raadsleden fungeert de Staat als informatiebron bij de voorbereiding van de gemeenteraadsverkiezingen.
Ook binnen de provinciale organisatie wordt de Staat vaak geraadpleegd. Op 14 maart 2019 verschijnt een aparte special over Energietransitie.
De behoefte aan regionaal onderzoek wordt steeds groter. De Staat van Utrecht is uniek omdat zij de provincie en haar gemeenten van data én analyse voorziet. Dit jaar verschijnt de Staat van Utrecht voor de vijfde keer. De Staat van Utrecht is tot nu toe elke keer op projectbasis gefinancierd. Het nieuwe college kan kiezen voor structurele financiering zodat de continuïteit van de Staat van Utrecht geborgd is.

4.3 Organisatieontwikkeling en bedrijfsvoering

Provinciale opgave: moderne, wendbare en effectieve organisatie, zorgvuldige en rechtmatige uitvoering van taken, aantrekkelijke werkgever.

Keuzes: extra inzet op interne communicatie

Ontwikkelingen tot nu toe

De afgelopen jaren is geïnvesteerd in het ontwikkelen van de organisatie en de medewerkers om de stap te zetten naar een moderne en wendbare organisatie die de grote maatschappelijk opgaven van nu en de toekomst aankan. In 2016 is in nauwe samenwerking met medewerkers een organisatievisie ontwikkeld. Onderdeel van de visie zijn de kernwaarden (verbindend, vindingrijk, daadkrachtig en verantwoordelijkheid) en kernkwaliteiten (samenwerkend, deskundig, ondernemend, prestatiegericht) die leidend zijn voor het werk. In 2017 is de topstructuur van de organisatie aangepast, er wordt nu gewerkt in drie domeinen.
De herinrichting van het middenmanagement die daarop moest volgen liep vast door gebrek aan draagvlak in de organisatie en de ondernemingsraad. Er ontstond een impasse waarin de organisatie wel doorwerkte, terwijl de reorganisatie nog niet was afgerond. Het management slaagde er niet in medewerkers voldoende helderheid en structuur te bieden als basis voor het dagelijks werk. Zo is het beeld ontstaan van een verweesde organisatie. De resultaten van het medewerker-tevredenheidsonderzoek (MTO) van eind 2018

bevestigt dit beeld. Met de nieuwe teamindeling, plaatsing van de teamleiders en de invulling van een aantal nieuwe functies is de reorganisatie bijna afgerond.

In de afgelopen periode is veel ervaring opgedaan met nieuwe en innovatieve manieren van werken. Denk daarbij aan integraal en gebiedsgericht werken (Integraal Gebiedsproces, Omgevingsvisie), ontwerpend onderzoek, werken met crossovers, transitiemanagement en Design Thinking. In de verschillende programma's (NHW en Binnenstedelijke ontwikkeling) wordt nu gewerkt met gebiedsmakelaars om opgaven integraal aan te pakken. Daarnaast worden ook nieuwe technieken zoals SCRUM en Kanban toegepast en is een leidraad Opdrachtgever-opdrachtnemerschap opgesteld, die in 2019 wordt geïmplementeerd. Het in 2018 opgerichte U Lab verbindt en ondersteunt als innovatieplatform interne en externe innovatie-initiatieven.

Het afgelopen jaar heeft het functioneren van de provinciale organisatie onder een vergrootglas gelegen als gevolg van de onderzoeken naar de Dolderseweg en de Uithoflijn. De uitkomsten hebben belangrijke consequenties voor de ontwikkeling van de organisatie op het gebied van integriteit, werkprocessen en professionaliteit. De verbeteropgaven uit de aanbevelingen zijn deels al uitgevoerd (integriteitsplan en -functionaris) en worden deels de komende tijd geïmplementeerd (o.a. de lerende organisatie).

Aandachtspunten en opgaven

Versterken Financiële functie

Bij de krimpopgave is het primaire proces voor een groot deel ontzien en zijn de te besparen FTE's gevonden in de ondersteuning en een sterke focus op zelfredzaamheid. In die zelfredzaamheid blijkt de organisatie te zijn doorgeschoten. Dat heeft zijn weerslag gehad op de kwaliteit van onder andere de juridische en financiële advisering en control. De komende periode is dit een belangrijk aandachtspunt voor de doorontwikkeling van de organisatie.

Cultuur van organisatie en bestuur

Om toegevoegde waarde te kunnen blijven bieden zal de provinciale organisatie door moeten groeien naar een professionele, daadkrachtige en wendbare organisatie: de adaptieve netwerkorganisatie. Een organisatie waarin elke medewerker zijn of haar verantwoordelijkheid neemt en krijgt. En vanuit een deskundige, ondernemende, daadkrachtige basishouding op zoek gaat naar oplossingen voor de maatschappelijke opgaven.

GS, PS, en de ambtelijke organisatie zijn onderdeel van hetzelfde systeem en onlosmakelijk met elkaar verbonden. Wat in het ene deel van het systeem gebeurt heeft invloed op de rest van het systeem. GS, PS en de ambtelijke organisatie dragen ook gezamenlijk de verantwoordelijkheid voor de goede werking van dat systeem. GS en CMT voelen gezamenlijk deze verantwoordelijkheid en zijn daarover op verschillende momenten, na de debatten over de Dolderseweg en de Uithoflijn, met de medewerkers in gesprek gegaan. De afgelopen periode is gebruikt om uit de impasse van de structuurdiscussie te raken en het feitelijke ontwikkelproces weer ruimte te geven. De CMT notitie Utrecht Opgavegericht vormt hiervoor de basis. Want organisaties functioneren niet op alleen structuur. Daarom is in de volgende fase stevige aandacht nodig voor de versterking van de professionaliteit van de medewerkers op basis van de kernwaarden en -kwaliteiten uit Vlammen met Visie. We doen dit doorlopend en "on the job".

Aandachtpunten zijn:

- vrijblijvendheid, verantwoordelijkheid en eigenaarschap
- de verbinding tussen het (top)management en de werkvloer.
- conflictmijdend (non-interventie) gedrag waardoor men elkaar onvoldoende aanspreekt

Doorgaan op de ingeslagen weg

In 2019 en verder zet de provincie Utrecht een nieuwe stap in een denk- en ontwikkelingsproces dat al enkele jaren loopt en dat komende jaren nog volop aandacht zal vragen. Dat blijkt ook uit de resultaten van het Medewerkers Tevredenheidsonderzoek 2018. Komende jaren zullen we dat proces in overleg met de Ondernemingsraad, medewerkers en met behulp van een programmatische, participatieve aanpak verder invullen. Daarbij gaan we door op de ingeslagen weg. Niet vanuit dogmatiek, maar vanuit een pragmatische aanpak, met ruimte voor maatwerk en persoonlijk leiderschap.

Daarbij krijgen de volgende speerpunten aandacht:

- Mensen/Cultuur/Werkwijze
  - Implementatie van de explicitering van onderlinge rollen, taken en verantwoordelijkheden en aanscherping van de procedures voor inkoop, inhuur en werving van personeel naar aanleiding van de aanbevelingen uit de Integis- en rekenkamerrapporten. Hieronder valt ook de herinrichting van de financial en businesscontrol in de domeinen
  - De start van een regie programma Organisatie Ontwikkeling om eigenaarschap te borgen, voortgang te houden en samenhang te creëren op de verschillende opgaven.
  - Ondersteuning van medewerkers op inhoud en HR/loopbaanontwikkeling,
  - Versterking van de P&O-functie en het opleidingsaanbod;
  - De start van een Management Development/Leiderschapstraject
  - De start van een P(ersoneels)-opgave van Vast en Zeker naar Flexibel en Veilig gericht op een slimmere en pro-actievere personeelssturing. In dit programma is aandacht voor het Strategische Personeelplan, Matching van de juiste mensen op de juiste opgave, Loonsomsturing om flexibel op de totale bezetting te kunnen sturen en het inrichten van effectieve managementinformatie op het gebied van Personeel en Financiën.
  - Implementeren van de leidraad OpdrachtGever-OpdrachtNemer als onderdeel van de explicitering van onderlinge rollen, taken en verantwoordelijkheden.
- Programmeren en prioriteren, als proces om richting en prioriteit te geven in het sturen van de werkdruk
- Implementeren van een nieuwe ambtelijke mandaatregeling om helder sturing te kunnen geven aan de organisatie en concernopdrachten.
- Versterken van het strategisch vermogen, om te beginnen bij een nieuwe, meer strategische en meer gezamenlijke rolinvulling door het CMT, in nauwere afstemming met het college en concernbrede afstemming tussen opgaven.
- Vergroten van het innovatieve vermogen (inhoudelijk en procesvaardigheden) van de provinciale medewerkers onder andere door een verdere versterking en positionering van het U-Lab en de aanstelling van Publieke Ondernemers. Het U-lab is een creatieve broedplaats waar gewerkt en geëxperimenteerd wordt met innovatieve werkvormen (oa. Design Thinking, PRIP, Ontwikkelend Ontwerpen, Scrum en Kanban) met zowel een interne als een externe focus.
- Het opvangen van de personele en financiële consequenties van de komst van de nieuwe gemeente Vijfheerenlanden.

Integriteit

De afgelopen jaren is het integriteitsbeleid aangepast en wordt getracht het beleid beter te borgen in de organisatie. In 2018 is door het college het Integriteitsplan vastgesteld. Ook uitkomsten van de externe onderzoeken hebben aanleiding gegeven tot aanpassingen in het integriteitsbeleid en het nemen van een aantal concrete acties. De maatregelen richten zich zowel op de cultuur van de organisatie als op regelgeving. Een aantal concrete verbetermaatregelen die inmiddels is ingezet: het invoeren van een VOG voor alle nieuwe medewerkers, screening van nieuwe medewerkers voor gevoelige en managementfuncties. De verdere uitvoering van het Integriteitsplan zal de komende periode nog de nodige aandacht vragen.

Communicatie

Interne communicatie is noodzakelijk om de organisatieontwikkelopgaven te kunnen realiseren. Interne communicatie is een aparte discipline binnen het communicatievak en een zelfstandige functie binnen grotere (overheids)organisaties. Binnen de provincie wordt interne communicatie op ad hoc- en inhuurbasis ingevuld. Om medewerkers mee te nemen in de veranderingen en het goede contact tussen politiek, bestuur, management en medewerkers tot stand te brengen kan het nieuwe college investeren in interne communicatie. Niet alleen in deze periode van opbouw en cultuurverandering maar ook in de toekomst is interne communicatie essentieel om professioneel invulling te kunnen geven aan informatievoorziening, relatiebeheer, integraal werken, implementatie van organisatievisies en het borgen van kernwaarden- en kwaliteiten.

Provinciale gebouwen en duurzaamheid

In het Interbestuurlijk Programma (IBP) is afgesproken dat het Rijk, medeoverheden en maatschappelijke partners een aanpak opstellen om het eigen, bestaande vastgoed de komende jaren in tranches te verduurzamen, gericht op energieneutraliteit in 2040. In het IPO is het voornemen uitgesproken om dit doel al in 2028 te bereiken voor het provinciale vastgoed. Realisatie hangt van af van logische investeringsmomenten. De consequenties van dit voornemen voor het provinciale vastgoed, zowel in financiële zin als qua voorgestelde maatregelen, worden in de loop van 2019 verder uitgewerkt. Dit leidt mogelijk tot een aanvullende financieringsbehoefte.
Energieneutraliteit staat in nauwe relatie tot het strategisch huisvestingsplan voor het Huis voor de provincie dat de directie in maart 2019 heeft vastgesteld. Het doel van de strategie is flexibel en economisch efficiënt inzetten van het Huis voor de provincie om in te spelen op ontwikkelingen als een veranderende verhuurmarkt, organisatiegroei of gebruikersbehoeften. De strategie heeft betrekking op de periode 2019-2030. De realisatie van de strategie kan financiële consequenties hebben in het geval het nodig of wenselijk is om meer vloeroppervlak voor eigen gebruik te bestemmen.

5 Financieel perspectief

5.1 Staat van financiën

De begroting van de Provincie Utrecht bedraagt in 2019 ca. € 481 miljoen. De belangrijkste inkomstenbronnen voor de provincie zijn de uitkeringen uit het Provinciefonds en de opcenten op de motorrijtuigenbelasting. Ook zet de provincie in 2019 een deel van haar reserves in, ter bekostiging van het provinciaal beleid. In de onderstaande figuur 1 zijn de begrote inkomstenbronnen van de provincie Utrecht voor 2019 samengevat. Baten en lasten worden in de begroting opgenomen volgens een indeling in zeven programma's ▽. In de onderstaande figuur 2 zijn de begrote uitgaven in 2019 weergegeven. De begroting 2019 is in evenwicht.

Baten	x € 1.000
A. Van overheden	
1. Provinciefonds	219.158
2. Opcenten Motorrijtuigenbelasting	122.008
3. Overige bijdragen	16.528
B. Overige inkomsten	
4. Provinciale reserves	94.513
5. Ontvangen rente en dividend	3.889
6. Verkoop grond, huur leges	25.272
Totaal (begrote) inkomsten	**481.368**

Figuur 1 Begrote inkomsten 2019

Lasten	x € 1.000
A. Programma's	
1. Ruimtelijke ontwikkeling	13.616
2. Landelijk gebied	54.325
3. Bodem, Water en milieu	20.196
4. Economie en energie	19.115
5. Bereikbaarheid (incl. OV)	264.680
6. Cultuur en erfgoed	21.065
7. Bestuur en middelen	12.123
B. Overhead, reserves en stelposten	76.248
Totaal (begrote) uitgaven	**481.368**

Figuur 2 Begrote uitgaven 2019

Bestuurlijke planning- en control cyclus

Planning & control is het interne systeem van beheersing dat gericht is op het realiseren van de doelstellingen van de organisatie. De bestuurlijke planning- en control cyclus (ook wel 'begrotingscyclus') van de provincie Utrecht start met de Kadernota. De Kadernota is de opmaat voor de begroting van het komende jaar en bevat de (financiële) kaders (spelregels) en uitgangspunten voor de op te stellen begroting. De begroting (voor het komende jaar) wordt opgesteld op basis van de begroting van het lopende jaar, de mutaties die volgen uit de Kadernota, loon- en prijscompensatie en de uitkomsten van de meicirculaire Provinciefonds (zie verder paragraaf 5.3). De meicirculaire Provinciefonds verschijnt te laat om deze te kunnen verwerken in het financieel perspectief van de Kadernota. Gedurende het begrotingsjaar kunnen plannen worden bijgesteld aan

actuele ontwikkelingen in de Voorjaarsnota (eerste meetpunt) en de Najaarsrapportage (tweede meetpunt). Daarnaast is er nog een Slotwijziging, die uitsluitend technische begrotingswijzigingen bevat (kasritme-wijzigingen). In de jaarrekening wordt uiteindelijk verantwoording afgelegd over de uitvoering van de doelen zoals verwoord in de begroting. Schematisch ziet dit er in 2019 als volgt uit:

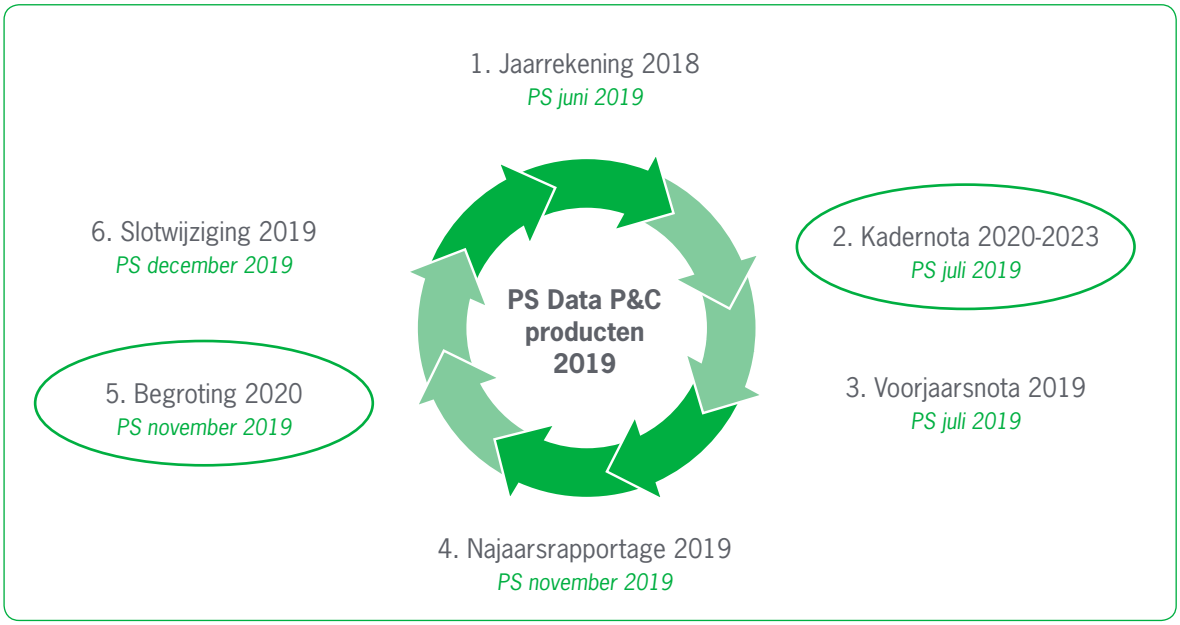

Het coalitieakkoord wordt in de planning- en control cyclus verwerkt in de Kadernota 2020-2023 of rechtstreeks in de Begroting 2020, afhankelijk van het moment waarop het akkoord gesloten wordt. De Kadernota 2020-2023 zal in principe in juli 2019 ter besluitvorming aan Provinciale Staten worden aangeboden, de begroting 2020 in november.

Leeswijzer

Hoofdstuk 5 geeft inzicht in de financiële stand van zaken voor de jaren 2019 tot en met 2022. In paragraaf 5.2 wordt allereerst teruggeblikt op de begrote en de gerealiseerde uitgaven in de jaren 2015-2018.
De paragrafen 5.3 en 5.4 schetsten het financieel vertrekpunt voor de nieuwe coalitieperiode wat betreft de inkomsten- en de uitgavenkant. Daarbij wordt de mogelijkheid tot herprioriteren van middelen, de 'beïnvloedingsruimte', geconcretiseerd. Tenslotte bevat paragraaf 5.4 een samenvattend overzicht van de totale beïnvloedbare financiële ruimte.

De tekst van hoofdstuk 5 is gebaseerd op 2 uitgangspunten:
- De begroting 2019, zoals vastgesteld op 5 november 2018 door Provinciale Staten
- De getoonde cijfers gaan uit van ongewijzigd beleid.

5.2 Terugblik: budgetten en realisatie 2015-2018

De provincie werkt op basis van zeven begrotingsprogramma's. De begroting van ieder programma is samengesteld uit twee delen; een personeel deel en een materieel deel. In grafiek 1 zijn de begrote lasten van de programma's in de periode 2015-2018 afgezet tegen de gerealiseerde lasten. Het gaat om personele lasten, materiële lasten en overhead.
Bij het opstellen van dit document zijn de jaarrekeningen 2017 en 2018 nog niet vastgesteld. Om die reden is voor 2017 en 2018 uitgegaan van de laatst door Provinciale Staten vastgestelde stand in de Najaarsrapportages 2017 en 2018.

Begrote versus gerealiseerde lasten alle begrotingsprogramma's

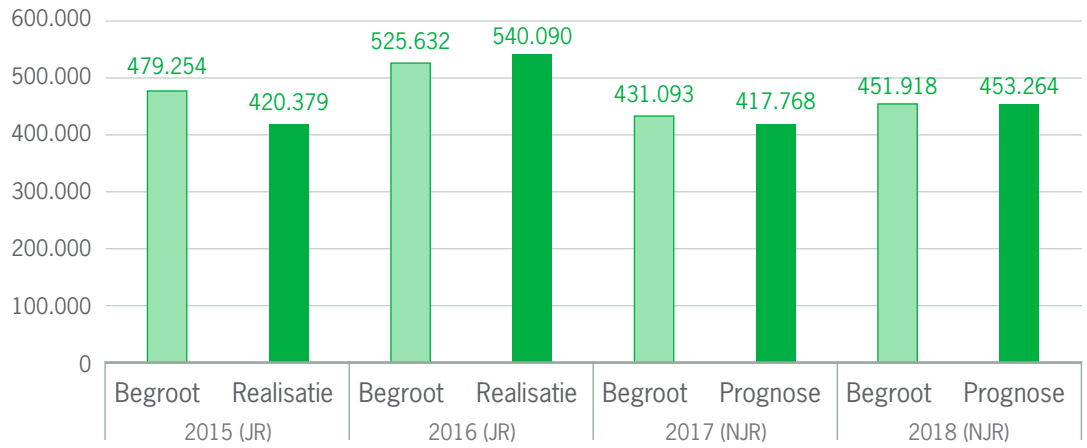

Grafiek 1: begrote versus gerealiseerde lasten (x € 1.000)

Grafiek 2 laat, voor 2018, het aandeel van de programma's in het totaal van de geprognotiseerde lasten zien, op basis van de Najaarsrapportage 2018.

Aandeel programma's in totaal lasten

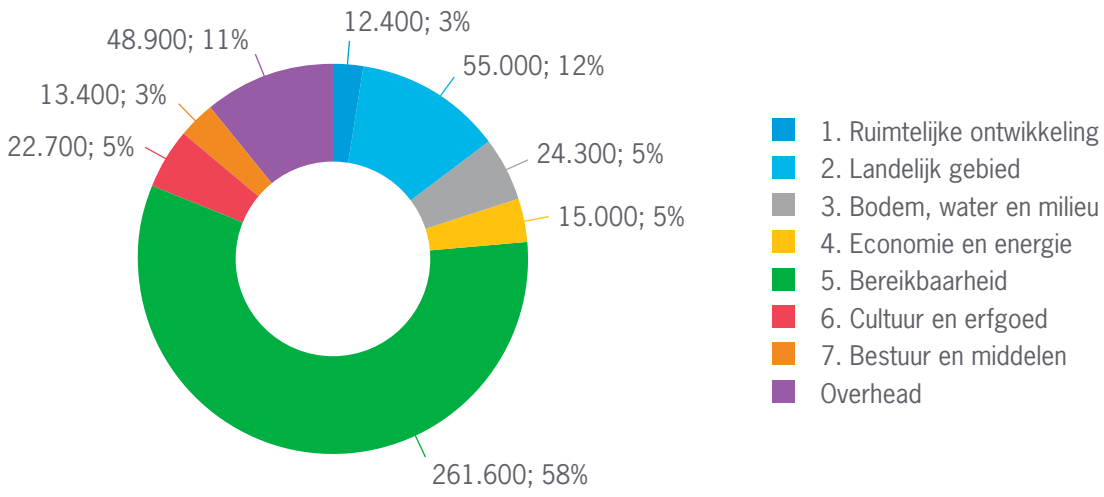

Grafiek 2: aandeel programma's in totaal lasten (x € 1.000)

5.3 Vooruitblik: baten 2019-2022

In onderstaande tabel is de meerjarenbegroting 2019-2021 weergegeven ▽. De meerjarenbegroting is materieel sluitend: er is sprake van een positief begrotingssaldo over de jaren 2020 tot en met 2022. In de tabel is aangegeven in hoeverre de lasten en baten structureel, dan wel incidenteel van aard zijn. Lasten en baten die zich maximaal 4 jaar voordoen in onze begroting zijn hierbij als incidenteel aangemerkt. Lasten en baten die zich langer dan 4 jaar voordoen zijn als structureel aangemerkt. Tabel 1 vormt het vertrekpunt van het financieel perspectief, zoals dat in deze en de volgende paragraaf gepresenteerd wordt.

	2019	2020	2021	2022
Structurele lasten	250.186	355.919	356.016	346.486
Stortingen in reserves	**2.579**	**2.779**	**2.779**	**2.779**
Totaal lasten	252.765	358.698	358.795	349.265
Structurele baten	-19.755	-37.687	-39.716	-42.255
Algemene dekkingsmiddelen	-248.288	-346.172	-355.670	-365.715
Onttrekkingen aan reserves		-1.936	-1.936	-1.936
Totaal baten	-268.043	-385.795	-397.322	-409.906
Saldo structurele lasten en baten	-15.278	-27.097	-38.527	-60.641
Incidentele lasten	204.082	61.808	36.065	47.987
Stortingen in reserves	24.522	21.872	20.147	19.885
Totaal lasten	228.603	83.680	56.212	67.872
Incidentele baten	-118.812	-7.683	-1.381	1.448
Onttrekkingen aan reserves	-94.513	-63.829	-42.202	-42.725
Totaal baten	-213.325	-71.512	-43.583	-41.277
Saldo incidentele lasten en baten	15.278	12.168	12.629	26.595
Netto begrotingssaldo		**-14.929**	**-25.898**	**-34.046**

Tabel 1: meerjarig beeld van structurele en incidentele lasten en baten (x € 1.000)

Algemene dekkingsmiddelen

De provincie heeft jaarlijks de beschikking over algemene financiële middelen om de beleidsplannen van Provinciale Staten uit te voeren. Dit zijn de algemene dekkingsmiddelen. Deze middelen staan los van de doeluitkeringen met een specifieke bestemming. De algemene dekkingsmiddelen kennen drie bronnen:

1. opcenten op de motorrijtuigenbelasting
2. algemene uitkering uit het Provinciefonds van het Rijk
3. treasury en overige baten.

Al deze middelen zijn vrij besteedbaar.

De grafieken 3 en 4 tonen, respectievelijk, de gerealiseerde inkomsten uit onze algemene dekkingsmiddelen voor de periode 2015-2018 ▽ en de begrote inkomen voor de jaren 2019-2022 (gebaseerd op de vastgestelde begroting 2019). In het vervolg van de paragraaf worden de verschillende dekkingsmiddelen verder toegelicht.

Samenstelling algemene dekkingsmiddelen provincie Utrecht - realisatie (x € 1.000)

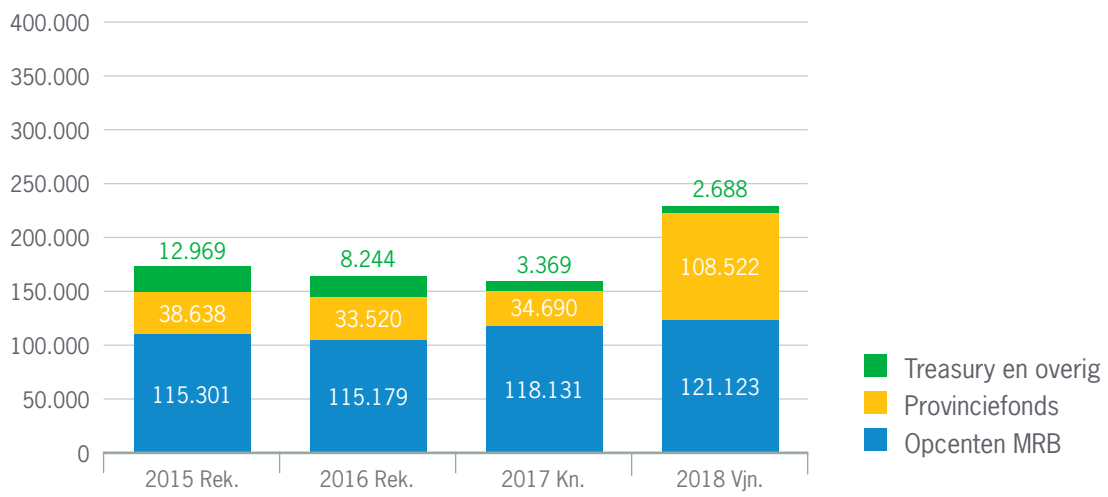

Grafiek 3: algemene dekkingsmiddelen: realisatie

Samenstelling algemene dekkingsmiddelen provincie Utrecht - begroting 2019 (x € 1.000)

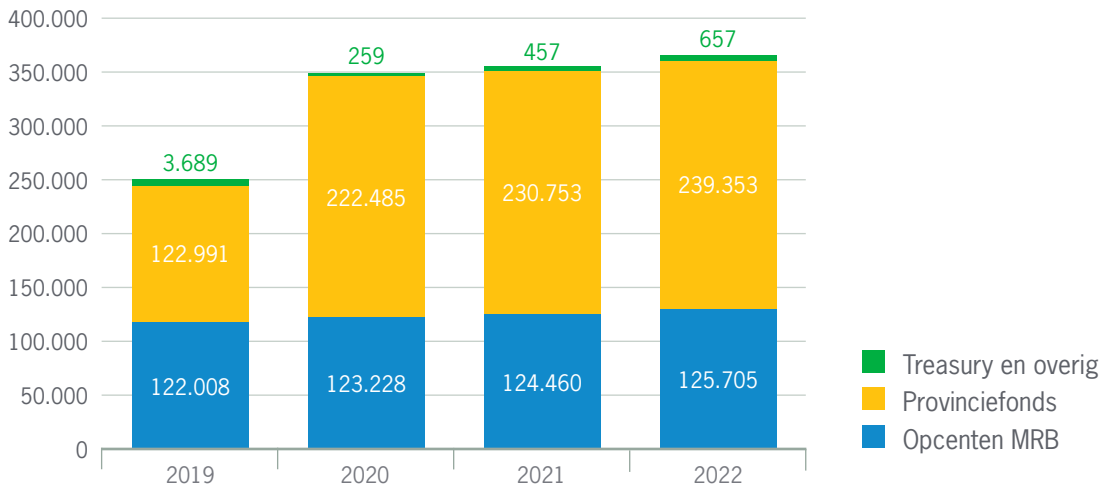

Grafiek 4: algemene dekkingsmiddelen: begroting

Opcenten op de motorrijtuigenbelasting

Ruim € 120 miljoen van de algemene dekkingsmiddelen is afkomstig uit de opcenten op de motorrijtuigenbelasting (MRB). De opcenten zijn hiermee de belangrijkste 'eigen inkomstenbron' van de provincie.
Jaarlijks wordt de provincie door het Ministerie van Financiën geïnformeerd over het maximale aantal opcenten dat mag worden geheven. Het huidig wettelijk maximum voor 2019 bedraagt 113,2 opcenten. Het wettelijke maximum te heffen opcenten wordt gecorrigeerd voor inflatie.

Sinds 2008 heft de provincie Utrecht 72,6 opcenten: de geheven opcenten op de MRB worden tot op heden niet geïndexeerd. De hoogte van de opcenten en het wel/niet indexeren zijn besluiten van opeenvolgende colleges. De onbenutte belastingcapaciteit bedraagt per 1 januari 2019 40,6 opcenten. Eén opcent correspondeert met een jaarlijkse structurele (meer)opbrengst van ongeveer € 1,5 miljoen. Per 1 januari 2019 is de onbenutte belastingcapaciteit in euro's ruim € 60 miljoen structureel. De opcenten kunnen per 1 januari van het volgende jaar worden gewijzigd (mits de belastingdienst voor 1 december over deze wijziging is geïnformeerd).

In onderstaande grafiek 5 is het aantal opcenten dat de provincie Utrecht heft, afgezet tegen het aantal opcenten van de provincie Utrecht omringende Randstadstadprovincies. Ook het gemiddeld aantal opcenten van alle provincies samen wordt getoond. In vergelijking heft de provincie Utrecht in 2019, op de provincies Noord-Holland en Friesland na, het laagste aantal opcenten. Grafiek 6 toont, gebaseerd op de begrotingen 2019 van de vier Randstadprovincies, de geraamde opbrengst uit opcenten MRB.
Het nieuwe college kan er voor kiezen een deel van de onbenutte belastingcapaciteit in te zetten als dekking voor nieuwe beleid ▽.

Vergelijk provinciaal opcententarief

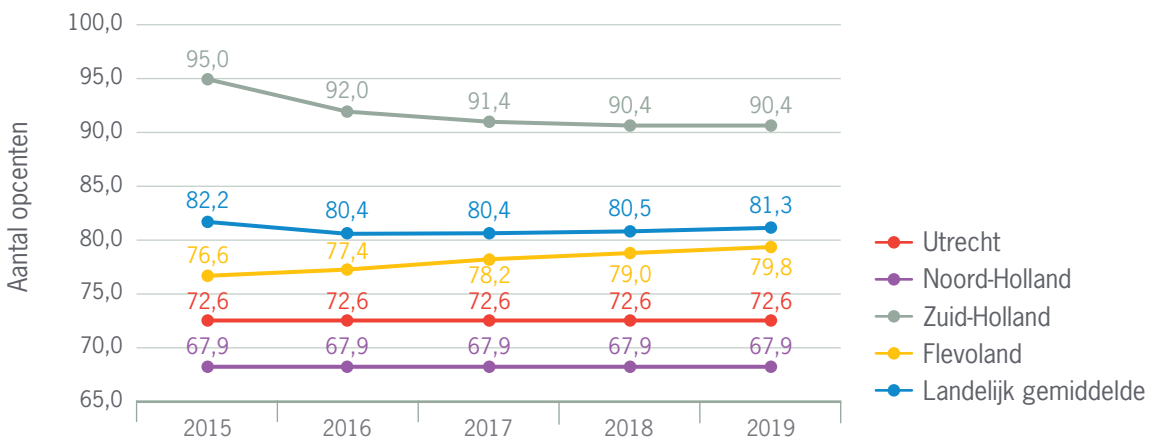

Grafiek 5: vergelijk provinciaal opcenten tarief Randstadprovincies

Aantal opcenten versus opbrengst opcenten (begroting 2019)

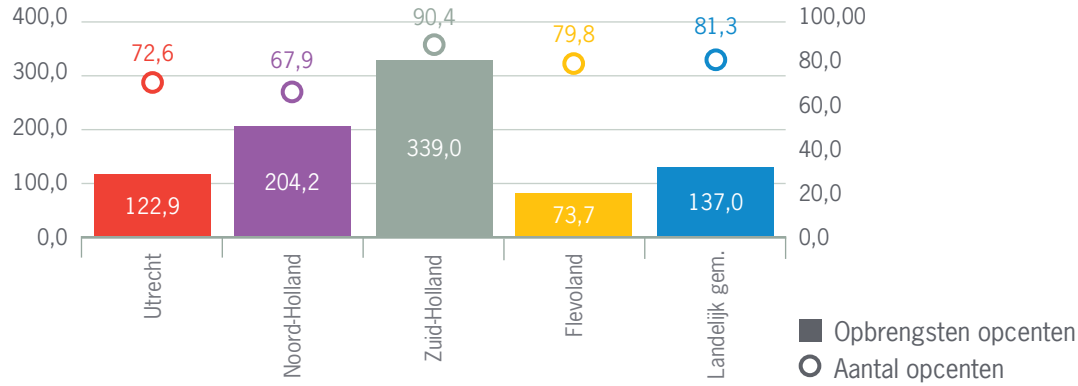

Grafiek 6: begrote opbrengst opcenten MRB Randstadprovincies 2019

Provinciefonds

Jaarlijks ontvangt de provincie geld van het Rijk om haar taken uit te voeren. Een deel van dit geld komt uit het Provinciefonds en wordt uitgekeerd in de vorm van een algemene uitkering. Daarnaast ontvangt de provincie van het Rijk ook specifieke (doel)uitkeringen.
Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties informeert de provincies driemaal per jaar (in zogenaamde circulaires) over de hoogte van de provinciefondsuitkeringen: in mei, in september en in december, ter afronding van het lopende begrotingsjaar. De hoogte van de ramingen van de algemene uitkering Provinciefonds tussen de opeenvolgende circulaires is zeer veranderlijk (volatiel). Dit leidde met name bij neerwaartse bijstellingen tot onrust over financiën en ad hoc sturing op het gewijzigd financieel perspectief in het lopende begrotingsjaar. Om rust in de begroting van het lopende begrotingsjaar te houden is besloten om bijstellingen over het lopende begrotingsjaar (positief of negatief) te storten in, of onttrekken aan de Egalisatiereserve Provinciefonds en opcenten MRB. Deze reserve is door de staten ingesteld bij de Kadernota 2016.
De begroting 2019 is gebaseerd op de meicirculaire 2018. Het begrotingssaldo in 2019 was ten tijde van de vaststelling door de staten neutraal begroot. Doordat de provincie op basis van de septembercirculaire van het Provinciefonds in 2019 € 1.639.000 minder ontvangt is er een negatief begrotingssaldo van € 1.639 miljoen. De uitkomsten van de septembercirculaire 2018 worden verwerkt in het financieel (meerjaren) perspectief van de Voorjaarsnota 2019 en Kadernota 2020-2023 ▽.

De grafieken 3 en 4 (pagina 66) laten een forse toename zien van de opbrengst uit het Provinciefonds in 2018 (ten opzichte van de voorgaande jaren) en vanaf 2020. Hiervoor zijn twee oorzaken:

- In de meicirculaire 2017 zijn in de algemene uitkering vier (voormalige) doel- en decentralisatie-uitkeringen opgenomen. De belangrijkste zijn ‘verkeer en vervoer’ en ‘natuur’. Deze structurele herijking volgde op het rapport ‘Redelijk Verdeeld’ van de Commissie Aanpak Verdeelvraagstukken Provinciefonds.
- De toename vanaf 2020 wordt veroorzaakt door het wegvallen van het ‘hek’ om de begroting van het voormalige Bestuur regio Utrecht (BRU). De toename vanaf 2020 is het deel van de voormalige decentralisatie-uitkering verkeer en vervoer dat naar het BRU ging en dat sinds de meicirculaire 2017 is opgenomen in de algemene uitkering. Gelet op het hek om de begroting van het voormalige BRU (tot en met 2019), zijn deze middelen tot en met 2019 niet vermeld als algemene dekkingsmiddelen van de provincie Utrecht ▽.

Op de hoogte van de algemene uitkering heeft de provincie Utrecht geen (directe) invloed. Indirect kan de provincie invloed proberen uit te oefenen, bijvoorbeeld via belangenbehartiging door het Interprovinciaal Overleg.

De toename voor Utrecht van de algemene uitkering Provinciefonds vanaf 2019 als gevolg van de fusie-gemeente Vijfheerenlanden is niet verwerkt in de ramingen van grafiek 4. Ten tijde van het samenstellen van dit document waren de uitkomsten van het kosten georiënteerde onderzoek naar het bedrag dat Utrecht meer ontvangt (en de provincie Zuid-Holland minder ontvangt) als gevolg van de nieuwe gemeente Vijfheerenlanden nog niet bekend. Ook de extra uitgaven die gepaard gaan met de vorming van deze gemeente zijn niet verwerkt in de begroting 2019. De verwachting is dat de extra uitgaven de extra inkomsten overstijgen.
Dit specifieke knelpunt wordt ingebracht in het proces van de Voorjaarsnota 2019 en de Kadernota 2020.

Treasury en overige baten

Overtollige middelen zet de provincie uit conform de Wet Financiering Decentrale Overheden (FIDO) en de bepalingen in het Treasurystatuut. Volgens de wet FIDO mogen overtollige middelen alleen in rekening-courant en via deposito’s bij de schatkist van het Ministerie van Financiën worden aangehouden of onderling worden uitgeleend aan andere decentrale overheden (onder voorwaarde dat er geen verticale toezichtrelatie bestaat

tussen de betrokken decentrale overheden). Concreet betekent dit dat provinciaal geld en vermogen niet langer bij bijvoorbeeld banken buiten de schatkist mag worden aangehouden.
Door het verplicht schatkistbankieren zijn de beïnvloedingsmogelijkheden op het renderen van provinciale liquide middelen zeer beperkt. Overige baten bestonden tot 2018 uit de vergoeding Startersleningen. Vanaf 2018 tot en met 2020 staat hier de bijdrage aan de provincie Zeeland conform de 'Effectuering advies tijdelijke commissie Jansen'.

In de grafiek 7 wordt voor 2015 en 2016 (op grond van de vastgestelde jaarrekeningen) het uitgezette kapitaal getoond, afgezet tegen het over dat jaar behaalde rendement. Tabel 2 laat de treasury en overige baten zien. Het rendement op de uitgezette middelen is lager dan 2% (2015: 1,95%, 2016: 1,59%).

Uitstaand kapitaal en rendement (jaarrekening)

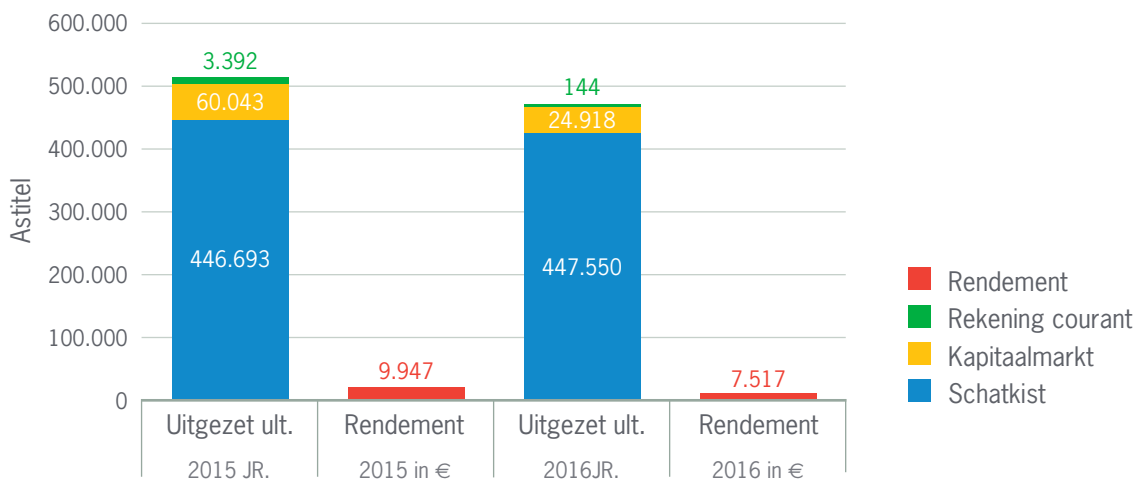

Grafiek 7: uitstaand kapitaal en rendement

Treasury en overige baten	2015	2016
Treasury		
Uitgezet vermogen	510.128	472.612
Rendement (relatief)	1,95%	1,59%
Rendement (absoluut)	9.947	7.517
Dividenden	50	90
Totaal treasury	**9.997**	**7.606**
Overige baten		
Renteopbrengst van investeringen	1.998	637
Overige baten	974	
Totaal overige baten	**2.972**	**637**
Totaal treasury en overige baten	**12.969**	**8.244**

Tabel 2: treasury en overige baten (x € 1.000)

Conclusie: beïnvloeding baten meerjarenbegroting 2019-2022

De belangrijkste beïnvloedbare inkomstenbron zijn de opcenten op de Motorrijtuigenbelasting. Het nieuwe college kan ervoor kiezen (een deel van) de onbenutte belastingcapaciteit in te zetten als dekking voor nieuw beleid. De inkomsten uit het Provinciefonds, treasury en overige baten zijn zeer beperkt tot niet beïnvloedbaar.

Drie aandachtspunten zijn (autonoom nog) van invloed op de inkomstenkant:
- De verwerking van de septembercirculaire in de begroting (zie paragraaf 5.3, pagina 68)
- De toename van het Provinciefonds door de vorming van de gemeente Vijfheerenlanden
- De toename van het Provinciefonds vanaf 2020 door het wegvallen van het 'hek' om de begroting van de voormalige BRU.

5.4 Vooruitblik: lasten 2019-2022

De eventueel gewenste ruimte aan de lastenkant ontstaat door herprioritering door het nieuwe college. Van belang hierbij is de mate waarin de begrote reserves en budgetten 'geoormerkt' zijn. Geoormerkte reserves en budgetten zijn niet of beperkt beïnvloedbaar door beleidsbesluiten. Het gaat om

- bedragen waaraan een harde, juridisch afdwingbare, verplichting ten grondslag ligt (afgesloten contracten, verleende subsidiebeschikkingen, etc.) en
- bedragen waaraan een bestuurlijke toezegging ten grondslag ligt (een GS -besluit, bestuursconvenant, etc.).

De 2e genoemde categorie bedragen is beperkt beïnvloedbaar en alleen tegen het maken van transactiekosten. De hoogte van de transactiekosten moet van geval tot geval, en in overleg met de wederpartij(en), worden bepaald. Naast de geoormerkte bedragen resteert binnen de reserves en budgetten (beperkt) financiële ruimte ter uitvoering van de vastgestelde beleidsdoelen en -resultaten. Deze bedragen merken we aan als 'niet-geoormerkt'.

Risicomanagement en weerstandsvermogen

De afgelopen jaren krijgt de invulling van het risicomanagement in de provinciale organisatie steeds meer inhoud. Het huidige 'Beleidskader Integraal Risicomanagement' is in september 2016 vastgesteld door de staten en geeft op strategisch niveau de kaders aan, waarbinnen door Gedeputeerde Staten invulling kan worden gegeven aan het risicomanagement. Het handelen van de ambtelijke organisatie wordt bepaald door het Uitvoeringskader dat door het college is vastgesteld. Aanvullend is er, als onderdeel van het 'Strategisch Financieel Instrumentarium'(SFI), een Kernnotitie 'Weerstandsvermogen en Risicobeheersing' opgesteld. Het weerstandsvermogen is de mate waarin de provincie in staat is om op langere termijn aan haar verplichtingen te voldoen en financiële risico's op te vangen.
De reserve weerstandsvermogen is door de staten ingesteld in juni 2009. Het doel van de reserve is het aanhouden van een bedrag dat als financiële buffer dient voor het kunnen opvangen van risico's (naast de algemene saldireserve). De hoogte van het weerstandsvermogen wordt bepaald aan de hand van een statistische analyse van de risico's (kans versus impact). De ratio weerstandsvermogen geeft de verhouding weer tussen het beschikbare weerstandsvermogen en het benodigde weerstandsvermogen (op grond van de uitkomst van de statistische analyse). In de begroting 2019 is de ratio weerstandsvermogen 1,56 en, conform het provinciaal beleid, 'ruim voldoende' om de risico's die de provincie loopt op te kunnen vangen. Hierbij zijn voor het beschikbare weerstandsvermogen alle algemene reserves meegenomen (saldireserve,

reserve weerstandsvermogen en de egalisatiereserve Provinciefonds en opcenten MRB). De ratio weerstandsvermogen voor de provincie op grond van uitsluitend de reserve weerstandsvermogen is 1,0 (wat als 'voldoende' wordt aangemerkt).

Voor het Overdrachtsdocument is een eerste inventarisatie uitgevoerd naar de mate van oormerking van reserves en budgetten. Daarvoor is gebruik gemaakt van een extrapolatie gebaseerd op het overdrachtsdocument uit 2015.
Let op: De getoonde beïnvloedingsruimte is een inschatting, gebaseerd op een extrapolatie, en schetst daarmee geen reëel beeld. Het resultaat van de meer uitgebreide en actuele analyse van de reserves en budgetten kan tijdens de onderhandelingen beschikbaar worden gesteld.

Reserves

In de Nota 'Reserves en Voorzieningen' is het provinciaal beleid voor de reserves en voorzieningen vastgesteld, evenals de typen reserves die de provincie onderscheidt. De middelen in de reserves zijn incidenteel beschikbaar en maken onderdeel uit van het eigen vermogen van de provincie. In tabel 3 is de totale begrote reservepositie van de provincie weergegeven, onderverdeeld naar algemene reserves (saldireserve, egalisatiereserve en reserve weerstandsvermogen) en bestemmingsreserves.

	2019	2020	2021	2022
Saldireserve	8.663	8.663	8.663	8.663
Egalisatiereserve Provinciefonds en MRB	4.781	4.581	4.581	4.581
Reserve weerstandsvermogen	29.816	29.816	29.816	29.816
Subtotaal algemene reserves	43.260	43.060	43.060	43.060
Bestemmingsreserves/programmareserves	393.547	350.632	327.482	303.544
Totaal alle reserves	**436.807**	**393.692**	**370.542**	**364.604**

Tabel 3: reservepositie provincie Utrecht alle reserves (x €1.000)

Tabel 4 laat zien welk deel van de bestemmings- en programmareserves in de periode 2019-2022 geoormerkt en niet-geoormerkt is volgens de bovengenoemde extrapolatie.

	2019		2020		2021		2022	
Geoormerkt	387.729	(99%)	342.886	(98%)	316.708	(97%)	289.977	(96%)
Niet-geoormerkt	5.818	(1%)	7.766	(2%)	10.774	(3%)	13.567	(4%)
Totaal	**393.547**		**350.632**		**327.482**		**303.544**	

Tabel 4: ruimte bestemmingsreserves (x € 1.000)

	2019	2020	2021	2022
Algemene reserves (incidenteel)				
Egalisatiereserve Provinciefonds en MRB				
Stand begroting 2019	4.981			
Bijdrage Commissie Jansen Zeeland (2020)	-200			
Bijstelling septembercirculaire Provinciefonds 2018	-4.505			
Vrije ruimte egalisatiereserve Provinciefonds en MRB	**276**			
Reserve weerstandsvermogen				
Vereist weerstandsvermogen conform kaders (PS2018AC01)	29.816			
Stand begroting 2019	29.816			
Vrije ruimte reserve weerstandsvermogen	**0**			

Tabel 5: overzicht ruimte algemene en bestemmingsreserves

Materiële budgetten 2019-2022

Ook voor de materiële budgetten is een extrapolatie uitgevoerd om een eerste indruk te kunnen geven van de eventuele ruimte aan de uitgavenkant van de meerjarenbegroting. In grafiek 8 is voor de jaren 2019-2022 het totaal van de materiële programmabudgetten weergegeven, onderverdeeld naar de mate waarin deze budgetten zijn geoormerkt.

Geoormerkt versus niet-geoormerkt - alle programma's (x € 1.000)

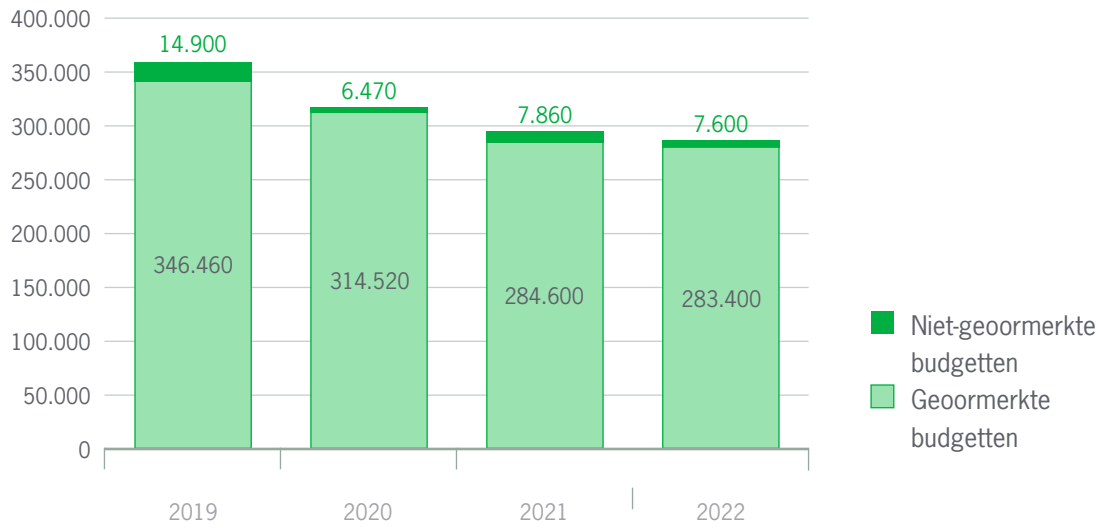

Grafiek 8: geoormerkt versus niet-geoormerkt – alle programma's (x € 1.000)

Tabel 6 geeft inzicht in de niet-geoormerkte budgetten per begrotingsprogramma voor de jaren 2019-2022. Over de jaren daalt het totaal niet-geoormerkte budget. Dit is op basis van de extrapolatie; de analyse die eind maart beschikbaar is voor de onderhandelingen kan andere resultaten laten zien.

Begrotingsprogramma's	2019	2020	2021	2022
1. Ruimtelijke ontwikkeling	1.930	160	60	50
2. Landelijk gebied	0	0	0	0
3. Bodem, water en milieu	3.560	-1.150	-250	-340
4. Economische en energie	2.130	1.350	1.010	1.000
5a. Bereikbaarheid (excl. OV)	1.400	910	990	970
5b. Bereikbaarheid OV	2.700	1.840	2.310	2.250
6. Cultuur en erfgoed	1.060	1.140	1.430	1.420
8. Bestuur en middelen	2.120	2.220	2.310	2.250
Totaal niet-geoormerkte deel programma's	**14.900**	**6.470**	**7.860**	**7.600**

Tabel 6: totaal niet-geoormerkte budgetten per programma 2019-2022 (x € 1.000)

Conclusie: beïnvloeding lasten meerjarenbegroting 2019-2022

Het nieuwe college kan ervoor kiezen ruimte te creëren voor nieuw beleid door herprioritering van niet-geoormerkte bedragen van de reserves en materiele budgetten. De vastgestelde beleidsdoelen en -resultaten van de meerjarenbegroting 2019-2022 moeten dan wel worden aangepast. Herprioritering van geoormerkte middelen is soms mogelijk tegen nader te bepalen transactiekosten.

5.5 Totaal beïnvloedbare ruimte

In de laatste paragraaf worden de resultaten van de paragrafen 5.3 en 5.4 samengevat. De totaal beïnvloedbare ruimte van het nieuwe college wordt bepaald door

A. Begrotingssaldo
B. Baten: onbenutte ruimte motorrijtuigenbelasting
C. Lasten:
    1. Vrije ruimte in reserves (incidentele begrotingsruimte)
    2. Niet-geoormerkte programmabudgetten (structurele begrotingsruimte)

In de onderstaande tabellen is de beïnvloedbare ruimte voor de drie genoemde onderdelen opgenomen. Zoals aangegeven in 5.4 zijn de opgenomen bedragen (bij de uitgavenkant) gebaseerd op een extrapolatie. De nadere analyse geeft inzicht in de actuele en reële ruimte die beschikbaar is aan de uitgavenkant. Deze is eind maart beschikbaar.

Structurele begrotingsruimte	2019	2020	2021	2022
A. Begrotingssaldo				
Begrotingssaldo vastgestelde meerjarenbegroting	0	14.929	25.898	34.046
Effect septembercirculaire Provinciefonds	-1.639	-557	-1.077	-1.046
Totaal	**-1.639**	**14.372**	**24.821**	**33.000**

Baten	2019	2020	2021	2022
B. Onbenutte ruimte motorrijtuigenbelasting				
Onbenutte belastingcapaciteit (structureel)	60.900	60.900	60.900	60.900
Totaal	**60.900**	**60.900**	**60.900**	**60.900**

Lasten: Incidentele begrotingsruimte	2019	2020	2021	2022
C.1 Vrije ruimte in reserves				
Algemene reserves				
Saldireserve	8.663	8.663	8.663	8.663
Bestemmingsreserves				
Niet-geoormerkte programmareserves*	5.818	7.766	10.774	13.567
Totaal	**14.481**	**16.429**	**19.437**	**22.230**

Lasten: Structurele begrotingsruimte	2019	2020	2021	2022
C2. Niet-geoormerkte programmabudgetten				
Niet-geoormerkte programmabudgetten*	14.900	6.470	7.860	7.600
Totaal	**14.900**	**6.470**	**7.860**	**7.600**

De optelsom van bovenstaande 'knoppen' waaraan het nieuwe college kan draaien is hieronder opgenomen. De ruimte als gevolg van de onbenutte belastingcapaciteit is in de tabel niet meegenomen omdat dit, vanwege het politieke karakter van de inzet van deze ruimte, mogelijk een vertekend beeld schetst.

	2019	2020	2021	2022
Totaal incidentele begrotingsruimte (C1)	14.481	16.429	19.437	22.230
Totaal structurele begrotingsruimte (A en C2)	13.261	20.842	32.681	40.600
Totaal herprioriteerbare middelen (A, C1 en C2)	**27.742**	**37.271**	**52.118**	**62.830**

COLOFON

Redactie	Esther Boiten, Linde Kuyf en Rianne Pot
Foto omslag	Provincie Utrecht Team Geografische informatiesystemen, Provincie Utrecht Roland Blijdenstijn
Afbeeldingen	Yulia Kryazheva in opdracht van Studio Monnik De Staat van Utrecht
Vormgeving	Pier 19 Grafisch ontwerpers, Utrecht

© Provincie Utrecht, maart 2019

Provincie Utrecht
Postbus 80300, 3508 TH Utrecht
T 030 25 89 111